

כינורו ההיסטורי של התפתחות נוף גן הקיבוץ

**חיבור על מחקר
לשם מילוי תפקיד של הדרישות לקבצת תואר
דוקטור למדעים**

ג'ל ג'ל-ג'ל

**הוגש לסנט הפקון - מכון טכנולוגי לישראל
שבת, תשנ"ב, חיפה, ינואר, 1992**

תורכו וביבר

עמוד

1	תקציר
3	מבוא
5	פרק 1 - שיטת המחקר
7	1.1 חקר הספרות
8	1.2 חקר הארכו
10	* חקר ארכו ראשוני
11	* חקר ארכו מידי
12	* חקר ארכו משלימים
12	* קירובוצי חקר הארכו
14	1.3 ניתוח ודרכו במצאים
15	פרק 2 - חקר הקיבוץ
15	2.1 הקיבוץ
15	* הקיבוץ כחברה
17	* הקיבוץ כישות פריזית-מרחבית
19	2.2 שיכוןם שחלו בקיבוץ
19	* שיכוןם חברתיים
21	* שיכוןם באורחות החברים
22	2.3 השטחים הפתוחים
23	* תולדות השטחים הפתוחים
27	* הדימויי החiroבי של השטחים הפתוחים

תוכן עניינים (המשך)

29	2.4 השטחים הפתוחים במצבי דמות הקיבוץ
29	* האידאולוגיה שמאחוריה השטחים הפתוחים
30	* השטחים הפתוחים בפועל
31	* תפקידי השטחים הפתוחים בקיבוץ
33	* השפעות של גורמים שונים על ערךם גן הקיבוץ
37	* בקורס על התכנון
40	2.5 ממצאי חקר הספרות
43	פרק 3 – התקופות בגין הקיבוץ
44	3.1 התקופת ה"בראשית"
44	* תאור התקופה
47	* תאור גן הקיבוץ בתקופת ה"בראשית"
50	* ניצני הכרה בחשיבות התכנון
51	3.2 התקופת הסגנון ה"פורמלי-נקודתי"
51	* התהיליך ההיסטורי של התגבשות הסגנון ה"פורמלי"
53	* השפעת הסגנון ה"פורמלי האירופי" על גן הקיבוץ
53	* השפעת ש. ורנברג על התגבשות הסגנון ה"פורמלי"
54	* התפתחות הנקודתיות בסגנון ה"פורמלי"
56	* תאור גן הקיבוץ בתקופת הסגנון ה"פורמלי-נקודתי"
59	3.3 התקופת סגנון "גן הנוף"
59	* חוסר התאמה לדרישות התחזוקה
60	* חוסר התאמה לרעיונות השירות והשירותוירון
60	* השפעת סגנון ה"גן האנגלי"
61	* התפתחות סגנון "גן הנוף"
63	* תאור גן הקיבוץ בתקופת סגנון "גן הנוף"
64	3.4 התקופת ה"תחזוקה"
65	* הגורמים לשינויו בגרשה לעיצוב הגן
66	* מאפרינקי הגן בתקופת ה"תחזוקה"
68	* תאור גן הקיבוץ בתקופת ה"תחזוקה"

תוכן עבircות (המשך)

פרק 4 - התקופות בגין הקיבוץ והטיפוסים המבכירים של הקיבוץ	70
4.1 "עדה" - תקופה ה"בראשית"	72
4.2 "עדה במעבר" - תקופה הסגנון ה"פורמלר-נקודתי"	74
4.3 "קהייה" - תקופה סגנון "גן הנוף"	75
4.4 "התאגדות" - תקופה ה"תחזוקה"	77
4.5 שירותים	80
פרק 5 - היבטים שונים בגין הקיבוץ	81
5.1 גורמים שהשפעו על התפתחות גן הקיבוץ	82
* גורמים פנימיים שהשפעו על התפתחות גן הקיבוץ	83
* גורמים חיצוניים שהשפעו על התפתחות גן הקיבוץ	94
* שירותים	103
5.2 הצומח בגין הקיבוץ לאור התקופות הסוגוניות	104
* עצים בגין הקיבוץ	104
* שיחים בגין הקיבוץ	108
* פרחים בגין הקיבוץ	111
* דשאים בגין הקיבוץ	118
5.3 השטחים הפרטיים והציבוריים בגין הקיבוץ	121
* הגינות הפרטיות והגן הציבורי בתקופה ה"בראשית"	122
* הגינות הפרטיות והגן הציבורי בתקופה הסגנון ה"פורמלר-נקודתי"	123
* הגינות הפרטיות והגן הציבורי בתקופה סגנון "גן הנוף"	125
* הגינות הפרטיות והגן הציבורי בתקופה ה"תחזוקה"	127
* הרובטים שונים של "פרט" מול "ציבור" בגין הקיבוץ	128

תוכן עכברים (המשך)

134

פרק ۹ - סיכום

134

6.1 המחבר וגו' הקיבוץ

134

* תרומת חקר הספרות לעבודת המחקר

135

* תרומת חקר הארכאולוגיה לעבודת המחקר

137

6.2 צפוי לעתיד גו' הקיבוץ

139

3.6 המחבר כאבן פינה למחקרים המשך

141

מקורות

141

* הקיבוץ כחברה ואידאולוגיות חברותיות

147

* שינוריהם בקיבוץ

151

* נוף, שטחים פתוחים, גנים, ברנוי ותיכנו

158

* שטחים פתוחים, גנים, ברנוי ותיכנו בקיבוץ

169

* נושאים שונים

171

* מקורות בקיבוצי המחבר

רשימות אב ררם

עמוד

- 13 אירור מספר 1 : מהלך והמחקרים
- 16 אירור מספר 2 : תרשיש המבנה הארגוני של הקיבוץ, (אמיתי, 1959)
- 23 אירור מספר 3 : ככבות עירוניות באיטליה
- 24 אירור מספר 4 : PROSPECT PARK, ניו יורק, 1901
- 36 אירור מספר 5 : דיאגרמה של "עיר הגנים" לפי EBENEZER HOWARD
- 48 אירור מספר 6 : עצים ושיחים "טפוזרים" באופן אקראי בגן הקיבוץ
- 52 אירור מספר 7 : וילה מדיצ'ו, פיזוזה, איטליה
- 53 אירור מספר 8 : תכנית אזור הייעוגז, יגור, 5.9.1937
- 54 אירור מספר 9 : תכנית גינה לפני צrif הנוער, יגור, 8.1.1937
- 55 אירור מספר 10 : גן בסגנון "פורמלרי", CHENONCEAUX, עמק הלואר, צרפת
- 57 אירור מספר 11 : בריכת המים והטרסות במרכז הקיבוץ, משמר העמק, 1945
- 59 אירור מספר 12 : עבודת ידיים בגן הקיבוץ, יגור
- 61 אירור מספר 13 : גנים בסגנון "הגן האנגלי"
- 63 אירור מספר 14 : גן רציף ופתחה, משמר העמק, שכנות האששים
- 67 אירור מספר 15 : גן ללא קו עיזוב ברור
- 68 אירור מספר 16 : צמיחה מתאימה ל"דרישות התחזוקה"

רשימת איורים (המשך)

- איור מספר 17: תכנית שכונת הסילוא, יגור, 1.11.1982 69
- איור מספר 18: התקופות בין הקיבוץ - הטיפוסים המבנירים של הקיבוץ 80
- איור מספר 19: החברים נוטעים עצים בירער החק"ל, משמר העמק, 1934 95
- איור מספר 20: דגם לבינוי קיבוץ, המחבר לתכנון, התק"ט 98
- איור מספר 21: תכנית גן בסגנון "פורמלרי" בקיבוץ אחר, אירלוון, 1939 100
- איור מספר 22: עצים בקיבוץ, בחלק מודרנית הקיבוץ, משמר העמק 104
- איור מספר 23: שיחים מעוצבים בסגנון "פורמלרי", יגור 108
- איור מספר 24: פרחים במרכז הקיבוץ, יגור, 1937 112
- איור מספר 25: דשאים - מרכיב מרכזי בין הקיבוץ 118
- איור מספר 26: תכנית אזור מגורים, יגור, 1948 123
- איור מספר 27: גדרות חירות סביב גיננות החברים, יגור, 1988 127
- איור מספר 28: הגדרת גינות פרטיות בתכנית, יגור, 11.6.1965 131

עובדת זו נעשתה בהנחייתם ובהדרכותם של פרופ' שאול עמיר,
הפקודתא לארכיטקטורה וברינוי ערים, הטכניון - מכון טכנולוגי
ישראל ופרופ' מנחם רוזנברג, המרכז האוניברסיטאי הקיבוצי,
המכון למחקר הקיבוצי והריאון השיתופי, אוניברסיטת חיפה.

אני מודה לך ר. קושמן על התמיכה הנדרת בהשתלמותו.
תודה נתונה לפروف' שאול עמיר ולפרופ' מנחם רוזנברג על
עזרתם הרבה והדרכותם המסורה.

תקציר י' ד'

בושא המחקר הוא ביצוע היסטורי של התפתחות בוגר גן הקיבוץ. הבחירה להתמקד בגין הקיבוץ ולא בגין יישובים אחרים בשיטה בשל המיקום החשוב שתפס גן הקיבוץ בתולדות אדריכלות הבוגר ומתכונן הגנים בארץ, בשל החשיבות הרבה שיוחסה לגן בחברה הקיבוצית ובשל ייחודה של חברה זו.

מטרת המחקר הינה: לתאר באופן מסודר את התפתחות ההיסטורית של בוגר גן הקיבוץ; ליהנות ולהבין את התהליכים והתופעות שבלוונו בו; לבנות לעזהות הקבלות אפשריות בין תהליכיים ותופעות בגין הקיבוץ לבין תהליכיים ותופעות בתחוםים אחרים.

בשל העובדה כי כמעט ולא היה קיים ידע אמפירי על גן הקיבוץ היה המחקר בבחינת ראשוני ו"חלואז" בתחוםו, ולכן התבסס על גישת מחקר "אינטואיטיבית" שארישה פתיחות מחקרית. המחקר התחיל ללא שאלות מחקריות, תוך התפרשות על תחומי ידע רבים הקשורים, במישרין ובעקיפין, בגין הקיבוץ. רק במהלך המחקר גובשו שאלות מחקריות ובבחרו בושאים להתמקדות ולהעמקה.

המחקר כלל שלושה שלבים עיקריים:

1. **חקירת הידע הקיים בספרות** – שלב בו נלמד ונבחן הידע הקיים במספר תחומים ובמיוחד במושגים הבאים: גבים ושטחים פתוחים בארץ ובעולם; הקיבוץ בחברה והшибורים שלהם בו; גן הקיבוץ. בסוף שלב זה גובשו שאלות מחקריות ובבחרו בושאים להתמקדות.
2. **חקירת אrouse** – שלב בו נבחן לעומק בשבי קיבוציים השאלות המחקריות והבושאים הספציפיים הקשורים לגן הקיבוץ אשר נבחרו להתמקדות בשלב הקודם.
3. **ביצוע ודיון במצאים** – שלב בו בותחו ממצאי השלב הקודם, גובשו מסקנות מחקריות והוצעו פרשנות והשערות להסביר התופעות והתהליכים שצוהו.

בcosaף לתאזר ולהסביר של התפתחות ההיסטורית של הבוגר בגין הקיבוץ היו ממצאי המחקר העיקריים כדלקמן:

- * צווה ארבע תקופות בגין הקיבוץ על מאפייניהן.
- * על בסיס זהוי ארבע התקופות בגין הקיבוץ הועלתה אפשרות של קיום התאמת

כרכובולוגית בין התקופות בגין הקיבוץ לבין טיפוסים מבניים שצוהו על ידי
חוקר החברה הקיבוצית.

* צוהו גורמי ההשפעה על התפתחות גן הקיבוץ.

* צוהו תהליכי התפתחות והשתנות של השטחים הפתוחים הפרטיריים והצבוריים
בגן הקיבוץ.

* צוהו שיבוריים באופי השימוש בצמיה, בתקופות שונות בגין הקיבוץ.

מצאי המחקיר, במידה ויאושנו במחקר המשך, יהוו תרומה לידין האפיניים הקיימים
לגביה התכובות הפיזיות-מרחביות של הקיבוץ. במצאים אלה יש חשיבות ותרומה
لتולדות המכון והביבליografi בארץ בכלל ולתולדות אדריכלות הבוב בפרט. כמו כן,
לאור מצאי המחקיר גובשה השערת דבר האפשרות כי אופיו וצורתו של גן הקיבוץ
היינו ביוטורי פיזי-צורני למצבה של החברה הקיבוצית. קשר זה, במידה וירוכח
במחקר המשך, יהווה תרומה משמעותית לתהום הידע האינטראיספליברי הקשור את
האפיניים המכון הפיזי והסבירה הבנויה עם האפיניים החברה.

מבוא

בושא מחקר זה הוא התפתחות בוגר גן הקיבוץ. הבחירה להתמקד בחקר הבוגר דוגא בגין הקיבוץ ולא בישובים אחרים בעיטה בשל העזבה כי בקיבוץ היה חברה בעל אידיאולוגיה ואורה חריפה יהודית שהיא לה ייחש מיוחד, השובה מן המקביל לחברות אחרות, לתחומים רבים של החיים, לרבות לגן הקיבוץ. יჩסה המירוחד של החברה הקיבוצית לגן הקיבוץ בא לידי ביטוי, בין היתר, בכך שהקיבוץ כולם, על השטחים הפתוחים שלו, בתפס ע"י חברי כ"בית" ובכך שבגן הקיבוץ בכללו כל חצר הקיבוץ כולל איזור מבני המגורים, איזור מבני הציבור ואיזור מבני החיבור. המשמעות המירוחדת במילה שהועבקה לגן בקיבוץ קיבלה ביטוי בהשיקת משבירות רבים בפייתחו ותחזוקתו, מעלה ומעבר למקביל בישובים אחרים. הבחירה בוגר גן הקיבוץ בכוונה למחקר בעיטה גם מהסיבה שהליך ביבר מתכונן הבוגר המצעדי בארץ, ביחס עד שכות הששים, בעשה בקיבוצים. החבריות ואישי הבוי בקיבוצים היו בבחינת "חלוץ ההולך בראש המחנה" בתחום של עיצוב הגן, טיפוחו ותחזוקתו. אבשי מצעע בארץ צירבו כי בקיבוץ התהווות הדוגמה הריחודית של סגנון בוגר ישראלי מקורי. لكن, אופייטת הריחוד של היישוב הקיבוצי ושל החברה שהיא בו הבטיח עבירין מיוחד בחקר בוגר גן הקיבוץ.

מטרת המחקר הייתה לתאר ולהסביר באופן מסודר את ההתפתחות ההיסטורית של גן הקיבוץ, לבחון את תהליכי התגבשות סגנון ואופי הבוגר בו, ליזהות ולהסביר תהליכי ותופעות שבכלו בגין הקיבוץ ולנסות ליהות הקבלות אפשריות בין תהליכי ותופעות בגין הקיבוץ לבין תופעות ותהליכיities בתחום אחרים בקיבוץ.

מחקרים רבים עוסקו בקיבוץ כתופעה חברתית, לעומת זאת מעטים המקרים על התבוכות הפיזיות-מרחביות של היישוב הקיבוצי. יתרה מזאת, ההתפתחות ההיסטורית של הגבירות ושל השטחים הפתוחים בארץ ובקיבוץ כמעט שלא תועדה. לא נמצא מחקרים שערכו בתולדות גן הקיבוץ. הרשימות והמאמרות המצעדיים שעסקו בגין הקיבוץ היו מושרים מאד והתאפיינו בראייה מקומית ולא בראייה כוללת, או התמקדו בהיבטיות יהודיות של בושאים טכנולוגיים וטכנולוגיות ובפרטן עיריות ספרטניות, ולא במושגים תכובתיים ועיצוביים. לדוגמה מחקר שעסק בהשוות רמות הקיון באזוריים שונים בשטחים הפתוחים בקיבוצים או מחקר שעסק בקשר בין מירקו-אקלים לבין הבוי בקיבוצים באזוריים חמימים במיוחד.

בשל העובדה המחקר דASHOVI ו"חלוץ" בתחום בו מועט המידע הקרייס ובשל השאייפה ליהות תהליכי ותופעות שלא ניתן היה להגדירם בתחילת המחקר, הוחלט להשתמש

בשיטתה של חקר אرض, המתאיימה במיוחד למחקרים מסוג זה.

הבחירה בשיטת מחקר זו היא אפשרה להציגו לחקירה מקיפה ומעמיקה במידה מסוימת. אולם, אין במקבות ובמצאים המחקר, שבוסס על חקר אرض בשבי קיבוצים, להעיד על כלל הקיבוצים. בכך לאשש את תקיפות מצאים המחקר לגבי כלל הקיבוצים יש צורך במחקר נוספים שיבוצעו בשיטות מדעית מוכבלות, במספר גדול יותר של קיבוצים.

מיידי התופעה של התפתחות גוף גן הקיבוץ יוכל לתרום להבנת מיקומו ומשמעותו של החומר האמפירי הקיים ב嫂ואה חלק מתופעה כללית, לשמש בקדמת מושך למחקרים המשר שיתמקדו בבחינה ובחיזוק של מצאים מחקר זה ולשמש רקע למחקרים שיעסקו בהיבטים יהודים של גן הקיבוץ.

זיהוי הקבלות אפשריות בין תופעות ותהליכיים בגין לבין תופעות ותהליכיים בתחוםים אחרים בקיבוץ, עשוי לעודד מחקרים שיבדקו את האפשרות שסבירה פיזית בכלל בגין הקיבוץ בפרט מבטאים או קשורים לתופעות ותהליכיים בתחוםים אחרים.

המחקר עשוי לתרום לידי האמפירי הקיים לגבי התכונות הפיזיות-מרחביות של היישוב הקיבוצי באמצעות איסוף וליקוט חומר בארכיאוגרפי זבריאוגרפיה בצדקה מסודרת, קריאה בקודתית, ניתוח החומר והסקת מסגדות. כל אלה מובילים לזיהוי ולהבנה של עובדות ותהליכיים בתחום של גן הקיבוץ, תהליכיים שיש בהם חשיבות ותורומה לתרבות התכנון והבנייה בארץ, בכלל, ולתולדות השחיתם הפתוחים ואדריכלות הבוף, בפרט.

פרק 1 — שיטת המחקר

גישה המתקנית שבחרה לישום במחקר זה היא גישה מחקרית אינטואטיבית. גישת המתקן האינטואטיבית, כפי שהוגדרה ע"י א. ברגל במאמרו "ערכיות ומתודולוגיה הרהוריית על הבדיקות יסוד מתודולוגיות של מדעי החברה" (1980), מתאפיינת בהתייחסות לתכובות המייחדות ומגדירות דבר מה מן הירבש התוכני, ומאפשרות הבנת חשיבותו במערכות היחסים בהן מובעת משמעות.

בין שיטות המחקר האינטואטיבית בבחירה השיטה של מחקר בוחן (RESEARCH EXPLORATORY). מחקר כזה מתאים למצב בו קיימות משתנים פוטנציאליים רבים בעלי ערך, אך הידע האמפירי הקיים הוא מועט וairovo מספיק על מנת לכונן את המחקר למספר קטן של משתנים או להתבסס על היפותזה מסוימת.

מחקרים רבים עוסקים בבעיות הקשורות בקיוב כתופעה חברתית. אולם, הטיפול החקרי בתכובות הפיזיות-מרחביות של היישוב הקיבוצי היה מועט מאד. בדיר עוד יותר יותר היה העיסוק התאורטי בגורו, בבודק ובשתחים הפתוחים של היישוב הקיבוצי. לכן, בתחילת מחקר זה לא ניתן היה להתמקד בתחום מחקרי מוגדר על סמך ממצאים אחרים. הבחירה בגישה מחקרית אינטואטיבית ובשיטה של מחקר בוחן בשתה בשל התאמתן למחקר תלאומי ורפואי בתחום בו היה הידע האמפירי מועט מאד.

שיטת המחקר שבחרה מבוססת גם על שיטות מחקר הלקחות מתחומים שונים של מדעי החברה כמו הגיאוגרפיה-ההיסטוריה וההיסטוריה-החברתית.

הגיאוגרפיה-ההיסטורית עוסקת בשיחזור גופ הארץ, בזיהוי ולבדיית ממצאים, לעיתים קרובות, בשיטות ארכאולוגיות ולא כמותיות. שתיים משלבות המחקר הבהוגנות בתחום הגיאוגרפיה-ההיסטורית דלוננסיות למחקר המוצע: א. השיטה ה"פרוגרסיבית" — שיטה המבsea לחושף את ההיסטוריה שמאחוריה הגיאוגרפיה, מדגישה את לימוד התפתחות והשינויים לאורך זמן ומכסה להסביר; ב. שיטה ה"רצף הישובי" — שיטה החוקרת את השכונות הראשובים אשר השפיעו על התפתחות יישוב מסוים (בן-אריה, 1970; שטרן, 1974; בן-אריה, 1975; CHAPIN, 1965; WHITTLESEY, 1929).

הגישה ההיסטורית-חברתית הינה גישת מחקר אינטואטיבית נוספת המוכנרת בתחום מדעי

החברה (1987, FINE and KIDDER). בתחוםים של האדריכלות ותוכנון הערים והאזורים – תחומיים שקרוביים ממד לתחום עיסוקו של מחקר זה – קיימות דוגמאות רבות של מחקרים שביקטו בשיטות מחקר איבוטיות, בעיקר מחקרים העוסקים, כמו מחקר זה, בתחום ההיסטורי. לדוגמה מחקרו של TAFURI (1973; 1976; 1979) העוסק באדריכלות המודרנית, בתיאוריה של אדריכלות ובאדריכלות ואוטופיה; או מחקרו של REPS (1969; 1967; 1965) העוסק בהתיוות העירוביות האמריקאית, בתכנון ובבניה ערים בארץ"ב. גם חוקרות אחרות צידדו בזיכות השימוש בקשרות המחקר האיבוטיות, כפי שצווין במאמר "על בעיות כימות הארכיות" (ברצל, 1986), ובמאמר "THE PURSUIT OF WISDOM" (KAPLAN, A., 1974). הבחירה בגישה זו תזקקה גם ע"י העובדה שישות המחקר האיבוטיות מקובלות מאוד במדעי החברה כפי שצווין במאמר "ENVIRONMENT & CHURCHMAN, A. and ZAMIR, Y., 1984) "KNOWLEDGE ETHICS".

המחקר התבסס על ראיונות אישים ועל איסוף מידע של חומר בספרות ובספריו ובספריו. הדגש במחקר הושם על שיטות באיסוף החומר ועל ביזות ביקורתית ויצירתי של הממצאים. בתחום הספציפי של המחקר נעשו עד-כה, כאמור, רק מעט מאוד עבודות תיאורתיות שהינה בהן כדי לתרום לגיבוש השערות בדבר המגמות הפתוחות השפתיים והתלכדי התגבשות צורתן. מסיבה זו, שיטת המחקר שבחרה הייתה מבוגרת למחצה ואפשרה פתרות רבה וגישות בישום גישות מחקרות, בהתאם לממצאי החקירה בשלבים השונים. כמו כן, אפשרות בחירה זו לאפשר את השערות המחקר רק בשלבים מתקדמים שלו, לאחר מiron, סיום וביתוח של ממצאים.

המחקר התחלק לשלווה חלקית עיקריות: חקר הספרות, חקר הארכוע, ושלב של ביזות ודיוון בממצאים. שלושת חלקי המחקר היו שוכנים זה מענה בתוכננס ובאופי העובدة המחקרית שהתבהלה בכל אחד מהט. מושדי הביצוע של כל אחד מחלקי המחקר היו עוקבים. כאמור, בתחילת המחקר בערך חקר הספרות אחראי בערך חקר הארכוע ובסוף בערכו הביזות והדיוון בממצאים. אולם, בין שלבי המחקר השוכנים היו גם חפיות ובמהלך חלקים מתקדמים בוצעו חזרות מכוונות לחקיקת הקודמים. לדוגמה כאשר הועלו בירובי מחשבה חדשות, בשלב של ביזות הממצאים, בבחנו שוב מקורות ארכיביים וידע קיימת בספרות שעשויהם היו לתרום לחיזוק בירובי מחשבה אלה.

1.1. חקר הספרות

חקר הספרות התמקד בקריאה, בלימוד ובכיתותה בקורסיו של מקורות כתובים. לימוד הידע הקיימם בספרות התייחס לkiemozim רביים ולכלל התבוננה הקיבוצית. עקב המחשור בידע תאודרטי ומחקריו מוקדם, החל חקר הספרות תוך התפזרות על תחומיים רבים דרך קריית ספרי, מאמריהם בטואביבים מצועירים וכתבות בירוחמים ועריתונים של התבוננות הקיבוצית. ספר אחד הוליך למושבאו ומאמר אחד הוליך למאמר אחר. תוך כדי קריאת היו גם טריות ופלישות לבושאים איבטראדספליבריים, קרוביים ורחוקים, כמו תולדות הבניה בקיבוץ, או הגורמים להצלחתם או לכשלונם של "ישובים אוטופיים" בעולם.

המקבות הראשונות בדבר תחומי המחקר הוזקו במהלך החלק הראשון של חקר הספרות. מתוך כלל הידע הקיימם במקורות הספרותיים הוחלט להתמקד בשלושה תחומיים עיקריים:

1. הקיבוץ והшибוריים שהלו בו.
2. הגבאים והשתחים הפתוחים בעולם ובארץ.
3. הגבאים והשתחים הפתוחים במעצבי דמות הקיבוץ – תחום בו יש התייחסות ישרה לשבי קודמי.

בשלושה תחומיים אלה נבחן באופן מעמיק הידע הקיימם בספרות. לצד קריאת מסודרת של ספרי, בכללו בשלב זה, בין היתר, קריאת של ירחוביות ורביעוביות מצועירות כמו "גן ובו" ו"השדה לגן ולבוך"; בטואביב מחלקות התבונן כמו "דף מידע"; פרסומיט תקופתיים בהוצאה מכובדי המחקר של התבוננות הקיבוציות כמו "הקיבוץ" ו"יעד"; שביעובי התבוננות הקיבוציות בעיתונות היומית כמו "הדף הירוק". חלק משלב חקר הספרות נערכו גם דיאלוגים עם אבשי בו, מתכונאים וחוקרים. הראיות והן בעשה בהם בסיכון לעזהות תופעות ותהליכיים שהתכוון ולא קיבלו ביטוי בכתב. עם סיום שלבי הלימוד והקריאה של הידע הקיימם בספרות בתחוםים אלה, גובשו מסקנות.

בשלב של חקר הספרות התקבלו אמצע תשובות והוזקו מסקנות דאשוביות. אולם, ציריך היה לחייב ממצאים אחדים, להרחב ולפתח ממצאים אחרים ולתת תשובה לשאלות להן לא נמצא עדין מעבה. לכן, המשך השעני של חקר הספרות היה מחקר ממוקד אשר בערך בשבי קיבוצים בשיטת "חקר הארץ".

חקר הספרות שימש כבסיס לחקר הארץ. בעדרת מסקנות חקר הספרות נקבעו, מאוחר יותר, היבטים ובהם מחקרים להתקדמות המחברת בקיבוצים שנבחרו לחקר הארץ.

2.1.2 חקר הארווע

חקר הארווע (Case Study) התמקד בחקרת התפתחות הבז' בגן של שני קיבוצים, שבחרו לפיר מספר משבטים מتوزר כלל הקיבוצים. החקירה נערכה בדרך של איסוף, סיור, קריאה וביתוח של חומר כתוב, תכניות וציילומים מארכיבי הקיבוצים, כמו גם עי"י ראיונות עם חברים שהיו קשורים בעקיפין או בקשרין לגן הקיבוץ.

במחקר זה הוחלט להשתמש בשיטת חקר הארווע המתאימה במיוחד הן למחקר ריאווביים וחלוציים בתחוםם בהם הידוע הכתוב מצומצם והן למחקר בתחוםם בהם המטרה העיקרית היא לזהות את קיומן של תופעות, מוגמות ותהליכיים שלא ניתן היה להגדירם בתחילת המחקר. לכן התאימה שיטה זו למחקר בבושא השטחים הפתוחים, הגבי והbomb בקיבוץ.

בודכת חקר הארווע הינה חקירה מעמיקה של פרט או פרטים מتوزר אוכלאסית המחקר. הפרט היחיד או הפרטים הבודדים איבם מהוויות אוכלאסית מדגם ולא נבחרו לפי קרייטריונים המאפשרים הסקט מסקבות מחקרים תקפות לגבי בכלל האוכלאסיה. לכן, אין במסקבות ובמצאים חקר הארווע להעיד על הכלל.

חסודובה העיקרית של שיטת חקר הארווע בעוז בעובדה שהמסקבות המתקבלות במחקר הבערך בשיטה זו אכן תקפות לגבי בכלל האוכלאסיה. מסקבות חקר הארווע מהוות תרומה ל"שלב הגילוי" מהזווה, לפי פרס ויציב (1971) את השלב הראשון מتوزר שביריים "בדרכו של מדען אל האמת". השלב השבוי הוא "שלב האימות" בו מוצבע אישוש הרעיון שבחגלו ב"שלב הגילוי". כלומר, יש צורך במחקר או במחקר כוספיים שירבעו בשיטות מדיעות מקובלות על אוכלאסית מחקר רחבה יותר ובهم יאושנו מסקבות חקר הארווע כדי שיריו תקפות לגבי בכלל האוכלאסיה. לכן, מסקבות חקר הארווע במחקר זה תהירנה תקפות לגבי קיבוצי המחקר בלבד ולא לגבי בכלל הקיבוצים.

במסגרת החלק המחקרי הינה בבחנו היישום מוגדרים בהתקנות הגבים והשתחים הפתוחים בשבי קיבוצים שבחרו לחקר ארוע משותף. היחס המחקרי לשבי הקיבוצים היה כמעט מוקה בודד בעל סיפור כרובולוגי משלו. ראוי לציין כי למורות חזור היומרה לבשות ולהגייע למסקבות שתהיינה תקפות לגבי בכלל הקיבוצים, הרי שבכדי לייצר מכבה משותף רחב ולצמצם את מספר המשתביים המסבירים, נבחרו לחקר הארווע

קיובוצים הדומרים בכתה מאפייניביט בעלי שימושות למחקר. השיקולית לבחירת הקיבוצים היו:

א. ותק הקיבוץ - בבחורו קיובוצים ותיקים שעלו על הקרקע כבר בשנות ה-20, קיובוצים בהם החברה היא רב-דוריית ושבورو את הקשרים הכלכליים והביטחוניים ואת התהפוכות החברתיות במהלך שבעים שנה.

ב. גודל הקיבוץ - בבחורו קיובוצים בגודל בינוני ומעלה, המוכים מאות חברות ארכיבים במגוון על הקיבוצים הגדולים ביותר. הבחירה בקיובוצים בגודל כהה בשיטה מתוך רצון לעסוק בקיובוצים בהם החברה אינה חד-ሚידית, ולתופעות חברתיות שוכנות ומוגזמות יהיה בהם ניתן.

ג. אקלים טופוגרפיה ומיקום - בבחורו קיובוצים המצוירים באזורי אקלים דומים יחסית, וממוקמים בארץ בעלי טופוגרפיה הררית מתונה שאינה שטוחה לחלוין. כלומר, קיובוצים בשולי הרים, בהם ניתן היה לבחון את התגבשות גן הקיבוץ בתוכניות אפשרו ו"הזמן" תכנון ועיצוב מעכיריביות. כמו כן בבחורו קיובוצים המצוירים באותו אזור גאוגרפי.

ד. קיובוצים חזקים מבחינה תכנית, חברתית ובכללית - הקיבוצים שבבחורו הם כאלה המצוירים במרקם ההוויה התכנית ולא היו בתוכיהם לבניות חברתיות או כלכליות מוחdot. זאת בכך שתופעות יהודיות ולא אופיריביות הקיימות לעיתים בקיובוצים שוכנים לא תמצאה כגורמי המשמעותיים שהשפיעו על עיצוב וגיבוש הגן והבונד הקיבוץ, ובכך לא תענמקנה את השפעתם של גורמים אחרים מהותיים ומרכזים.

ה. קיומו של ארכיוון מקיף ומסודר - בקיובוצים שבבחורו למחקר, קיימים ארכיוונים גדולים ומסודרים ב.TODO. התקיימו בהם בוגרי תיעוד, איסוף ו缲זוז החומר לפי בושאים, משך שנים, כמו גם, שיטות קפלוג המאפשרות שימוש יעיל ו矗וח. קיומו של המאפייניביט הללו היזוהה Tabai הכרחי לבחירת הקיבוצים כמושא למחקר הארכואיטים.

הקיובוצים שבבחורו למחקר היו משמר-העתק וייגוד. למראות שהושקעו בזמן ומאזינים בחקרת ארכיווניהם של קיובוצים נוספים על אלו שבבחורו, הרי שבתחלת שלב מחקרי זה בפסלו מספר קיובוצים שלכאורה עכו עלי כל התבאים. לדוגמה, קיבוץ גבע התאים בכל המאפייניביט למחקר ואף בזעם בגין היפה שלו, אך תוך כדי קירה התברר כי בארכיוון הקיבוץ אין מספיק תיעוד של חומר בבושאים בהם עוסקת המחקר.

במחקר הארכואט בבדקה התפתחות הגן בקיובוצים אלה מן ההייטים של תכון, סגנון עיצובי, מיקום, צורה, תחזוקה ובדומה. בושאים אלה בבחורו מרחב הזמן שמאז

יסודות הקיבוצים החקלאיים ועד סוף שנות ה-50. חקר האroud התחלק לשלושה שלבי מחקר עיקריים:

1. **חקר אroud ראשוני** – הכרה ראשונית של קיבוצי חקר האroud, זיהוי מקורות וסוגי המידע המצוירים בהם, והבנת מבני הארכיאולוגים ושיטות הקטלוג בהם.
2. **חקר אroud מודיעין** – ליקוט ואיסוף בתוכים בארכיאולוגים ובראיוניות עם חברי, תיעוד וסידור הממצאים, בירוח וגיבוש מסקנות ראשוניות.
3. **חקר אירוש משלים** – ליקוט ואיסוף בתוכים בארכיאולוגים ובראיוניות להשלמת פעריו מידע ולחייב המקומות הראשוניות.

למרות האבחנה בין ארבעת השלבים של חקר האroud, ההבדלה בפועל בין השלבים בעת ביצוע המחקר לא הייתה חד-משמעית.

חקר אroud ראשוני

חקר האroud הראשוני היה של היבטים עם קיבוצי המחקר וזיהוי מקורות וסוגי המידע שהוא מצוירים בהם. בשלב זה נבדקו ראשונית ארכיאוגרפי הקיבוצים, גוזהו מקורות המידע הספציפיים בכל אחד מן הארכיאולוגים ובנוסף הכרות ראשונית עם גן הקיבוץ.

מקורות החומר שצוהו בארכיאולוגים כללו, בין היתר, את בשאובי הקיבוצים; דוחות ופרוטוקוליםמן האסיפות הכלליות ומדיניים ועדות שובות, כמו ועתה בbijin וועדת שיפור-מחנה; מאמריהם מעיתונים שוביים המתיחסים לקיבוצי המחקר; רשימות, חוברות וספרים שפורסמו בקיבוצי המחקר; מכתבים ויזומרים אישרים של חברי; תוכניות וציילומים של הקיבוץ מתקופות שונות. כמו כן, גזהו מקומות האבסון, שיטות התיעוק ואופי הקיטלוג של חומר כתוב, של צילומים ושל תכניות בכל אחד מן הקיבוצים. גזהו גם השמות ושיטת הקידוד של המדורים, ה"תיקיות" והקטגוריות לפייהם קוטלו הבושים שבראו רלוונטיים למחקר, למשל "תיקית" שבשאו את הבורת "בביה" בארכיוון קיבוץ יגור, או כרכי "יוםבו של קובה" – בו תוארו בפרוטרוט מאורעות החירות בקיבוץ – בארכיוון קיבוץ משמר-העמק.

בשלב זה של חקר האroud גזהו שמות של חברי שהיו קשורים בעקיפין או במי שרין לבושים בהם עסק המחקר ועם חלקם נערכו גם ראיונות. הראיונות היו דאיוניות גישוש פתוחיות ולא סבוכיות, בהם באסף מידע כללי על גן הקיבוץ בתקופות השובצות ועל תופעות ותהליכיים שהתרחשו בו או שהיו קשוריהם אליו.

בחלק מן היבטים עם מקורות המידע, גזהו גם ראשונית התכניות ומיימדי החומר

שהיה קיימת בארכיבי וביביך, תחת הסיווגים השובבים שהיו רלוונטיים למחקר. למשל, במקרה שבתי קי ה"בביה" שהיו בארכיביון קיבוץ יגור הייתה מצויה, בין היתר, תכנית עכיפה בעכיבי תכובן בין ביצורי הקיבוץ לבין מטבחים ווגיפות חיות, כמו גם פרוטוקולים רבים של ישיבות ועדות הבביהין, בהן עסקו גם במושאי השטחים הפתוחים וכן הקיבוץ. עוד נמצא כי בארכיבי וביבים היו קיימות תיקיות אישיות ובהם חומר רב על פועלם של חברות שבסטרו, ביביהן גם באלה שהו כבעלי קשר לגן הקיבוץ.

חקר ארווען מקיף

שלב זה של חקר הארווען היה של ליקוט ואיסוף הנתובים. שלב זה התבسط על עבוזת הזיהוי שבערכה בחקר הארווען הראשוני, ובכל איסוף מסודר של כל המידע שבראה רלוונטי למחקר. לדוגמה, בקרהו בכל בטאובי הקיבוצים ומתוכם צולמו, הועתקו או סוכמו כל הרשומות והמאמריות שעסקו בשטחים הפתוחים, גן, בנוב, בעכיבה, בתכובן, בתחזקה ובחצר הקיבוץ. חומר אחר, כמו תכניות וצילומים של הקיבוץ, שקשה היה לטענו באופן מלא תועד באופן ספורת ככל האפשר. ככלומר, ברשותו עזבত קיומו, פרטיהם על מהותו של כל מקום ועל מיקומו בארכיביון או במקומות אחרים בקיבוץ, כמו במשדרי רבע הבביה.

בתחילת השלב של חקר הארוועים הוצעו, בעקבות מסקנות חקר הספרות, שאלות מחקריות. בהתאם לשאלות המחקריות נקבעו כירובים להתקדמות באיסוף החומר מן הארכיבים. החומר שבאוסף בארכיביים השתייך ברובו למספר בושאים שהוגדרו מראש: גן, בוי, חצר הקיבוץ, תכובן פיזי, בעיה ותחזקה. למרות זאת, בהמשך, הוחלט להרחיב במידת מה את תחום החקירה בצד לבשות וליגאות גם תופעות, מגמות ותהליכיים שיתקנן והתקיימו בקיבוץ, אך לא אובייחו בשלב המחקר הספרותי. לכן, באסף, נקרה ובדחן גם חומר ארכיבי שלא הייתה לו בגיינה ישירה לבושא המחקר במושאים כגון, התעסוקה או תרבות הפבאי בקיבוץ.

שלב זה של חקר הארווען בערךנו גם ראיונות. הראיונות היו מבוקשים למחצה וכונו להשלמת פערית במידע שבאוסף בארכיביים, להוספת היבטים חדשים, לזיהוי תופעות ותהליכיים שלא תועדו בכתב ולאיתור מקורות מידע נוספים. המידע שבאוסף ראיונות אומת, במידת האפשר, בבדיקה בזאת נוספת בארכיביים או עי ראיונות נוספות. שלב זה של חקר הארווען כלל גם סיוג, ביתוח והערכה ראשוביות של הממצאים ובסופה גוזנו מסקנות ראשוביות של חקר הארווען.

חקיר ארכוּע משליכין

השלב של חקר הארכוּע המשליך כלל איסוף בתוכיות משליכים במטרה לsegueר פעריות ולחץ ולבאת מסקנות מחקריות שגובשו רשות קודם לכך. לצורך כך, בערך איתור בוסף של מידע כתוב בארכיבים ובבושים שהוגדרו במדוייק, כמו תיאור מפורט יותר של איזורי מסויימת בקיבוץ (יום יגור, 25.6.37 או פרט בוסף על החלטות של ועדות שכונות בקיבוץ (ידיעות משמר-העמק, 23.12.49). כמו כן, בערכו, בשלב זה לאוון משרות דאיובות בוסף עם חברי להם הייתה בגישה לבושאי המחקה, החלקם חברי שרוזאיינו כבר בשלבי המחקה הקודמיים. הראיובות היו מבוקשים ומוקדיים והשאלות בהם בערכו באופן מיוחד להשלמת פעילות, לאיומות ולהזקם המסקנות הראשוביות. כך למשל, החברים התבקשו בראיובות לתאר את גן הקיבוץ בתקופה מסוימת או לציין מיקומן של גיבות, שהיו קיימות בעבר בקיבוץ.

קיבוצי חקר הארכוּע

קיבוץ יגור - ממוקם על מדרון מתון למרגלות הר הכרמל, בצפון עמק יזרעאל, ליד מוצא נחל יגור. האקלים באgor זה חם מאוד בקיץ וסiccus בירח עונבות השבה.

קיבוץ יגור הוקם בשבת 1922 ע"י חברי קבוצת "אוחה" מפתח-תקוה, שעלו על הקרקע ללא תמורה כספית ולמטרת התבגדות המושבות המישניות. עלייתם של חברי קיבוץ יגור על הקרקע, אושרה בקובגרס הציוני בשבת 1924. בשבת 1926 הצטרפו לקיבוץ חברי פלוגת הפעלים "עירן חרוד - יגור", ובשבת 1933 הצטרפה לקיבוץ קבוצת הפעלים "קולוסבה חיפה - יגור". הרעיון של צדוך קבוצות פועלם לקיבוץ, בתקל בהתבגדות חריפה של חלק מן החברים שדגלו בשוק המבוסס על חקלאות. בעקבות החלטות הרוב על צדוך קבוצות הפעלים, עזבו חלק מהמתיpagדים את הקיבוץ. מאז שנות ה-30 השתייך קיבוץ יגור לתנועת "הקיבוץ המאוחד", ומאות איחוד תבעות "הקיבוץ המאוחד" עם "אחדות הקבוצות והקיבוצים", הוא מכבה עם קיבוצי "התנועה הקיבוצית המאוחדת". בשבת 1989 מנה הקיבוץ כ-1400 חברים.

בתקופת שנות המדייבת שימש קיבוץ יגור מרכז חשוב של פעילויות ארגון ההגנה, ובין חברי הקיבוץ היו פעילות מרכזית בהגנה. בשבת ה-29 ליולי 1946, שבועה לאחר מכן בכירובי "השבת השחורה", נכנסו טבאים אגלאים לקיבוץ, הוכרכו

עוזר ובערכו חיפושים אשר במהלךם בתגללה, בין היתר, סליק של משק וביצרו חברות דבirs.

כלכלית היה הקיבוץ מפוסס על משק מעורב שככל, בין היתר, גידולים לתעשייה, מטעי פרי, משק חיות, משתלת צמחי צור וManufacturer תעשייה. בסמוך לקיבוץ ביצוע יער של ה"קרן הקירמת לישראל" שבכתרתו ובתגובהו הועסקו חברי המשק.

קיבוץ שומר-העמק - ממוקם על מדרון מתון בדרום-מערב עמק יזרעאל, בגבול חבל מבשה. האקלים באזורי זה חם מאוד בקיץ וסiccus בחודשי החורף ובשודות המעבר. אדמות המקומן ברכשה בשבת 1926 ע"י "הכשרת היישוב" והחבריות הראשובית, חברי תבוצעת "השומר הצעיר" מפולין עלו על הקרקע בשבת 1926. קיבוץ-שמר העמק משתיר לتبוצעת "הקיבוץ הארץ". בשבת 1989 מנה הקיבוץ כ-800 חברים.

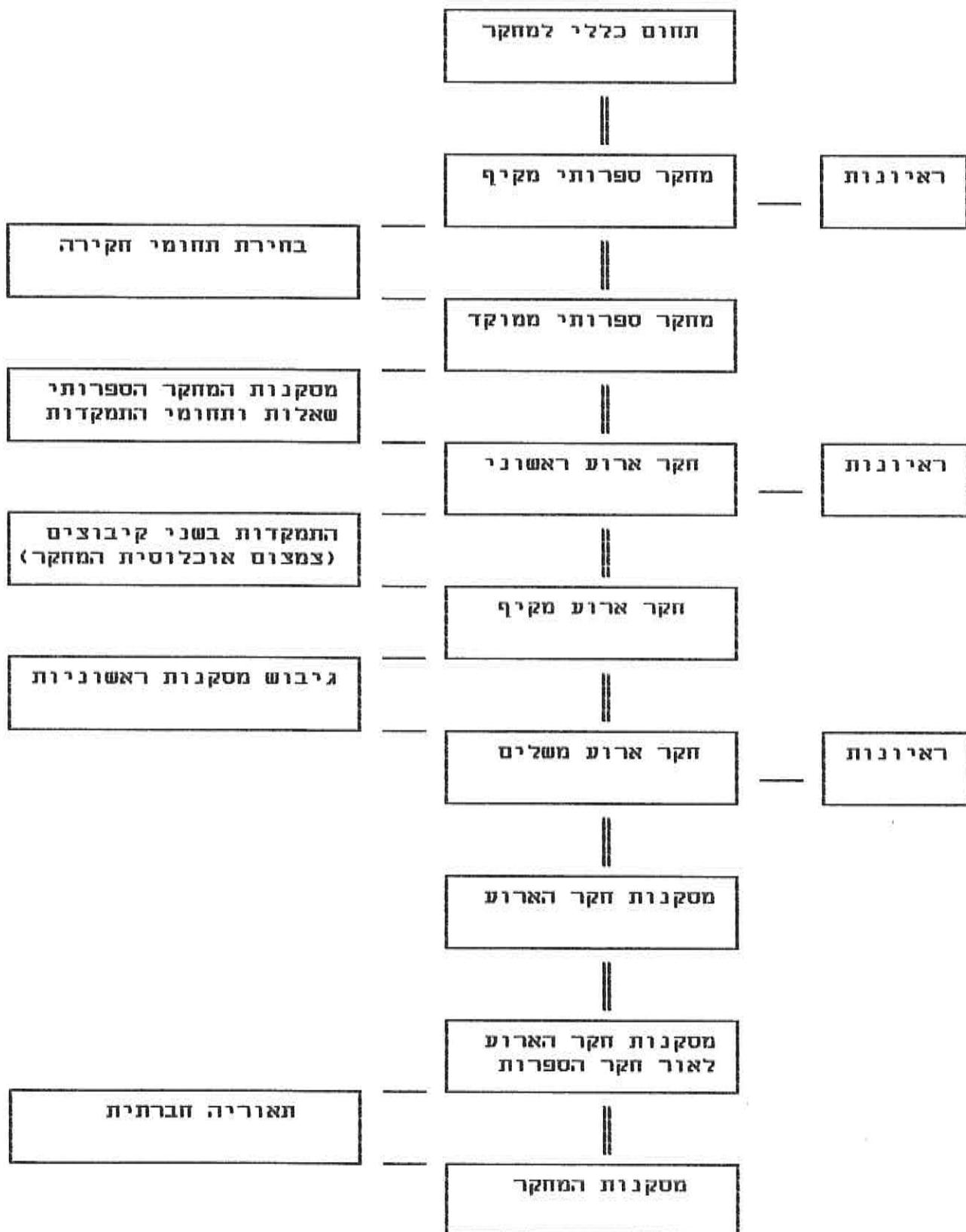
קיבוץ שומר-העמק ביחס למרכז חשוב של תבוצעת "השומר הצעיר", וכמה ממבהיגיה הבולטים ביותר, ביביהם יעקב חזן, היו חברי הקיבוץ. חשיבותו של קיבוץ שומר-העמק בתבוצעה הקיבוצית גברה עוד יותר לאחר הקמת המוסד החיבובי "שומריה" בשבת 1932 שהיא למוסד החיבובי המוביל של קיבוצי "השומר הצעיר".

במלחמת השחרור היה לקיבוץ שומר-העמק תפקיד בטחוני חשוב בשילוח על הכיבוש שקשר בין גיבון לחרפה ובבאתחת כביש ואדי-AMILK שהיה אזוטם ימינו עורך תחבורה חשוב בין תל-אביב לחרפה.

הקיבוץ התבבס על משק מעורב שככל בין היתר, גידולים לתעשייה, מטעי פרי, משק חיות ומפעלי תעשייה. חברי הקיבוץ, במימון "הקרן הקירמת לישראל", ביצעו החל בשבת 1929, בסמוך לקיבוץ, את "עיר השומר הצעיר", שהיא חלק מיערות מבשה.

שבוי הקיבוצים בוסדו בשבות ה-20, לפניו יותר משלושים שנה, ושביהם בחבבים לקיבוצים ל升华 מביבוביות גודל. שבוי הקיבוצים שוכנים למרגלות המזרדים הצפוניים של הכרמל, שביהם ממוקמים על שרופעים מוגנים, מרוחקים בעשרות קילומטר אחד מן השבי והאקלים בהם דומה. שביהם בחבון קיבוצים חזקים ומרכזיים בתבונותיהם וללא בעיות חברתיות או כלכליות פיזיות. ביפורם ובשמר-העמק קיימות גם ארכילות מצוינות וגם צוות חברי האוסף, מסעוג ומקטلغ חומר ארכiloggi במשמעות שביהם.

מְהֻלָּךְ הַמִּחְקָר

3.1 ביצות ודיון במצאים

שלב זה כולל דיון, ביצות והערכה ביקורתית של הממצאים והתמקד בבחינת ממצאי חקר הספרות, ממצאי חקר הארכיאולוגי ובחינת ממצאי חקר הארץ אל מול ממצאי חקר הייעוד הקיימת בספרות. כמו כן כלל שלב זה הסקת מסקנות בדבר התפתחות הבורגן בגן הקיבוץ ובדבר הקשר בין החברה הקיבוצית לבין גן הקיבוץ.

בחלק זה של העבודה, על סמך ממצאי חקר הייעוד הקיימת בספרות ומחקר הארץ, גודשו מסקנות המחקר. המסקנות והגיונות העיקריים ענו, במידה רבה, בהתאם להזובב בשאלות המחקרים.

בחלק משלב הביצות והדיון במצאים, נבדק גם קיומה של אבלוגיה אפשרית בין מסקנות וממצאי המחקר לבין מסקנות וממצאים של מחקרים אחרים בתחוםם הקדוביים לבושא מחקר זה. ואכן בבדיקה במצבה הקבלה ברובולוגית בין אחד מן הממצאים העיקריים של מחקר זה לבין ממצאי מחקרים אחרים שנערך ע"י חוקרי החברה הקיבוצית.

פרק 2 - חקר הספרות

1.2 הקיבוץ

הקיבוץ בחברה

הקיבוץ הירושאי הוא ישות חברתית-כלכליות אשר ארגנה על בסיס עקרונות של שוויון ושיתוף. היישוב הקיבוצי ארגן למטרות התתיישבות והתבסס על בעלות הכלל על הקבוצה, על עבודה עצמית ועל שוויון ושיתוף בשטחי היצור, הצריכה והחיבור.

הקיבוץ והחברה הקיבוצית על מאפייניהם השובבים, היו פופולריים מאוד כבושאים למחקר. רבים מן החוקרים בחנו את החברה הקיבוצית מכיוונים שוביים וביסו להגדיר את העקרונות החשובים של החברה הקיבוצית.

במאמר בשם "תהליכי חברתיים בקיבוץ והשפעתם על התכובון הפיזי" (1983) שטייר את תהליכי השינוי שעברו על הקיבוץ והשפעתם על התכובון בו, מנה גלמן גסטבר, לשעבר מנהל המחלקה הטכנית של התק"ם, שלווה עיקריים ששימשו כבסיס לתפיסת העולם החברתי-מוסדרית של חברי הקיבוץ:

1. היחיד הוא חלק מן החברה ומבנה לחיות אריה בהרמוניה.
2. אין מעמדות חברתיים מוגדרים.
3. מודגש שוויון ערך האדם, ערך העבודה ושוויון באספקת הצרכים הבסיסיים.

הגדרה נוספת לתפיסת העולם הקיבוצית הוצאה ע"י צוות החשיבה של הקיבוץ הארץ, אשר הגדר את ארבעה "ערכי המוצא להוויה הקיבוצית" (קליאן, 1985):

1. חייל שיתוף.
2. עבודה עצמית.
3. קשר וזיקה אל הקרקע.
4. איכות ורודה.

א. ברזל טען בספרו "מידות היחיד" (1984), שהצריכה המשותפת היא הערך השליט המובהק לחברת הקיבוצית, כאשר כל שאר הערכיהם המרכזים את המערכת האידיאולוגית באים לחזק את הצריכה המשותפת.

חוקרים רבים נוספים עסקו בחקר החברה הקיבוצית והగדיון, בדרכיהם שובות, את

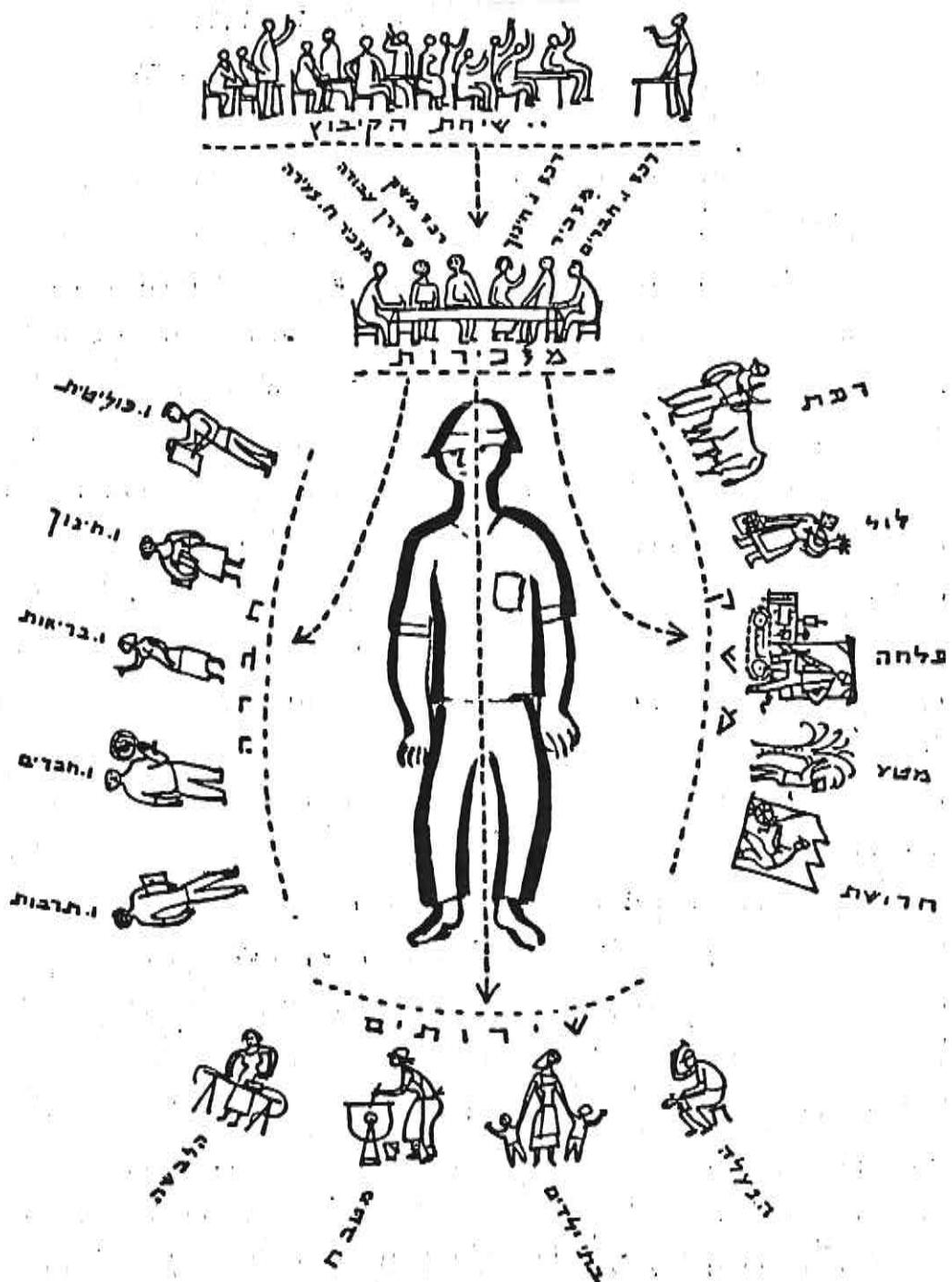
העקרונות החשובים עליהם מושתת הקיבוץ. כמעט כל החוקרים שעסכו בחקר החברה הקיבוצית היו שותפים להכרה שהקיבוץ הוא חברה יהודית מושתתת על רעיונות חברתיים מתקדמים.

בушורים הראשוניים לקיומו של הקיבוץ, היו חברי הקיבוץ חiris ספרטניים. הצריכה הייתה משותפת ומוסרית וביטוי בפועל היה צמצום ומחסור, אף מעבר למוגבלות הכלכלית האמיתית. העבودה הייתה ערך חברתי שהיוזה ביטוי להדריות וחברי הקיבוץ עבדו שעוט ארכות ממד בתבאים קשים. הייחד הגדה עם מטרות הכלל, אך ככל מקרה דעת הציבור הייתה חשובה יותר מדעתו של היחיד. החברים ויתרו על הרבה מן הហאות ומן הרצונות של הפרט למען הכלל ולמען המטרות המשותפות. הקשרים הספוקטניים ההדוקים, הקרבה ב惛ש ותחוות השילוחות, שהיו משותפים לכל החברים, גרמו להעדפה של הקשרים החברתיים, מתוך בחירה, עם חברי הקיבוץ, על-פני יחסיו שארות - הקרבה לבני המשפחה (טלמון, 1970). בתקופה זו הקיבוצים עצם הגיבו באופן דרמטי את הפובקציות של המשפחה ושמו דגש על יתרונו של הקולקטיב.

בפועל, היו בקיבוץ ביטויים רבים של העדפת הקשרים עם כלל החברים על קשרים משפחתיים. הדבר בא לידי ביטוי במיעוט בישואין, ובמיוחד במיעוט טקסי בישואין פורמליות. בשבים אלו היו רמת פריון גבוהה וצמצום בהבעות חיבה פומביות בין בני הזוג או בין בני המשפחה בקיבוץ. בתקופה זו אף נוצרו מטבחות-לשונן מיזחדים שבצדיהם להפחתת את חשיבות הקשרים המשפחתיים. כך למשל: "להיכנס לחדר משפחתי" במקום "להקיט משפחה", או "בחור שלי" ו"איש שלי" במקום "בעל".

הקיבוץ בוהל בדרך של דמוקרטיה ישירה, שהתבטאה בדיון קולקטיבי באסיפה הכללית שבעקבותיו התגבשו החלטות. בראשית ימי היישוב הקיבוצי דנו כל החברים בכל הביעות מיידי ערבות, אך במשך השנים התפתחו מכABBIVIM אחרים אשר היו אחראים לאירגון ולביצוע - מזכיר, מרכז משק, סדרן-עובדת, מזכירות וועדות שובות (אמיתי, 1959).

האסיפה הכללית, או כפי שבראה בקיבוצים רבים "שיחת הקיבוץ", הייתה ועדנה המוסד העיקרי של הקיבוץ. כל החברים משתתפים בה בפועל, תוך שוויון זכויות, הן בדיונים והן בקבלת החלטות. ב"שיחת הקיבוץ" דיברים החברים בכל הביעות, מחייבים החלטות וቦחרים, אחת לתקופה מסוימת, מועמדים לתפקידים, לוועדות ולמוסדות הקיבוץ. "שיחת הקיבוץ" מהוות בסיס לכל תרי הקיבוץ ולפעלו ותו

איור מספר 2: תרשימים המבנה הארגוני של הקיבוץ (אמיתי, 1959)

ובמסגרתה מהווים למעשה חברי הקיבוץ את הרשות המחוקקת, את הרשות המבצעת, את הרשות השופטת ואת הרשות המבקרת של הקיבוץ.

לצד "שיות הקיבוץ" קיימות בקיבוץ מספר בעלי תפקידים מרכזיים המהוונים מעין "ממשלה הקיבוץ" בחני היומיום. הם מפ叱ים את עומס המטלות מ"שיות הקיבוץ" ואחריהם לביצוע החלטות שבתקבלו בה. בעלי התפקידים המרכזיים הם: מזכיר הקיבוץ – מרכז המזכירות, מתאם בין בעלי התפקידים, מכבס ואחראי על האסיפה, אחראי למשא על יחסיו אדם וחברו, על ענייניהם ערבים ועל יצוג הקיבוץ לחברת כלפי חזק; גזבר – אחראי לכל העניינים הכספיים; רכז משק – אחראי לכל ענפי המשק ומיצג את הקיבוץ במוסדות משליכים; סדרן עבודה – דואג לשידור עבודה יומיומי של הקיבוץ.

לעדרת בעלי התפקידים בבחורות ועדות שובות כמו ועדת המשק, ועדת חיבור, ועדת תרבות, ועדת בריאות, ועדת חברות, ועדת בניין, ועדת האחראית לבניות הראשיות של החברים, ועדת ביצורי החטיבה הצוירה וועדות לביהול השירותים והענפים השובטים. בנות הוועדות וסוגן איברו קבוע, ושובת מקיבוץ לקיבוץ. הוועדות בוחרות בציגיות אשר מיציגים אותן במזכירות ודואגים לעביביהן. כל עבון בקיבוץ מכוסה ע"י בעל תפקיד או ע"י ועדת (אמיתי, 1959).

הקיבוץ כישות פיזית-מרחבית

הישוב הקיבוצי בישראל הוא תופעה יהודית, השוגנה מכל צורת ההתיישבות עירובית או כפרית אחרת, לאחר ודמותו הפיזית שיקפה את המטרות ואורח החיים של החברה הקיבוצית. דפוסי החיים, האידיאולוגיה והזיקה אל הקרקע קיבלו ביטוי פיזי ברור בשתח וכתום גם באוידי ביטוי צורבי בשתח התמורות שהלכו בקיבוץ בשיבות מאוחרות יותר. המטרות ואורח החיים של היחיד והחברה השתקפו בדמותו הפיזית של הקיבוץ ברמה הפרטנית – בדמות האזרחים והמבנים השובטים, ועוד יותר מכך ברמה הכללית – בתכנית היישוב כולה ובפרישת שימושי הקרקע בו (חביב, 1983; קלין, 1985).

בשל השאיפה לתהילת אוזירה כפרית, אימצו מיסדי הקיבוץ את הרעיון ובנות הצורבאים של כפר קטן אך, למעשה, דאו בקיבוץ רעיון גדול הרבה יותר מן הכפר. המבנה החברתי ודפוסי השיתוף שהתגבשו בקיבוצים הצערירים בארץ היו מהפכניםים במעטם וחיובו גישה תכובנית שובה מן הגישות המקובלות בישובים אחרים; ואכן, תכובון היישוב הקיבוצי הושפע מן האידיאות והערכיהם שהבחו את

החברה הקיבוצית. הוא כמעט לא הושפע מצורות היישוב השוכנות שהיו קיימות בארץ בראשית המאה ה-20 (יום-טוב, 1980; אבירט, 1983).

השפעה רובה במיוחד על דמותו הפיזית של היישוב הקיבוצי הייתה לעורם החברתיים וה騰בוביים שרוותו בסוף המאה התשע עשרה ובתחילת המאה העשרים, באירופה מערבית ובארה"ב. רוב מתכני הקיבוציות הראשונים היו חביבי אסכולות תמכון האירופאיות והשפנו, באופן שעני, מגישות ומרעיונות שהיו פופולריים באירופה בשנים אלו (shedmi, 1989). למשל, גישת "עיר גביה", של אבנעזר האוורד, אשר הרעיון המרכזי בה היה הקצת שטחים פתוחים ברחבים בתוך היישוב, לשיפור איכות החיים ולהפרדה בין האזרחים השוכנים (HOWARD, 1898). דוגמה אחרת לכך היא התפיסה התכנית של החוזות הקלאיות הפרוסיות, בהן מבני המגורים והמשק עטפו את החצר הפנימית שהייתה את השטח הפתוח המרכיבי (חביב, 1983).

בשנות העשרים ביסה ר. קאופמן, המתכנן הראשי של הסוכנות היהודית, שהירה חברה האסכולה האירופית ואחראי לתוכנונם של קיבוצים רבים, להatta את התכון הפיזי-מרחביאי לאידיאולוגיה הקיבוצית. הוא תפס את היישוב הקיבוצי כחווה אחת גדולה וחילקו למספר אזוריים: מגורים, מלאכה, תעשייה ושטחים חקלאיים. בתוכניותיו הביא קאופמן בחשבון את הגידול האורגני הצפוי והתחשב בתבאי האקלים והטופוגרפיה המקומית (יום-טוב, 1980). לפי אותו המקור, הגיע קאופמן מספר עקרונות שהבזו את תכון היישוב הקיבוצי ביבנה:
1. מיקום גבוה, החולש על הסביבה מושקולי ביחסו, בריאות וากלים.
2. חלוקה אזורית.
3. קיום אזור מפיד בין אזור המשק ואזורי המגורים שבמרכזו חדר האוכל.

ביטוי לעקרונות אלה ביחס עיי קאופמן בתכון קיבוץ עין-חרוד אשר שימש, מאוחר יותר,מודל לתכון יישובים קיבוציים אחרים. עיקרון תכוני בוסף, שצורך מאוחר יותר לעקרונותיו המקוריים של קאופמן, היה מיקום האזור המשקי במרקם היישוב, מושקולים אקולוגיים. עיקרון זה בא לידי ביטוי בתכנית של קאופמן לקיבוץ תל-יוסף, אשר הצריכה בתפיסה ביוזרת יותר מזו שבתוכו עין-חרוד. עיקרון הביצוע גרם לארון דימוי ייחודי יותר לקיבוץ, הבדילו מישובים כפריים אחרים ונתקן ביטוי לדפוסי החיים של החברים (חivotין, 1977; חביב, 1983).

- קיובוציים רבים. מתכונת זו ביטה את חלק הרוחות, אורות החירות והמצב המשקי של הקיבוצים. עיקריה, כפי שציין קליאון (1985), היו:
1. צמידות רציפה בין ה"מעגל המשקי" – אזור מבני המשק והתעשייה, זה – "מעגל החברתי" – אזור מבני הציבור והמוסדות, כשהרבות הכביש הירושה את הגבול ביביהם ואת הציר המרכזי בקיבוץ.
 2. ה"מעגל החברתי" מוקם קרוב למרכז וסביבו מוקמו אזורים המגורים והספורט.
 3. החלוקה לאזרחי מושבה במעגל המשקי היתה פחות סכימטית. בתפיסה זו קיבל ההיבט האקלורי משקל מועט יחסית והתכוון ביטה "רצון כמעט אידיאולוגי"קשר בלתי אמצעי בין אזורים המגורים ואזרחי העבודה.

עקרונות דומים הבחו את התכוון הפיזי במבנה הקיבוצי. ההבדלים הטרנסיגים בין קיבוצים שונים הוסברו בשובי בתבאים הסביבתיים במצב החברתי, במצב הכלכלי, במצב הפוליטי ובהגדרת הערכיות והמטרות כפי שהתקבשו בקיבוצים שונים שוביים ובתכונות הקיבוציות לטוגיהן. למשל, להחלטות חברתיות שונות בדוגמת ההחלטה בדבר ליבה משפחית, שהתקבלה במועד שובה בכל קיבוץ, היתה השפעה בিורית על דמותם הפיזית של קיבוצים רבים (ביקלס, 1960; קליאון, 1985).

2.2. שיכון יהודים שחלו בקיבוץ

שיכון יהודים חברתיים

מאז הקמת הקיבוצים הראשוניים, וביחוד מאג קום המדייבת, חלו בקיבוץ היישראלי שירותים שימושתיים בתחום רבים. מספר חוקרים זיהו תמורה מבניות כollowות והגדירו אותן בנסיבות שוכנות:

במאמרו "אסיפה כללית בקיבוץ" (1963), אשר בחר את התפקיד השולטוני של האסיפה הכללית בקיבוץ ואת החשיבות שיחסו לה חברי הקיבוץ, זיהה יוחנן פרס תħallir בוסף שהתרחש במקביל ל"התגברות" של הקיבוץ. לדעתו, עבר הקיבוץ תħallir בו הפרק מ"קיבוץ חלוצי", בו הרעיון החלוצי היה הכוח העיקרי שהביא את פעולת רוב חברי הקיבוץ, לכ"比喻 משקי", בו התבססות המשקית של הקיבוץ הייתה המטרה החשובה ביותר בעיבר רוב חברי הקיבוץ. לעומת זאת הפרק לכ"比喻 צרכני" בו הצריכה האירית הייתה לנושא המרכזי בחירות רבים מחברי הקיבוץ.

בספרה "יחיד וחברה בקיבוץ" (1970), ציינה יובינה תלמון-גרבר, שבתחילה

תפקיד הקיבוץ כ"עדה" המאפיינית במשמעותו לא סירוג לשילוחות המהפכנית, תוך הדחות מלאה עם הכלל, ביחסים טופוטביים, בהומוגניות ובבקשה חברתית בכלל פורמלית. במשך הזמן עבר הקיבוץ לתפקיד כ"קיהלה" המאפיינית בהשלשות האידיאולוגיות המהפכנית, בירידת רמת ההדחות של היחיד עם הכלל, בקביעת בורמות התבהגות ודפוסים רשיינים לצורת הפיקוח החברתי.

א. כהן, במאמרו "הшибוי המבני של הקיבוץ" (COHEN, 1976) הוסיף על שלבי התפתחות שזיהה ג'. טלמן-גרבר שלב בוסף שאליו הגיעו הקיבוצים הגדולים והזוטרים - שלב ה"התאגדות". קיבוץ במצב של "התאגדות" מתאפיין במילודה בגידול בהיקף המספרי, בעלייה ברמת התיעוש, בגידול במיגון אפשרויות התעסוקה, בהתרופפות מערכת היחסים החברתיים ובהשתשות הגבול בין החברה התיזוביית לבין החברה הפכנית. לדעתו, במצב זה הקיבוץ הוא "חברה אורובנית", ככלומר חברה בעלת מאפיינים הדומים לאלה של חברה עירובית, מזון התרבות הקיבוצית המילאה. לדעתו של א. כהן אפשר למצוא ביוטו לאורובניות של החברה הקיבוצית בתחום האומנות: בעוד שבשלב בו הקיבוץ היה "קיהלה", היו חברי הקיבוץ מושא המתיחסות של האומן בקיבוץ, הרי שהשלב "התאגדות", קבוצת המתיחסות של האומן חבר הקיבוץ הייתה אומנית אחרת בארץ ולא חברי הקיבוץ.

היבש בוסף שזיהה כהן בקיבוץ היה העימות בין השירותיות לקידמה. לדעתו עבר הקיבוץ תהליך שיבוי ביחסים החברתיים של חברי, מצב של "אבי-אתה" למצב של "אבי-זה", לפי מושגיו של מ. בובר (1983). תהליך זה, האופייני לכל חברה בתבאי מודרביציה,חריף במילודה בקיבוץ בשל הדחף הגדל לקידמה, שבתפסה כערך עצמאי ובאמצעי להשתתפות חברתיות. הדיפרנציאציה והרציזובלי יציה שנן תוצאות של קידמה, בוטtot להפחית את קידמות המגע בין חברי ולצמצם בכך את הערכיות, הפעילותות והארבעתיסטים המשותפים, אשר דרכם מוצאת השירותיות ביטוייה. לדעתו של א. כהן, תוכן השירותיות בקיבוץ מתרוקן בהדרגה.

בן-זאב, במאמרו "מחנה-לבית דרך התפתחותו של הקיבוץ" (1984-1983), הגדר את השירותיות שחלו בקיבוץ בברקע שבקיבוץ הת%">
התהוויה, שתכליתה העיקרית היא מילוי מטרות חיזוביות, למסגרת גמישה יותר של "מחנה", שתקיינה העיקרית היא מילוי מטרות חיזוביות, למסגרת גמישה יותר של "בית" שעיקר עבירותה במרכיבי המסגרת עצמה.

בן-רפאל, במאמרו "הקידמה כבגד השווון - ריבוד ושיבוי בקיבוץ" (1986), זיהה תהליך של "זה-קולקטיביזציה", ככלומר, התרופפות השירותיות בקיבוץ. לדעתו החלת השותפות בקיבוץ להצטמצם ולהתרכז יותר הצד הכלכלי, בעוד תלות

היחיד בקולקטיב הלכה ופחתה. הגישה הצוברנית אשר הרתה קיימת לדענו גם בקיבוץ, פגעה בעיקרו השיתוף הרב-צדדי ויצרה התייחסות איבסטרומכטלית וצוברנית כלפי החירם הקולקטיביים.

шибויים באורחות החירם

התמורות המבניות והבוללות שהתרחשו במשך השנים בקיבוץ, אשר שיבו את פניהם החברה הקיבוצית, באו לידי ביטוי במספר תחומיים:

אחד מתחומי השיבוי הבולטים הוא השיבוי במעמד המשפחה. בהתחלה המירו חברי הקיבוץ את קשרי המשפחה הדוקים, קשרים של שרירות, קשרי חברות מתוך בחירה, קשרים טופובטניים של קרובים בنفس עלייה תחוות שליחות משותפת. המגמות האבטי משפחתיות בקיבוץ הודגשו עוד יותר, עקב התכאים הקשים בהט התפתח הקיבוץ בארץ. אולם, במהלך השיבת התחזק מעמד המשפחה בקיבוץ. חשיבות המשפחה עלתה, הן מבחינת היחיד והן מבחינת מקומה של המשפחה בחברה. מוגמה זו התבטאה בגדול במספר הילדים, בمزيد מקרים הגיעו לארבעה, חמישים וחמשים בעיר ובתנות משפחות מודרניות. מוגמה זו אף קיבלה ביטויים חיצוניים כמו שקי בישואין חגייגיות או ארוחות ערבי משפחתיות בתחום האוכל או בדירת המגורים. המשפחתיות בקיבוץ התחזק עד כדי כך שהמעגל המשפחתי הפרק אחד מעמודי התווך של הקיבוץ. בעקבות חברי קיבוץ רבים בתפסה המשפחה בתחום של "מבהה" ממתח החירם המשותפים וכמאות חיבורי לאבטחת גירובי קבוע לייחיד, אל מול הקולקטיב ובתוכו. מספר חוות הצבעו על התחזקות מעמד המשפחה כגורם להתרוופות השיתופיות. אף הם טעבו גם שהמשפחה בקיבוץ הפכה למתחרה הפטוכיאלית על באמצעות הפרשיות כבגד קבוצות הדזהות אחריות כמו קבוצות גיל, מוצא או צוות העובדים בערך (טלמון-גרבר, 1970; רוזבר ואחרים, 1978; עט-עד, 1981; בן-רפאל, 1986; טלמון-גרבר, 1982).

המעבר ללייבה משפחתי היה אחד מהшибויים הבולטים והמשמעותיים שהלו בתוצאתה מתגברות מוגמת המשפחתיות בקיבוץ. קבלת החלטה על לייבה המשפחתיות מסמלת, בעצם הופעתה, שיבוי חברותי מהותי. לדעת יוביבה שלםון-גרבר הלייבה המשותפת לא הייתה רק דפוס חיים מקרי, אלא פועל יוצא של "הקולקטיביות השוואתית והאידיאולוגית". בפועל, ההחלטה הלייבה המשפחתיות חוללה שיבויים מעמידים במבנה החברה הקיבוצית והగבירה במירוחד את כת "מוסד המשפחה" שהיא, מילא, בוגמת התחזקות (שפער, 1966; טלמון-גרבר, 1970; רוזבר ואחרים, 1978).

שירותי שימושותי במירוחד היה השירותי בדףו הכספי הצריכה שהתבטא בעיקר בשבי היבטים: א. מתן לגיטימציה למקורות חוץ –(Clomer, כספים ממוקרות מחוץ לקיבוץ, כמו כספי שילומים ומתקנות, הועברו לידי חברים בודדים (בן-רפאל, 1986). ב. שירות "התקציב הכללי" – מספר קיבוצים אריכו את שירות ה"תקציב הכללי",(Clomer, במקומ הקצבה בורמישראית של מזכרים דרך "התקציב הארצי", עברו להקצבה כספית שוויונית שהיא, למעשה, מעשה, התקציב הבינלאומי לחבר מוביל לריעדו לתהומותם מיוחדifies. התקציב זה מהוווה למעשה מעין משכורת שביתת שהחבר יכול לבצל לפי החלטתו הראשית (רוזנברג ו אחרים, 1982; 1976, COHEN).

השירותים שחלו במשך השירותים בקיבוץ, כמו הפיכת המugal המשפחתי לאחד מעמודיו התווך של הקיבוץ, או התגברות מגמת הפרטאות והשירותי בדףו הכספי, היו בעלי חשיבות רבה הן מהחשיבות האידיאולוגית והן מהחשיבות המשנית. לדעת בן-רפאל (1986) תרמו השירותים אלה להתרופפות השיתופיות. בוצר תהליך של דה-קולקטיביזציה, בו הלבנה ופחתה תלות הפרט בקולקטיב והשותפות הצטמצמה יותר ויותר לצד הכלכלי.

במחקר שבחן מגמות של שירות בדמוקרטייה הקיבוצית במצב כי לא חלו שירותים מהותיים בתחום שבדק (אבנת, 1977; 1976, COHEN). אך, גזירה התדרדרות בכוחה של האסיפה הכלכלית שאיבדה מomidת החשיבות שיריחסו חברי הקיבוץ לתפקידו השלטוני (שור, ש., 1983). מחקרים אחרים זיהו תהליכי התדרדרות המידם הסמכותי של האסיפה כחלק מתהליכי ההשתנות של החברה הקיבוצית כולה וכחלק מתהליכי ההתבגרות של הקיבוץ (פרס, 1963; בן-זאב, 1984-1983; SPIRO, 1963).

3.2 השחחים הפתוחים

קיימות הגדרות רבות לשחחים הפתוחים, רובן דומות במשמעותם. הגדרה פשוטה, המתיחסת לשחחים הפתוחים לפי מצבם הפיזי, טועבת כי השחחים הפתוחים הם כל השחחים שאיבם מכוסים בבניינים (יריב, 1976). הגדרה זו מקופה סוגים שוכרים ומגוננים של שחחים פתוחים, החל משחחים פתוחים במצב שבעי לחלוושין ועד לשחחים פתוחים בהם התערבות האדם הייתה מסיבית מאוד.

כשימושים במונח "שחחים פתוחים" במקצועות התקבון הבובנה בדרך כלל לגנים, לפארקים ולכל אוטם שחחים "ירוקים" שהזקכו בתוך הרשות הבינוי בשחחים פתוחים, לרוחות הציבור כולם ולא לשחחים הטבעיים או החקלאיים הנמצאים מחוץ

לתחומי היישובים הבבוריים.

היחס והגישה של האדם לטבע קיבלו ביטויים שוביים בהתאם לתקופה וلتרבויות, אך ההכרה בחשיבותו של הטבע עבורה האדם הייתה משותפת לכל. בתקופות ובתרבויות אחדות ראה האדם את עצמו רשאי לכצל את הטבע לשוטתו, באחרות הוא ראה את עצמו כחלק מן הטבע ושאף להשתלב בו. ברוב החברות וברוב התקופות נחAGO השתיים הפתוחים למרכיב חיווי ביישובים השוביים ובירטאו את היחס ואת הקשר של התושבים לטבע (GOLD, S., 1972; JAKSON, 1984; SPRING, 1984; HELPHAND, 1985; VAN DOREN et.al, 1974; RAPPORPORT, 1977).

תולדות השטחים הפתוחים

שטחים פתוחים ביישובים בבוריים מוכרים בתרבויות שוכנות כבר מן העת הקדומה. הפורום הרומי בחשב בערבי רביס לשנת הפתוח הציבורי "אמירתי" הראשון. הפורום הרומי, שבנה בהדרגה במשך כמה מאות שנים החלמן המאה השישית לפנה"ס, היה שדה פתוח, על גבעות רומי, בו מוקמו מבני הציבור החשובים של העיר. השטחים הפתוחים שכורזו בין מבני הציבור שימשו לפחות פעילותות מסובכות. הפורום הרומי היה מרכז האדריכליסטציה, הדת והמשפט, שם נערכו כיבושים ציבוריים, שם התבhall שוק מסחרי גדול ושם הועברה הרכילות הפוליטית. העובדה שהפורום הרומי הפך לאחד מסמליה המרכזיות של רומי ביטה את חשיבותו (NEWTON, 1971).

בתקופת ימי הביניים, במאות ה-12, ה-13 וה-14, הוצאה התפתחות השטחים הפתוחים בעיר. בשל המבנה הצפוף של הערים, היה צורך במקום כיבוס ציבורי וב"mplat" מן הסימאות הצרות והbatis הΖΕΟΡΓΙΟΥ. כמעט בכל עיר וישוב בוצרו באופן "טבעי" ואורגני, לפי הצרכים המקומיים, כיכרות עירוביות. אלה היו מוקד מרכזי פתוח בו התרכזו הפעילויות העירוביות החשובות – הפעילותות המסחריות, התרבותות, השלטונות והדתיות. המבנים סבירי היכירות שמשוד להגדלת השטחים הפתוחים. השטח הפתוח לא היה עוד, בעבר הרחוק יותר, "שארית" או תוצר לוואי של תכנון המבניות, אלא מקום "חיובי" בזכות עצמו. את היכירות של ימי הביניים איפרינו מספר תכונותבולטות: ציר היבש אל היכר וממנה בחסמו ואי אפשר היה לראות דרך היכר; בכיכר לא היה גווית ישורת; צורת היכר הייתה צורה מקראית ולא צורה גיאומטרית משוכנעת – בדרך כלל במבנה השגיא בתכנית, דוגמה של כבפי תחכת רוח. בין היכירות הידועות שבביזנטיים-הביברים אפשר לומר את פיאצה דל-סבורייה, פירנצה; פיאצה דל-קמפו,

סיביה; ואט פיאצה סן-מרקו, ונציה, בולון באיטליה.

בקופת הרנסנס, במאות ה-15 וה-16, הינה גם מוגמה של פתיות מרחביות חלקן מהגמה של פתיות תרבותית. השתייחס הפתווחים הפכו לחלק בלתי נפרד מתדים של המבקרים, הן של המבנה הפרטי, כפי שאפשר היה לראות בווילות האיטלקיות והן של המבנה הציבורי, כמו בדוגמה של כיכר הוותיקן. היכירות של קופת הרנסנס היו ייעודיות וכוכבו לשימושם מוגדרים, כמו למשל כיכר השלטון הדתי שליד הכנסייה או כיכר השלטון החילוני שליד ארמון השליט. בכיכרות העירוניות בתקופה זו הושם דגש על הסדר התכנוני. היכירות, על כל מרכיביהן, נראו מתוכננות ובועלות מבנה צורני ברור, בדרך כלל בצורות גיאומטריות משוכילות. דגש הושם על ציריו מבט ובעשה שימוש מתחכם בחוקי הפרספקטיבה, כמו בכיכר בית העירייה ברומה. שום דבר בכיכר של קופת הרנסנס לא היה מקרי או בלתי מתוכנן. דוגמאות בולטות לכיכרות מתקופת הרנסנס הן: פיאצה דל-פופולו ופיואה סן-פייטרו שברומה.

המוגמה של הפתיות המרחביות והמעבר מהפנמה להחוצה המשך גם בתקופת הבארוק במאות ה-16 וה-17. דוגמה בולטת למוגמה זו הינה "חצר" שטחים פתוחים מודרניים - מערכת ציריים רחבים וכיכרות בעלות מידות משמעותיות - לתוך סמטהות העיר פריז היונה והצפופה, בתקופת נפוליאון השלישי וראש העיר האוסמן (1977, HECKSCHER).

בתחילת המאה ה-19, בד בבד עם ההתפתחות הטכנולוגית העצומה שהבייה "המפנייה התעשייתית", והגדיל במודעות ובדאגה לתנאי העבודה והמחיה של כל האוכלוסייה, גברת המודעות הציבורית לבושא השטחים פתוחים. באותה עת החלו לרשובה בהקצת שטחים פתוחים ובתכון גבים לא רק למען העשירים. הדבר גרם גם לשיכורי מקצוע עיצוב הגנים, שרת בעיקר את המגזר הציבורי, למקצוע אדריכליות הבורן שרת ועודכו משרת בעיקר את המגזר הציבורי. המודעות החברתית והיכולת הטכנולוגית חברו יחד ובאו לידי ביטוי בהקמת פארקים עירוניים גדולים שתוכבבו ובוצעו לרוחות הציבור בולו. חלוצה בתחום זה הייתה אגלאיה בה הוקמו תוך שימוש באמצעות טכנולוגיות חדשות, פארקים ציבוריים גדולים כמו: פארק ויקטוריה בלונדון ופארק בירקינגהאם בליברפול. כרבע מאות מאוחר יותר, החלו גם בארצות הברית בהקמת פארקים ציבוריים כמו סנטרל פארק ופרוספקט פארק בניו-יורק.

השירות בתפקיד הבורן התבטא גם בתכון ערים. באירופה ובארה"ב התפתחו בסוף

המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20 גישות תכנוכריות חדשות כמו "PARK SYSTEM"; "SPACE SYSTEM OPEN" ו-"GREENBELT SYSTEM", אשר ראו במערכות השטחים הפתוחים את השילץ למטרם העירוני. גישות תכנוכריות אלה, שהלן אף בוצעו, הילכה למעשה, במספר ערים, הושפעו ממתכבריהם וממשריהם קדמה מהם TITUS EBENEZER HOWARD-1 ROBERT OWEN.

גישתו של אבבער הוווארד, לדוגמה שקיבלה את השם "עיר-הגביבים" הציעה כי רצויות ברחבות של שטחים פתוחים תתוכננה להקיף את שכונות הפעילות, להפריד בין אזוריים שוכנים בעיר ולהקיף את הערים עצמן.

מבנה תומכני ועצובו לאורך ההיסטוריה האבועית מאי האימפריות הקדומות של מצרים ורומי. בAtPath השוכנים שהיו בעלות שליטים או אדריכלים עשירים באותו זמן היה לזהות סטמביים סגבובים שוכנים וביחוד סטמביים של עירזוב "פורמלי". אולם, רק במאה ה-19 בעקבות המהפכה התעשייתית - עם הופעת הפארקים המודדים לכלל הציבור ועם התמסדות מקצוע אדריכלי הבוט - התגבשו במקביל שני הסגנונות העיקריים לעיצוב הגביבים: הסגנון ה"פורמלי" והסגנון ה"חופשי".

הסגנון ה"פורמלי" בעיצוב הגביבים התבסס על עקרונות של שימוש בצדירות גיאומטריות משוכללות כמו עיגול וריבוע, על סימטריה ועל ציריו מבט ישרים. בסגנון זה הופגה שליטה מוחלטת בטבע ע"י עירזוב חדש של כל האלמנטים בגן, כולל הקרקע והצמחייה, בדרך המדגישה הרווח מעשה ידי-אדם. דוגמה לכך פורמלי כיה הוא FAULKNER FARM, BROOKLINE שבoston ע"י CHARLES A. PLATT בשנת 1897.

הסגנון ה"חופשי" או סגנון גן הבוט התבססו על שימוש בקווים וזרמים, המבוקש משימוש הצדירות וקוויים ישירים ושימוש בצמחייה בצדירתה הטבעית, בכיסו להפגין השתלבות בטבע כפי שבתפס ע"י המתכברים. הגן יועד להראות כאיון איבר מעשה ידי-אדם. גן מפורסם בסגנון זה הוא PARK BIRKENHEAD שבoston ע"י JOSEPH PAXTON באיזור LIVERPOOL, שבאנגליה ב-1847 (NEWTON, 1971).

לקראת סוף המאה ה-19 התגבשו מספר סגנונות עיצוביים נוספים, במרחב הרעיון ובין שניים שבי הסגנונות החשובים בעיצוב גנים - הסגנון הפורמלי מצד אחד, וסגנון גן הבוט החופשי מצד שני. במספר ארצות, בייחוד אנגליה גרמניה וארה"ב, התגבשו במקביל סגנונות "לאומיים מקומיים" שהתאפיינו בבסירותם לייצור

אווירה כפרית, תוך הבלשת מאפיינים מוקומיים יהודים. סגנונות אלה שהרנו קשוריהם למגמות החזרה אל הטבע, תרמו להתרחשות המהירה של הפברירים.

חיזוק למגמות "כופיות" אלו ביטן במחצית הראשונה של המאה ה-20. באותה עת הודגשה חשיבותם של השטחים הפתוחים בתכנון הערים, בהשפעת חידושים הטכнологיה ו בשל ההתרחשות המואצת של התעשייה. דוגמה לגישות אלו הוא ה-SUPER BLOCK של CORBUSIER LE, המורכב משורות מבני מגורים עבקיים, הממוקמים בתוך פארק גדול תחום התושבים (1971, NEWTON).

בתחילת המאה ה-20, התגבש סגנון בייבלאומי בעיצוב גנים. סגנון זה, שהຕאפיין במינימליזם, סדר, ארכון וביקיון עיצובי, התגבש בעקבות הסגנון הביבלאומי באדריכלות. לעתיתם קרובות היו הגבינות והכircularות בסגנון זה, השלמה למביבים.

במחצית השניה של המאה ה-20, התגבש הסגנון הפוסט-מודרני באדריכלות הבוט. בין מאפייניו העיקריים היה השימוש ברעיבות ובעקרונות עיצוביים פורמליים מן התקופה הקלסית, כמו גם שימוש בהומור ותיחוך בעיצוב הגבינות והשתחים הפתוחים. גם סגנון זה באדריכלות הבוט התגבש בעקבות סגנון אדריכלי בעל אותו שם.

אולם, מגמת השיפור בהתיחסות לשטחים הפתוחים כגורם בעל חשיבות רבה במרקם העירוני, סבלה גם מכיסיות משמעויות. בסיגות אלה אילץ את אדריכלי הבוט העירוני ומכובדי הסביבה להמשיך במאבק על יישום רעיבות סביבתית שהפכו מקובלים כבר שנים רבות לפביין. ביטוי לבסיגות אלה ביטן בביטחון שהעיר CAMILO SITTE – אוסטרי, חוקר תולדות האמונות והתקבון שלזקנותו בזקפת השפעה רבה על תיכנון הערים בתקופתו (1903 – 1843) – ביקורת שהיתה אקטואלית גם באמצע המאה ה-20: "התהף הסדר, מתכובדים בתים, והשתח שבותר הוא השטח הפתוח" (HECKSCHER, 1977).

שבות השרים והשבעים של המאה ה-20, החלו התגברות מחודשת של המודעות לבושאי איכות החיים והסבירה. אם, בעבר היה מקובל שהשטחים הפתוחים בוצרו מ"ሻירות" שבוטרו לאחר תכנון המבנים, הרי שבהתאם למגמה המתחדשת החלו לראות בהן איזוריים הרואים להתיחסות העומדת בפבי עצמה. במלחמות אחרות, המתכובדים, ובעקבותיהם הציבור כולם, החלו להתיחס לשטחים הפתוחים בכלל איזוריים הדריכים להיות מתוכובדים וממוקמים בהתאם לדרישות מוגדרות וברורות, אותן הם בוטדו למלא (יריב, 1976). מכך שבות השרים של מאות זו ביכרו

գուշի՞ նկա՞ զօրի սմէ՞ Առ մեր զօրի առ սահմա պատվա ամէն
պատվա լազմա՞ Քամ լազմա հզ առ միւր ամիւր զայս լազմա
մուր լազմա հզ ամիւր լիզա գայմա լազմա միւր առ սահմա

Առ լազմա լուր սմէ՞

Համէ՞ բայս սահմա զօր պիզմ՞ Սամ զալլա լազմա՞ Եթի լազմ
է՞ պատվա զայս լազմա - Պատվա ըի լազմա՞ Սահմ չու լազմա
սահմա ու ան սպաս՞ Սասս վայս լազմա սահմա՞ Պատվա լազմա մասն
լազմա-պատվա սահմա զօր զայս լազմա՞ Ե՞ պատվա պատվա -
սահմա զօր սպատվա սահմա՞ Կ՞ պատվա ըիմ լուր լուր - պատվա
պատվա լուր լուր առ սահմա պատվա՞ Օւրդ սահմա ու պատվա սահմա
տափ առ լուր սահմա պատվա՞ ան ժողո լու (976)՞ Է լոգի

ու սա՞

Սահմադա - Սահման էլքի զօր զօր սահմա՞ Առ սահմա զօր առ
զօր պատվա՞ Լու ըիզմ սահմ-սահմ էսոս ու սահմ սահմա՞ Ե՞ սահմ
պատվա սահմա սահմա՞ Ե՞ սահմ սահմա - Սահման դմու լուր լուր սահմ
սահման լազմա ըիմ լուր լուր սահմ լազմա մասն
լուր սահմ սահմ պատվա պատվա ու պատվա սահմա՞ Կ՞ սահմ սահման սահմ -
տաճ սահմ պատվա պատվա՞ Յուր սահմա սահմա սահմա սահմա սահմա սահմ

Առ լուր առ սահմա պատվա

Սահմա՞ - Լուր լուր պատվա՞ Օն խոն ս-ել լուր լուր սահմա՞
Հօմէ Խլաչմա՞ Պատվա չի ըսկի կարէ սահմա՞ Լուր և լուր -
լուր լուր լուր և լուր լուր և լուր լուր պատվա պատվա սահմա՞ Սու
զօր պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա

սահմա՞ (HECKSCHER, 1977) պահին

Եթի լուր լուր պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա
պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա
պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա
պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա
պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա
պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա պատվա

לרובן. הסגידה לטבע ידועה עוד מתקופת האדם הקדמון, אך גם היום, ביעידון "הסבירים המדעיים", נמשכת במייה מסויימת סגידה זו. הדבר בראה בעיליל בPsi ובסות שוביים של "חזרה לטבע" המבשאים סוג של צורך בPsi-פסיכולוגיה.

אחד התפקידים החשובים של השטחים הפתוחים הוא לשמש מקומות מפלט מחני השירה. השטחים הפתוחים מאפשרים מנוחה ומפלט מעודפי הפעילות ומעומס הגירויים הקירויים בישובים עירוניים, בכך שהם כוונתיים לאדם אפשרות להבטק מן המטלות היומיומיות ולהתרכז בעצמו. קיומם השטח הפתוח מעביר לתושבי היישוב את האפשרות להיות בסביבה שובה. הידיעה על קיומם אפשרות כמו שהוא, גם אם לא בעשה בה שימוש מעשי. לכן, מידת הצלחתם של השטחים הפתוחים איבנה בಗדרת רק מספר המשמשים בהם בפועל.

המפלט מחני היומיום, אותו מוצאים האנשים בשטחים הפתוחים, השיבו והיציאו מהני השירה, השובי הנזואלי ביבט לבין הסביבה האורבני, האפשרות לקיום פעילויות והתבשיות מרחביות יהודיות והעובדה שהם מספקים מענה לצרכיהם אבושים רבים ושוביים – כל אלה גרמו לשטחים הפתוחים להפוךכה פופולריים (לטה, 1966; יריב, 1975; צ'רצ'מן, 1977; עמיר ואלטרמן, 1979; GOLD, C., 1980).

חוקרים שוביים טענו שבאדם קיימת "צורך ביולוגיה" לקשר עם הטבע ועם האדמה והשטחים הפתוחים עוברים על צורך זה, בשל תחושת ה"טבעי" או ה"כמו טבעי" שם מעוררים. מגרישה זו, המוכרת בכיבוייה "ሚתס גן העדן" משתמש שלהיות בגין פירשו להיות "אדם וחווה" בגין העדן, ככלומר לחזור לטהרה ולתמיינות ולהיות חיים המוליבדים לקשר מישרי עם האל (לטה, 1966; יריב, 1975; צ'רצ'מן, 1977; et.al, 1974; GOLD, C., 1980; HELPHAND, 1985; 1979; 1972; ITTELSON, S., 1972).

הגורם האסתטי במקה עם הגורם המשמעותי שהופיע על תפיסת השטחים הפתוחים והברך חיוובים. במחקר שבחן את שביעות הרצון מן השטחים הפתוחים נמצא כי גם כאשר מתרת הייצאה לשטח הפתוח ריתה מוגדרת, למשל למנוח או למשחק, נתפס הסיפוק האסתטי כגורם מהותי בחוויה בכללותה (1968, 1960, LILLION).

עם ההכרה בחשיבות השטחים הפתוחים, ובחשיבות התפקידים הפיזי-מרחביים אותם הם מ מלאים, הלכה וגברה בקרבת אבי מצעע ובקרב הציבור הרחב ההכרה ביכולתם של השטחים הפתוחים לשוביים הבכוריים להוות שלד מוצלח לתכובן

ולביבורי ישובים. השטחים הפתוחים החלו לזכות בהתייחסות הרואינה להם, בתוקף יכולתם לתת דמות משופרת לעיר ולחילקה ולעוזר בתפישת העיר ובארגונים התחמצאות מרחב (יריב, 1975; עמיר, 1977; HECKSCHER, 1977).

2.4 השטחים הפתוחים – כמערכי דמותו של הקיבוץ

האיידאולוגיות מתחורי השטחים הפתוחים

למן הקיבוץ, לבני ולכור, הוענקה בקיבוץ חשיבות בירכת. לחבריו הקיבוצי היו דרישות רבות מן השטחים הפתוחים, מעל למקובל ביישובים אחרים, ואף ייחסו להם תפקידים ערביים של התאמת סביבת המגורים לאיידאולוגיה ולרעיון ובדות חברתיים. שטחים הפתוחים מירשו חברי הקיבוץ את השαιפה לייצירת קשר עם הטבע – שאייפה אשר איפריבה את התבונה הקיבוצית עוד מראשיתה (קוריבלדי, 1985). הם העביקו לשטחים הפתוחים את המשמעות הסמלית של בוגר החלוצים שייצור חברה חדשה (בוקלט, 1960; בן-ערב, 1963).

אפשר הבוי הגדירו את גן הבוי כ-"אחד המוסדות החשובים ביותר" בקיבוץ, וציריבו כי גן הקיבוץ ביטה, בצורתו ובסבוכו, את ערכי החברה הקיבוצית, וכי רציפותו ואחדותו של הגן ביטאו את האזרחות שבחיי הקיבוץ (שמידבר, 1946; גולבי, 1965; יפה, 1965; שור, י., 1965).

הקשר בין החיים בקיבוץ לבין מושגים כמו נוף ואמנות הוזג בדברי חברות קיבוץ שהיתה אחראית ממש שבבים רבות על הבוי בקיבוץ גן שמואל: "הדמות החזותית של הקיבוץ (גן שמואל) הרתה מאוד חשובה לנו. אז, אפשר היה לומר: גן לא יבין זאת. בשביבנו המבש, המראה, הבור, הם לא רק ערך חינוצי. הצורה והתוכן, המועל והבאה, הם ערכיהם המשתלבים ומשולבים זה בהה, ללא הפרד, לסבוכו של חיים ואופי, של תרבויות החיים של חברתו" (איילנית, ללא תאריך).

המשקל המזוהה שביתן לשטחים הפתוחים בא לידי ביטוי הן בינוי א/orיה – בכתיבתה, בדים ובשיחות, והן במעשה – בהשקעת משאבי רבים בתיכנון, בפיתוח ובתחזוקה של גן הקיבוץ. חיובתו הרבה של גן הקיבוץ, תפקידינו הרבים והערכיהם שיחסו לו חברי, גרמו לכך שהתבהלו דיבובים רבים על אופיו, על סבוכו ועל עקרונות תכנונו. הדיבובים בכוונאים עקרוניים אלה היו תדיירים במיעוד מואז קום המדיבבה ועד סוף שנות השישים. מעטים מקרוב הכותבים

והמשתתפים בධו-כיביד המקטושיריים הלאו הציעו תפיסת עולם תכובית-עריצובית מוגבשת, בעוד שרובם הציעו כיוון בתחום מוגדרים בלבד, תוך התייחסות להיבט אחד בלבד או במקורה הטוב למספר מצומצם של היבטים. בין ההצעות הייחודיות יותר שהוצעו לתוכנן גן הקיבוץ הייתה הצעה לתוכנן כ- "גן שבעת המרביבות", אשר אמור היה להתבסס רק על צמחיית ארץ ישראל ולהוות גן "כפרי-ארצי ישראלי". אחריות הציעו התייחסות כלכלית לגן הקיבוץ, ככלומר, הפיקתו לעבר רצוני שבמסגרתו יגדלו למשל, עצים שיישמו חומר גלם לתעשייהות עץ ועצים פרי לאספקת פירות טריים (שור, י., 1949; אילביב, לאא תאריך).

לעומת ההצעות הייחודיות הלאו דגלו רוב החברים ואבשי הבוי בקיבוץ בגישה הפונקציונלית. הם טענו כי גן הקיבוץ צריך להיות בראש ובראשונה פשוט ו שימושי, והדגישו את ההשתלבות בנוף וההתחשבות בערכיהם סביבתיים, כגורמיים המבקרים את אופי הבוּך בקיבוץ (شمידברג, 1946; גולני, 1965; יפה, 1965). בן ערב, חוקר והיסטוריון של גבאים בארץ ואיש בוי בקיבוץ כפר מסריק, הסביר שעיקריו סאבון גן הקיבוץ היו: פונקציונליות, רציפות, צביעות ופשטות. בהם הוא ראה את הגורמים ליופיו היהודי (בן-ערב, 1953). שותף לדיאשה זו היה גם ישראל פיריבר, שביחל משך שנים הרבה את מחלוקת התוכנן של הקיבוץ הארץ. הוא שלל את "כל גיבובי החן" הפוגמים בנוף ההרמוני והדגיש את חשיבות הפשטות והפונקציונליות בתוכנן הגן (פיריבר, 1943).

גם שלמה אורן, חבר קיבוץ, שיהה מאבות אדריכלות הבוּך בארץ והוביל תכניות כופיות לקיבוצים רבים, הדגיש את הצורך בהתאם השטח הפתוח למציאות. לדעתו, הגן צריך להישען על אלמנטים טבעיים ולא על "קישוטים מדומים". אורן אף פסל את ההצעה בדבר תוכנן גן הקיבוץ כ"גן שבעת המרביבות", וטען שלא היה שום צורך בקיובו "גישה לאומית מצומצמת". הוא הציע שילוב בין הגן האירופי-המערבי והתבאים המרוחדים בארץ, ע"י הכבשת צמחייה מיזובאת המתאימה לתבאי המקום. כמו כן, הציע אורן ליצור סאבון יהודי לגן הקיבוץ ע"י שימוש בעצים דומיננטיים, בהתאם לאזורי האקלים השובים (אורן, 1956).

השחחים הפתוחים בפועל

השחחים הפתוחים בישוב הקיבוצי הם שיצרו, יותר מכל אלמנט פיזי-מרחביה אחר, את דמותו הפיזית של הקיבוץ ותרמו לగיבוש האופי הבוּך היהודי שלו, השובה מאופיינם של ישובים כפריים או עירוניים אחרים (שור, י., 1956; אדרת, 1966; בן-ערב, 1978; קוריבולדי, 1985; MESTECHKIN, 1962).

לעומת יישובים אחרים, השובים באופירם מן הקיבוץ, אשר בהם המושג "בית" מושטצש למבנה מסוירם אחד, בتفاصיל הרשות הקיבוצי כולם, על השטחים הפתוחים שבו, כ-"בית". פעילותיות בסיסית שובות בחיה היומיום, כמו אכילה וכביסה המתבצעת ביישובים אחרים תחת קורת גג אחת, מפוזרת בקיבוץ במבניות פובקז' ובלאיות שובים המקשרים ע"י איזורי מעבר. השטחים הפתוחים שיושמו באיזורי מעבר הם אלה שהיוו את המרכיב המקשר בין המבנים הבודדים למסגרת אחת ותרמו לייצירת תחושת "הבית" של חברי הקיבוץ (גולבי, 1965).

ויטוריון קוריבלאדי, מתכנן במחצית התכונן של התק"ם, ציין כי השטחים הפתוחים בקיבוץ יצרו את תחושת הקשר בין המבנים ואת אופי הפארק בישוב כולם. כמו כן, תרמו לדעתו השטחים הפתוחים לחווית הכביסה והתבואה בקיבוץ, והעניקו לו מסגרת פיזית תומכת – תפקידו ממלאים הרחבות והכircularות ביישובים עירובים (קוריבלאדי, 1985).

פרדי כהנא, חבר קיבוץ ואדריכל שהתמחה בתכונן בקיבוצים, טען שהוביל והבזבז השפיעו באופן מהותי על גיבוש מראה שכובת המגורים בקיבוץ ותרמו לייצירת מركם שכובתי בעל אופי משלו (כהנא, 1986). האדריכל שמואל מסטצקין שבסמך שביב רבות הוביל את התכונן האדריכלי בקיבוץ הארץ, עמד, במאמר בשם "תכונן בקיבוץ", על חשיבות השטחים הפתוחים בקיבוץ כיוצרי "օירה בפרית" (1962, MESTECHKIN). ההשערה הגדולה ייחסית בשטחים הפתוחים, אשר בבעה מהחשיבות הרבה שיחסו להם חברי הקיבוץ, תרמה להפיכתם למשבבי תדמיתו הצורנית של הקיבוץ. לדעת אבשי מקצוע התפתח גן הקיבוץ במידה שהפכה אותו לגן הייחודי המועצב בסגנון ישראלי מקורי (שריג, 1988).

תפקידו השטחים הפתוחים בקיבוץ

לשטחים הפתוחים בקיבוץ היו תפקידים נוספים על אלה המוכבלים ביישובים אחרים. הדברabus מאורח החיים המירוחד, מהחלוקת השובה מהמקובל של איזורי הפעילות והמחיה, מהቤלות המשותפת על כל שטחי הקיבוץ ומהתמייחסות המירוחדת של חברי הקיבוץ לשטחים הפתוחים. בחלקו, דמו תפקידו השטחים הפתוחים בקיבוץ לתפקידו השטחים הפתוחים ביישובים אחרים ובחלקם היו התפקידים שמיילאו יהודיות לקיבוץ.

להלן התפקידים העיקריים של השטחים הפתוחים בקיבוץ בפי שבמכוון ע"י חוקרים

וכותבים שוכנים :

שיפור המראה האסתטי של היישוב - תפקיד זה של השטחים הפתוחים היה חשוב בקיבוץ, אולי אף יותר מאשר בישובים אחרים. המבניות בקיבוץ, ובמיוחד מבני המגורים, היו צבעוניים ופשוטים, כלל קירוטים וכלא ייחוד עיזובי. בדרך כלל, מוקמו המבניות בתבנית פשוטה של שורות מרוחקים קבועים, בדומה לתבנית של מחנה צבאי. השטחים הפתוחים הם אלה שהעניקו יופי ויחוד לאזורים השובטים בקיבוץ ויצרו את האיכות הבופית הכלולת. הצלחתם במילוי התפקיד האסתטי בקיבוץ הייתה רבה וגמ צוירבה לשבח ע"י חברי קיבוצים, מבקרים וחוקרים רבים.

מקום לנוף, למרגוע ולbijlio שעת הפראי - תפקיד זה היה, כאמור, חשוב בקיבוץ יותר מאשר בישובים אחרים, בעיקר בשל שלוש סיבות: א. שטחי המניה והפעילות בדירות החברים ובמבנה הציבור היו מצומצמים, והשטחים הפתוחים היו תחילה לשטחים החסריים בתוך המבנים. ב. כל השטחים הפתוחים, כולל אלה הציבוריים, היו בעלות משותפת והחברים נחכו בהם מתחזקת בעלות ושיקות. ג. הצלדיות בין השטחים הפתוחים לבין דירות החברים ומבנה הציבור גרמה לזמןבות השטחים הפתוחים לשימוש יומיומי.

בשל סיבות אלו, בעזה שימוש רב בשטחים הפתוחים כמקום בונש ומרגוע ובמקומות לבילוי שעוז הפנאי. בשטחים הפתוחים הצמודים למבני הציבור אירגנו החברים אירופאים שוכנים, חגורו את החגיגים וצפו בסרטים ובהצגות. בשטחים הפתוחים הצמודים לחדריהם השתמשו החברים לפעלויות ותיירות הפרטיות יותר, ובכל זאת אירוח, משתק ומגוחה.

אזור מעבר - בשל אורח החיים בקיבוץ ובשל החלוקה הייחודית של אזוריו הפעילות, שימשו השטחים הפתוחים למעבר בין אזוריו הפעיליות והמוסדות השוכנים. בד"כ רוכזו רוב מוסדות הקיבוץ ומבנה השירות להם בזקן חברי הקיבוץ באחד, כאשר דירות החברים היו ממוקמות סביבה, בשווות הילכה. חלוקה זו גרמה לשטחים הפתוחים לשמש באזרחי משור ארבסיסיים מאוד, בהם עברו רוב חברי הקיבוץ מספר פעמיים ביום.

שיפור המקרו אקלים - במחקר שוכנים צוירבה העובדה שתבאי האקלים הקשים בארץ הגידלו את חשיבות השטחים הפתוחים בקיבוץ והדרשו את תפקידם בשיפור המקרו אקלים. ככלומר, המרחב הפתוח שם יצרו אפשרות איזורור טוב, לצד עצי

הצל ויתר סוגיו הצומח שתרמו להורדת הטמפרטורה בימי הקיץ. שיעורם הגבוה יחסית של השטחים הפתוחים מכלל שטח היישוב בקיבוץ תרם לשיפור המיקרו-אקלים והוסיף לתוחשת הבאות האקלימית של החברים (米尔ר, 1946; גבה ואחרים, 1985).

אספהה – אחד התפקידים של השטחים הפתוחים בקיבוץ היה אספקת פירות ופרחים לחבריהם. בשל המחסור בפירות טריים, ביוטו, בתקופות שובות, עצים וbosques פרי בשטחים הפתוחים, הפרטירים והציבוריים, בקיבוץ. תופעה זו, שהחלה בניגוד לדעתם המקצועית של אבשי הבוי, קיבלה גם לגיטימציה בפועל בתקופות שובות. אספקת פרחים לקישוט חדרי החברים הchallenge בקטיפה "עבריינית" של פרחים מחלקות הבוי הציבוריות, ללא הסכמת אבשי הבוי ולמורת רוחם. עם השביס התמסדה אספקת הפרחים לחדרי החברים בכמה דרכים: א. אספקה מסודרת ע"י אבשי הבוי במוגדרות מוגדרות. ב. מיסוד ותיאום קטיפת פרחים מבוקרת בחלוקת הבוי הציבוריות. ג. ארגון חלקיות פרחי בוי מוחדות, המריעדות לאספקת פרחים לחדרי החברים.

התירושות למבקבים – אחד התפקידים המסורתיים של הגן היה "חיזוק" מרכיביהם והדגשת חשיבותם של המבקבים. לדוגמה, בגין הפormalי-האירופי הרתה התירושות ברורה למבקבה: בעשו בסיסות לכון אליו את ציריו המבש ולהתאים את סגנון ואופי עיצובה הגן לאלה של המבנה ובכך להציג ולפאר אותו. בקיבוץ, הסטמבה מגמה דומה אשר התבאה בהתירושות ברורה למבקבים, משך כל התקופות. באור זה ביטן לראות את הבסיסות להציג את המבקבים, ובעירkar את מבקבי הציבור, שביבתם טופחה באופן מיוחד. מאידך, בעשו בסיסות להסתיר או ליפות מבקבים אשר בתפסו כלל אסתטיים בעדרת צמיחה. אולם, תפקידו העיקרי של גן הקיבוץ בתחום של התירושות למבקבים, היה לקשר את המבקבים הבודדים, הפשוטים וחסרי הייחود והאדרכלי, למפרק אחד שלם ובעל איקויות סביבתיות.

השפעות של גורמים שוביים על עיצוב גן הקיבוץ

גורמים רבים השפיעו על עיצוב גן הקיבוץ. בחלוקת היו גורמים מושרים ושמורים, כמו יבולות התהוויה של ענף הבוי ועוזבדיו או המצב הכלכלי בו היה בתון הקיבוץ בתקופה מסוימת ובחיקם היו גורמים מושפעים יותר, כמו שרכי הרזיוויים של הקיבוץ. הגורמים השפיעו באופן ובסירה שוביים, בכל תקופה ותקופה, בהתאם לתנאים המקומיים בכל קיבוץ.

להלן הגורמים העיקריים אשר זוהו בספרות המקצועית בספרות הקיבוצית, ככאלה

שהשפיעו על פיצוץ גן הקיבוץ.

גורמיים כלכליים – המצב הכלכלי של הקיבוץ בתקופות השובות השפיע על יכולת ועדי הנכונות להשקיע בעקבם הבוי ובטיוף גן הקיבוץ (שמידבר, 1946; יפה, 1965; שור, י. ו., 1965).

דרישות התחזקה – התאמת התקנון לדרישות התחזקה הזכורה כבר בדיונים ובכתובים מן השבים הראשוניים לקיומם הקיבוצי. מזג ועד הרום הן ממשיכות להירות דומיננטיות. דרישות התחזקה הושפעו הרו מרמת המיכון של העקב והן מונ הרצון של אבשי הבוי לתקן את הגן כך שיתאים לתחזקה מודרנית, בעזרת הכלים שעמדו לרשות עקב הבוי (בן ערבי, 1963; בן ערבי, 1966; קליאנו, 1985).

קיום ומעמדן של ועדיות הקשורות לשטחים הפתוחים – הועדות השובות, כמו ועדי בניה, ועדיות תכנון, ועדיות שיפור מחבה או ועדי בוי, תרמו לעיתיות להתחנות השטחים הפתוחים ולמברעת הפגיעה בהם. מידת השפעתן של ועדיות אלו הינה תלולה במידעות חבריון לבושא הבוי והבוגר, ובמעמדן וכוח השפעתן של ועדיות אלה וחבריהם בקיבוץ. בתחום יכולתן היה לצמצם או למbose את הפגיעה בשטחים הפתוחים שבשו ע"י יוזמות פרטיות וחיריגות של יחידים בקיבוץ, כמו גם לצמצם בעקבם שברמו עקב פועלם של גופים שוביים בקיבוץ, כמו בבירית מבקרים ומתקבבים בזקירות חבריון הבוי והבוגר, ולתדמית עובדי העקב בקיבוץ, ותרם גם לשיטוף פעוליה עס ציבור החברים בכוויאי גן הקיבוץ. כמו כן, קיומן של הוועדות הקל על קבלת המשאים הדרושים ממוסדות הקיבוץ ועל פועלתם של אבשי הבוי.

מעמדו ובישוריו של איש הבוי – לאבשי הבוי הינה תרומה משמעותית בירוט להתחנות גן הקיבוץ (בן-ערבי, 1966). תחומי האחריות של אבשי הבוי בקיבוץ היו משבי סוגים עיקריים: 1. תחזוקת גן הקיבוץ, אשר כללה את טיפול הగיבון ואת השמירה על הביקון בשטחי הגן והבוי. 2. "כיבוש" וביתוח שטחים פתוחים חדשים.

העסקה בתחום אלא בלבד גרט ל"בעיתיות" של עקב הבוי בקיבוץ. עקב הבוי, בבעס על הרותו עקב "לא יצרכי" אשר איינו מבייא רוזה כלכלי לקיבוץ, גם לא כחוב שירוטים רפואיים. תרומתו לכלל וליחיד לא הינה מוחשית ולא תמיד הייתה מוגנת וברורה לחבריו הקיבוץ ולמוסדותיו. הדבר גרט לכך שהعقب ועובדיו שבלו מתדמית ירודה יחסית ולא בהכו מהתהילה לה זכו העבפים היצרביים, או

מן ההערכה שהוועקה לענבי השירותים שחשיבותם הייתה ברורה לכל.

יתכן והיה צורך בכך ובדלקות במטרה יהודיתם במירבם על מנת להתמיד בתפקיד איש הבוּז בקיבוץ, למטרת הקשייס הרבים ומיעוט המתגמלים החברתיים. ואכן, רבים מאבשי הבוּז היו בחזקת "משוגעים" לבושא. היו בהם שדחו לשתילה ולכטישה בקיבוץ כבר בראשית הדרך, בתקופה בה קיבוץ עדין לא הייתה תcosa של בוּז (בן-ערב, 1966). חברות אלה חזו את פיתוח גן הבוּז כאחד המפעלים התרבותיים של הקיבוץ ועשו את מלאכתם הקשה באמינותם למטרות יחס אדיש מן החברה (צפריר, 1960).

בשל מעמדו הלא ברור של העבך, בדרשו אבשי הבוּז למאכז מתמיד על תדמית העבר בקיבוץ ועל השגת משאבי כספיים ומשאבי כח אדם ממוסדות הקיבוץ, כמו גם למאכז מתמשך לשגת שירות פועלה של ציבור החברים ולמביעת פריונות מצד בשתיי הבוּז. תפקידים מגובחים אלו בעבך הבוּז הצריכו כישוריים מיוחדים. אי לכך ציריבו דברים את תכובותיו של איש הבוּז, יכולתו המקצועית, אישיותו ומעמדו בקיבוץ, כగורם המשמעותי ביותר בהשפעתו על התפתחות גן הקיבוץ (בhair וגולן, 1955; זהבי, 1955; שטרاؤס, 1960; קירבי, 1965) ואכן, כאשר "הוביל" את ענף הבוּז חבר בעל כישורי עבודה מגובחים, בעל יכולת ליצור יחסית עבודה טוביים ושירות פועלה תקין עם מוסדות וחברי הקיבוץ, הייתה התפתחות גן הקיבוץ מהירה ומשמעותית. בתקופות כאלה היה גן הקיבוץ מטופת ומתוחזק הריטב ועוזר תשובות חיוביות והערכה מצד חברי הקיבוץ. לדוגמה, באמצעות שבות החמישים, דיווחו אבשי הבוּז בקיבוץ משמר-העמק על פעילות מואצת בתחום הבוּז במאמריהם כמו "גיבות הבוּז – תוכניות גדולות" (האר, ידיעות משמר-העמק, 30.11.1953; ידיעות משמר-העמק, 29.1.1954; ידיעות משמר-העמק, 17.2.1954).

המאכרים הרבים שהקינו אבשי הבוּז בגין הקיבוץ אף זכו להערכות החברים. באותו בטאון של קיבוץ משמר-העמק במדור "עם הפביר אל", כתוב אחד החברים: "לא פעם מזכירים לטובה את הבוּז והכוף היפריס של קיבוצנו, ולא פעם מציריבים עד כמה התקדמנו בשביב האחרובות בשפט זה. כמעט כל פיבות החזר מטופחות ובקיות והכל פורה וושאה עין". עובדי הבוּז עושים כל שביכולתם וראוויים הם לשבחים" (ידיעות משמר-העמק, 1958).

בתקופות אחרות בהן התעריפו אבשי הבוּז מדו-השיח המתריש עם החברים ועם מוסדות הקיבוץ, או בתקופות בהן לא נמצא חבר קבוע לשמש כבושא בעיקר העול בעבך, סבלו השוחחים הפתוחים, וגן הקיבוץ הועבה ועוזר תרעומת וחוזר שביעות

רצון מצד חברי הקיבוץ. לדוגמה, בסוף שנות השלוישים, כשהഫסיק איש הבוּי הקודם למלא את תפקידו, ובטרם נמצא חבר להחליפו בקביעות, פורסם בעלון קיבוץ משמר העמק מאמר שכותרתו הייתה "מצב מדייג בגיבות החצר" ובו בכתב: "מצב מדייג בגיבות החצר בוצר לרוגל חוסר איש שיקבל עליון את השיפול בגיבות. הגיבות והעצים מזבחים, ולא ביתבו גירבול והחריש הדירושים, ובאם המצב יימשך יש לחוש לגורל העבודה המרובה שהושעה עד היום בגיבות" (ידיעות משמר-העמק, 1937. 10. 25). בעלון קיבוץ משמר-העמק התפרסם, מספר חדשן מאוחר יותר מאמר בשם "גיבות הבוּי שלבו מה תאמרבנה לבו?", שעירקרו: "הגיבות הכלכליות במצוות מזבחות כי גפן ממושך לא נמצא מטפל להן, הגיבות שע"ר בתיה הילדיים... גם הן שוממות, כי אין העובדות מספיקות לעבדן וימין העבודה שידיור העבודה מוסר לגבן אינכם מספיקים כדי לטפל בהן" (ידיעות משמר-העמק, 8.1.1938).

שיתופו של אדריכל בור בתוכנן גן הקיבוץ – בתקופות שובצות עסקו אבשי הבוּי בתכנון ובפיתוח השטחים הפתוחים ללא אבשי מקצוע. הדבר גרם לכך שבשל חוסר מודעות, או בשל הרצון לחסוך, בוטו מלכתחילהפשרות ולבירוביות בתחום זה. לכן, בראה עצם הבאתו של גורם מקצועי הייצובי – אדריכל בור, והבוכנות לשלם עבור שירותיו המקצועיים, העיד על התاريخות רציבורית לבושא. סביר להניח שהירה זו התבטאה גם בכובבה רציבורית לירישם את התוכניות שהוצעו.

השאייפה לקרבה לטבע – רצונם של חברי הקיבוץ בקרבה לטבע ובחיים באזורה כפרית, צוירכו כגורם כוסף אשר השפיע על עיצובה השטחים הפתוחים בקיבוץ. השאייפה לקשר עם הטבע והרצון ב"הוֹוי כפרי" אשר אפיינו את הקיבוץ מאז ימי הראשובים (קוריבלדי, 1985), גרמו לכך שבקיבוץ הושענו מושבים רבים יחסית בשיפור השטחים הפתוחים ותרמו גם הם לגיבוש אופיו הכלפי הייחודי של הקיבוץ, בו הודשו במיוחד הבור "הטבעי" והצמיה.

רעיונות חברותיים מערביים – התפיסה של חברה שוויונית אידיאלית בסביבה פתוחה וירוקה, שהיתה מקובלת על חברי הקיבוץ, הושפעה כבראה מרעיונות וمتפיסות תכנוביות מערביות, בין גורמי ההשפעה הרעיוניים היו אלה של תבונות הבומר הגרמני, שראו בחירות בטבע פתרון למחלואי החברה המודרנית (יוס-טוב, 1980; מרון, 1984; קוריבלדי, 1985; SPIRO, 1963; 1985) ורעיון "עיר הצעים" של הווארד – שתיהן תפיסות תכנוביות שגובשו על רקע רעיונות של חופש וצדקה חברתית ומגמות של חירה לטבע שרווחו באירופה ובארה"ב בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20. במרכזי של תבונות אלה עמדה התייחסות לשטחים הפתוחים

כאל האלמנט המרכזי בתכנון היישוב (שור, י...; יוסטוב, 1956; בילס, 1970; בילס, 1976; בן-עrgb, 1976; חיותין, 1977; קוריבלדי, 1985). רעיונות וגישות אלו, בדומה לתפיסות תכנוכיריות וחברתיות אחרות שהיו פופולריים בארץות המערב, השפיעו על חברי הקיבוץ ועל החברים והמתכננים שהבריגו וקידמו את התפתחות גן הקיבוץ.

סגנונות עיצוב מערביים – סגנונות עיצוב שהיו מקובלים בארץות המערב השפיעו על עיצוב גן הקיבוץ. רבית מן המתכננים ומאישי הבני שפעלו בקיבוצים התחככו באירופה. אלה ביססו לישם בקיבוצים את עקרונות עיצוב הבוֹך והגן שהיו מוכרים להם מארצאות מוצאם (שדמי, 1988).

בקורדים בארץות אחרות ו"חשיפה תקשורתית" של אבים בודדים במערב תרמו גם הם להשפעה של סגנונות עיצוב בוֹך מערביים על גן הקיבוץ. דוגמה להשפעה כזו בוטאה בראשמה בשם "מגרין פארק לנונדו לקיבוץ פארק ישראל", בה הוצע שהגן האנגלי ישמש אב טיפוס לגן הקיבוץ (גולבי, 1979).

ערכיות חברתיים – ערכיו הרעדוברים של הקיבוץ והאידיאות החברתיות שעמדו בבסיסו הזכרנו ע"י אבשי בוי ואבשי מקצוע כמשמעותיים ביותר בעיצוב גן הבני. היו שצירבו במפורש שהאידיולוגיה החברתית וצורת החיים השיטופית השפיעו על בוֹך הקיבוץ (קלין, 1985) ושהגן היוזה ביטוי לערכיהם ולאורחות החיים של הקיבוץ (גולבי, 1965). לדעת אדריכל הבוֹך שלמה אורן, הפשטות בעיצוב השטח הפתח, ביטהה את הרצון שדמותו הפיזית מרחבית של הקיבוץ תהלומות את ערכיה הרעדוברים של החברה הקיבוצית (אורן, 1956). יצחק גולבי, איש בוי ותיק, ציין כי אחדות השטחים ורציפות היוזה ביטוי לאורחות החיים בקיבוץ (גולבי, 1965).

ביקורת על התכנון

השתחמים הפתוחים בקיבוץ זכו לשבחים רבים, שימושו מקור גאה לחבריהם ואף בחשבו לאלמנט הפיזי-מרחביה שתרם את התרומה החשובה ביוזמה לביקוש דמות הקיבוץ. אולם, למראת ההצלחה והשבחים להם זכו השתחמים הפתוחים בקיבוץ, לא חסרה גם ביקורת על מצבם, על סגנונם ועל תכנונם. חלק מן הביקורת היה פועל יוצא של ביקורת על התכנון הפיזי בקיבוץ בכלל, וחלק הופכה לתהילתי תכנון השתחמים הפתוחים בקיבוץ, ובמיוחד למיעוט המעורבות של ציבור החברים בתכנון. להלן בפרט חלק מן הביקורות שהתייחסו להיבטים שוביים של הבושא.

התכובון הפיזי בקיבוץ לכה בחסר, יותר מאשר רוב התהומות האחרים (שווץ, 1983). חסרי הבבירות לגבי דפוסי הארגון המרחבי הרצויים (ריג, 1975) וחסירה ראה כוללת ומדיביות שתכובו את כל הנושא (יהודה, 1986). הסברים לליקויים דווקא בתחום התכובון הפיזי בקיבוץ, הוצעו בספר "קיבוץ ושותפות בתכובון הפיזי" מאת ג. סגל ו-ד. קידר 1988. לדעת המחברים תהליכי התכובון לא היו ברורים ובדרך כלל לא היו בכובים בשל עיגון מוסדי לKOI, העדר מעורבות וחוסר הבנה של הציبور הקיבוצי ב嫂א, ולעתים אף בשל מעורבות "שלילית" של בעלי עין. כמו כן צייבו המחברים כי בקיבוץ לא היה חיבור לבושא התכובון, חסר ידע מקטוני ופותחה תלות בגורמים ובמוסחים מחוץ לקיבוץ. לרוב חסר בקיבוץ גם קובצאנוס חברתי לשינוי, ובפועל התרחשה "STITICA של מהלכים לא מבוקרים". כלומר, השיבויים הפיזיים ביישוב הקיבוצי היו ברובם שיבויים שהתחוללו שלא בעקבות החלטות או תכובון מסודר, אלא היו סיכום של הרבה פתרונות מקומיים שתוכבבו ללא ראה כוללית, ובמגבלות של זמן ותקציב.

חסרי הבבירות לגבי הייעדים התכובוביים והליקויים בתהליכי התכובון, גרמו גם לערבוב מקרי של מבני מגורים, מבני ציבור ומבני ילדים. שכבות ומכביהם בודדים בבעלותם לא תכובו "והשairo" ביביהם שטחים פתוחים מקריות, אשר לעיתים אף בותרו מזבחים ובלתי מטופלים (קשطن, אל., 1985). "יוזמות פרטיות" של חברות שוכנים, כמו פיתוח אזורי מסויימים בגין הקיבוץ לפני טעם האישר, או בשיעת בוטבי פרי וגידורם, יצרו מחרדים ויזואליים ופגעו ביפוי השטח הפתוח בודו (אורן, 1956; שור, י., 1956). פיצול השטחים הפתוחים גרם לאבדן האפשרות ליצור שטח פתוח גדול ומשמעותי בקיבוץ וגרם, שלא בתכובון, להפרדה בין אזוריים שוכנים בקיבוץ (שור, י., 1965; בהיר, 1969; קשطن, אס., 1986). כדוגמה לתכובון לKOI של שטחים פתוחים בקיבוץ ציריך אלכס קשطن במאמרו "דגמי תכובון פיזי של קיבוצים" כי הדשא המרכיבי, במקומותקשרו את חדר האוכל לסביבתו, בודד אותו משאר הקיבוץ, וכך הפרק ל"קיימות יקר בלבד" (1986).

חוקרים אחדים זיהו את המקור לבשיות התכובון הפיזי-מרחבי בקיבוץ ב"קצב" התכובון, וצינו שהתכובון הפיזי בקיבוץ פיגר אחר העובדות שנקבעו בשפה (איילן, 1966; וכמן ואחריות, 1976; שטרבל, 1986). לדעת אבישי מקטוע היתה סתירה בין ה"איברציה הברוטלית" והקביעות של מערכת הבניה והתכובון, לבין הקצב המהיר של השיבויים החברתיים בקיבוץ וכן לא הייתה התאמה בין המערכת החברתית לבין המערכת הפיזית (חרוף, 1975). בבחינת השטחים הפתוחים בקיבוץ,

תהליכי תכנון והتمرורות שהלו בהם, גויה פער בין מצב השטחים הפתוחים שבשארו עד סוף שנות המשמורות כמעט כפי שעוצבו עוד בשנות החמשים, לבין השירותים המפליגיים שהלו מאי בתחוםים אחרים בקיבוץ.

הຕבון הפיזי בקיבוץ לכה בחסר גם בשל העובדה שבחלק גדול מן היישובים הקיבוציים תוכנו השטחים הפתוחים ללא אדריכל בזוף. לעיריות היו קשיים בשיתוף הפעולה בין אדריכל היישוב לבין אדריכל הבוף (קוריבלדי, 1985). לעיתים, התייחסות לשטח הפתוח ושיתוף אדריכלי הבוף החלו רק בשלב מאוחר של התכון, אחרי שכבר בקבעו עבודות רבות בשטח ובעשו שגיאות בלתי ניתבות לתיקון (זהבי, 1955; חrif, 1975; חיון, 1983; זבה ואחרית, 1985).

בוסף על הביעות הכלליות של התכון הפיזי בקיבוץ, סבלו תכון הבוף והשטחים הפתוחים גם מבעיות יהודיות, כמו מיעוט מעורבותם של החברים. בקיבוץ, שהיה חברה דמוקרטית מאוד, היה לחברים שפע של הגדמויות להשפעה בכל תחומי החבר. בתחומי ריבס בחו"ל הקיבוץ היו החברים פעילים בקביעת עקרונות ותהליכיים, אך בתחום הפיזי-מרחבי בוצעו רוב מלאכת התכון וקבלת החלטות ע"י קבוצה קטנה של חברים. למروת שפע ההגדמויות להשפעה בפועל, היה ציבור החברים אדיש, וшибויים פיזיים-מרחביים ריבס התרחשו בקיבוץ מבלי שרוב החברים היה מעורב בהם (אבירט, 1983).

יתכן שמיעות החוקרים והפרנסמים הוא אחד מביטויי חוסר המעורבות. החוקרים ופרנסמים ריבס עשו בכושאים שונים בקיבוץ בתופעה חברתית, אולם הטיפול המהיר בהיבט הפיזי-מרחבי של היישוב הקיבוצי היה מועט. מצומצם עוד יותר היה העיסוק ההיסטורי בתחום הבוף והשטחים הפתוחים בקיבוץ.

ביקורת על תכון השטחים הפתוחים והגן בקיבוצים הייתה דומה, לפחות בחלוקת לביקורת על תכון היישוב הקיבוצי. יעקב שור טען במאמרו "בעיות תכון יישוב קיבוצי" כי החזון והדים מות שאפיינו את המפעל הקיבוצי, לא מצאו ביטוי בתחום תכון הבוף והשטחים הפתוחים של הקיבוץ. לדעתו, בתחום אלה חסרה היוזמה והעשה הדרושות כדי לחולל מהפיכה (שור, 1961). גם בתחום זה חסרה מסורת תכנונית. כמו כל היישוב הקיבוצי, גם השטחים הפתוחים התפתחו על פי הרבה ראייה ותכון כובללים.

ביקורת הדגישה בעיות וליקויים, ובכך תרמה לתיקון ה"מעוות", להעלאת המודעות והחשיבות של גן הקיבוץ, ובקיפין, להתפתחותו ולהצלחתו. הביקורת

בבעה מאכפתיות של חברי כבעשה בביטחון והיוזמה ביטוי לחשיבות המרובה שייחסו
חברים לשוחים הפתוחים ולגן הקיבוץ.

2.5 ממצאי חקר הספרות

עם סיום שלב המחקר הספרותי, טרם התעמקות מחקרית בקיבוצי חקר הארץ, אובייחבו ממצאים, שחקם התבקש מתוך הידע הנוכחי בכטוביים. חלק מן הממצאים היווה סיוכם, הדגשה והארה של בקודות מפתח. אף על פי שתובכם של ממצאים אלה היה אולץ ידוע לרבים שהיו קרובים לבושא המחקר – לא תמיד בוטאו ובostonו הדברリスト בבהירות. יתרה מזאת; עצם ביסוחם של ממצאים אלה היוזמה תרומה מהותית לגיבוש הבסיס לשלב הבא של המחקר. בחלק الآخر של הממצאים הינה משוד חדש מובהק. ביסודם של אלה, האחוריים, הייתה תרומה ישירה הן ליזיהוי שאלות מחקריות ספציפיות והן לקביעת כיווביים ללימוד עמוק יותר בשלב האמפירי של המחקר שבעשה בשיטה של חקר ארוע.

ממצאים כלליים:

- * לכונן ולשוחים הפתוחים תרומה דומיננטית לאדם בכלל ולאדם האורבני בפרט.
- * השוחים הפתוחים היו חלק חשוב מן הסביבה הבנوية – ולעתים אף היינו "שלד" ותשתיות לתכובנה.
- * לגן הקיבוץ יש אופי, שימושים ותקידים יהודיים, בשובה מלאה של גבים ושותחים פתוחים בצד רווחת התישבות אחרות.
- * עקב החשיבות הרבה שייחסו חברי הקיבוץ לשוחים הפתוחים, גם השקיעו בפיתוחם משאביים בירכתיים, ברמה הכלכלית.

ממצאים שיש עמש חידושים:

- * התוכן והמהות של גן הקיבוץ העסיקו ממד את חברי הקיבוץ, ברמה הערכית.
- * בקיבוץ פותחו גישות שובות לתוכנן ולעיצוב הגן, בין היתר, בהתחשב בעדויותיהם של החברים שהילכו פתיחות, ובעיקר מעורבותם בכווא – זאת בשובה מהמקובל בחברות אחרות בהן נקבע אופיו של הגן על פי דעתם ועצמתם של אבשי מקצוע בלבד.
- * בגין הקיבוץ היו גישות סגבוביית שובות דומיננטיות בתקופות שונות.
- * היו תקופות בהן רב היה העיסוק והדיון בגין הקיבוץ, ותקופות אחרות בהן עיסוק זה היה מועט ושולוי – יתכן וממצא זה מבטה קשר אפשרי בין מאפייני גן הקיבוץ לבין גורמים כלל-ארצאים, או פנים-קיבוציים בתחום הבתוון,

הכלכלה, ובדמותה.

מעבירות לציין כי למטרות ביזובי החשיבה הראשוביות בשלב של חקר הספרות, לא במצאו ראיות המעידות על קשר בין מצבו של הגן לבין מצבו החברתי של הקיבוץ. יתרה מזאת; לא במצאו ממצאים שהעידו על קשר בין מאפייני הגן לבין השתircובות התכונתית של הקיבוץ.

במהלך המחקר הספרותי גזהו מספר בושאים שעוררו עביין לחירה ולהעמקה נוספת. במיוחד ראו לzion הזיהוי הראשובי של תופעות כגון הסביבות העיצוביות בגין הקיבוץ, על מאפייניהם השובים - זיהוי אותו היה צריך לאשש ולהדגיש יותר פalto.

לשם השגת יעדים אלה גוזשו בתום השלב של חקר הספרות מספר שאלות מחקריות רלוונטיות להתקנות, לחירה ולהעמקה בוספת בשלב של חקר הארץ, שחלקן בוצע לאשש ולהרחיב את ממצאי פרק חקר הספרות. עד אלה ניתן למכות שאלות כגון:

א. מה היו הסביבות העיצוביות בגין הקיבוץ?

ב. באלו תקופות היו דומיננטיים הסביבות העיצוביות השובים?

ג. מה היו הגורמים העיקריים שהובילו על התפתחות בגין הקיבוץ ועל התפתחות הגישות הסביבתיות השובות בעיצובו?

ד. מה הפרק את הסביבות השובים לדומיננטיים בגין הקיבוץ ומה גרם לשינוי במרידת הדומיננטיות שלهما?

ה. האם היה קשר בין התפתחות בגין הקיבוץ לבין מצבו החברתי של הקיבוץ?

שבו בושאים נוספים - הצומח בגין הקיבוץ ופריטות מול ציבוריות בגין הקיבוץ - עוררו עביין מיוחד בשלב חקר הספרות. לכן, בנוסף לתחומים אליו הם התייחסו שאלות מחקר, הוחלט להתמקד בשלב חקר הארץ גם במושאים האלה.

במקרים מסוימים התקש שמדובר שמקורו למושאים מחקריים מפרק חקר הספרות יעדמו לבדיקה בוספת המשך המחקר: למשל, הממצא בדבר העדר ראיות לקיומו של קשר בין המתרחש בשטחים הפתוחים לבין מצבו החברתי של הקיבוץ.

במקרים אחרים הוחלט שלא להתמקד על תחומי מסוימים בשלב חקר הארץ. החלטה זאת בבעה מדלות החומר הספרותי הרלוונטי שאוטר, או מחוסר ממצאים לגבי הסוגיות הבודדות. דוגמה לבושא כזה הוא הקשר האפשרי בין מאפייני בגין הקיבוץ לבין השתircובות התכונתית של הקיבוץ.

ההמשך הטבעי של חקר הספרות היה מחקר אמפיררי בשיטה של חקר ארכאע - מחקר מוקד אשר בערך בשבי קיבוצים.

פרק 3 – התקופות בגור הקיבוץ

בוגר הקיבוץ הוא בוגר של שטחים פתוחים וברחבים, המכוסים ברובם דשאים עליים, פצוריים עצי צל ובכוי. חצר הקיבוץ יכולה בראית כמו פארק גדול אשר בו פלורים, צפיפות במוקה יחסית, מבני הציבור והמגורים. בצורתו ובסגנוןו בתפס גן הקיבוץ כחלק אינטגרלי מן היישוב הקיבוצי ומן הקיבוץ בכלל. אולם, דמותו הפיזית של בוגר הקיבוץ ארבה אליה תוצאה של תהליכי השתבות צורבנית וסביבתית, תהליכי שהתרחש לאורך כמה עשורים שבין

בחקר הארווע זוהו ארבע תקופות עיקריות בגין הקיבוץ:

1. תקופת ה"בראשית" – מיסוד הקיבוץ בשנות העשרים ועד אמצע שנות השלוישים.
2. תקופת הסיכון ה"פורמלי-נכודתי" – אמצע שנות השלושים ועד תחילת שנות החמשים.
3. תקופת סיכון "גן הבוגר" – מתחילת שנות החמשים ועד תחילת שנות השבעים.
4. תקופת ה"תחזוקה" – מתחילת שנות השבעים.

בכל אחתמן התקופות היו לגן הקיבוץ מאפיינים ייחודיים. השוני בין התקופות התבטא, בין היתר, באופיו הפיזי-צורני של הגן, לנוכח בוגר, בעבודה גן, "תקופות הסביבות". זאת לעומת שבל אחתמן התקופות הייתה שובה מן התקופות האחריות במאפיינים רבים מלבד החזות הפיזית-צורבנית. ביבם היו גם מאפיינים משמעותיים, כמו תפקידו הגן, השימוש שעשו בו החברים ודרכי תחזוקתו.

השמות שבחרו לבב אחדמן התקופות בועדו לבטא את התכובנה הבולטת ביותר של הגן באותה תקופה. לנוכח, לתקופה הראשונה, עת חצר הקיבוץ חסרה עדין סיכון עיזובי ולמעטה רק החלו להופיע טרמבייט ריאובים להתחומות הגן, בבחירה השם תקופת ה"בראשית". לתקופות שבאו אחר כך, בהן תוכנן ובוצעו הגן על פי עקרונות ה"פורמלי-נכודתי" ותקופת סיכון "גן הבוגר". לתקופה האחידונה, בה נוצר הסיכון ה"פורמלי-נכודתי" ותקופת סיכון "גן הבוגר". לתקופה האחידונה, בה נוצר מושגון קוו עיזובי ברור, בעוד דרישות התחזוקה והמגבלות הכלכליות היו הדומיננטיות בקביעת אופיו של הגן, בבחירה השם "תקופת התחזוקה".

ארבע תקופות סביבתיות אלה לא היו נפרדות באופן ברור ומוחלט אחתמן השבירה. לפරקיות הופיעו ביצבים ראשוניים לסיכון של תקופה מסוימת עוד במהלך קודמתה, ולפרקיות סטטוכיריות מתקופה אחת המשיכו להתקיים, אף בשמרנו וטופחו, בתקופות

אחרות. כמו כן, חשוב לציין כי הסగנון הפיזי צורבוי של בוט' הקיבוץ הושפע גם מן התפתחויות הכלכליות והחברתיות שחלו במשך השבים בקיבוץ.

1.3. תקופת "הבראשית"

תאזרת התקופה

שביש הרשומות מזע העליה על הקרקע, משנות העשרים ועד אמצע שנות השלוישים, איפריכו את הבוי והכוב בקיבוץ מקריות, חוסר תכובון וחוסר סגבון עיצובי מוגדר. מבחינה היסטורית, בשנים אלו היה הקיבוץ בשלבי התגבשות ראשוניים. המצב הכלכלי, החברתי והביטחוני בתקופה זו היה עגום מאוד ובעיות קשות ומגוונות עמדו בפני החברים:

א. הקדחת הפילה חלליים רבים – בשבת 1928, לדגמה, דוח בירgor שהמשק כולם הפר לבית חוליות וצווין כי כ-30 חברים חלו בקדחת ולא היה מי שימלא את מקומם בעבודות הברכחות ביותר. בספר הקיבוץ תואר המצב במילים אלו: "שבוע לאחר מכן הפר המשק לבית חוליות. יש מקרים חדשים של קדחת, ובכלל יש הרבה מאד חוליות במחבה. שלושים לא עבדו 30 חברים ואין מי שימלא את העבודות הבסיסיות", ו"בסוף השבה שלח הקיבוץ קבוצות חברים מעין-חרוד ומן הפלוגות עין טבעון וזכרון-יעקב, להקל על מצוקת חברי הקבוצה, הלא הם סבלו קשות ממחלה הקדחת והיא שגרמה למות אחד החברים הטוביים, רואל ברמן ג"ל; עוד כמה חברים היו באצלים לעזוב את המקום מסיבות מחלה", "טיפורו חברה מתקופת זו מתבלת תמורה עצומה למדוי, איך הקדחת הפילה את כולם, לא היה מי שיעבד זאפה לא מי שייע度过 את החוליות. קדו, בלען חיבין ועבדו. הקבוצה שילמה, בידוע, מס יקר עד שהתגברה על יתושי האבופלס" (ירגור, תלדות ואירועים, 1987).

ב. מחסור במים – את התקופה איפרין מחסוך חמור במים. בבקודה עצמה לא היו מקורות למי שתייה, והיה הכרח להביאם במיכליים מרחק של כ-4 ק"מ. רק בשבת 1927 החלה שאיבת מים ארעית מן הקישון ובשבט 1929 לאחר ריבוג מעריבות מים הקישון החלה אספקת מים סדירה יותר "מים לשתייה היה הכרח להוביל מרחק 4 ק"מ.... בבבון מכון שאיבה ובריכה לכ-100 מ"ק, בתיה הירה ההספק 100 מ"ק לשעה, אחר כך החלה התפוקה פוחתת וירדה עד

4. מ"ק לשנה" (יגור, תולדות ואירועים, 1987).

ג. מצב חקלאי גרוע - מבחינה חקלאית המצב היה בכיר-רע. השדות היו מזבוחים מאד, הן בשל המחסור במים והן בשל המחסור בכלים המתאימים לעיבוד, עובדות שכטרלו כל יוגמה להקמת עבף איבטנסרי בלהו. "והשדות היו מזבוחים, זוקרים לעיבוד יסודי ולא היו הכלים המתאימים לכך, מחותר מים אי-אפשר היה להתחל באיזה עבף איבטנסרי בלהו" (יגור ארכין, יגור תולדות ואירועים, 1987).

ד. בעיות בTHON - הקיבוצים היו מבודדים ומקיפים כפריים ערביים והחבריים חשו מהתקפות הפורעים. ביטויים בעיות הבTHON אפשר למצוא במאמר הבקשה לקבלת השק של החבר יואל ברמן שבכתב ב- 1923. 4. 1. אל מושל מחוז חיפה: "מכיוון שהמקום איפה שאבחן יושבים פתוח מכל הצדדים, במקרה של התנפלוות אין אצלנו במה להגן על הרcosa שלנו ועל הנפשות גם כן - אבחן מבקשים שתבן לנו עשרה רובים ראויים לשימוש וגם כדורים במספר מספיק וזה יאפשר לנו את ההגנה על המקום במקרה של התנפלוות" (יגור תולדות ואירועים, 1987); ביטויים כואבים יותר היו אירועים בשטח, כמו רצח 3 חברי קיבוץ ב- 1931. 6. 4, עת 11 בחורין וחורות חזרו משוכבת בשיר אל המשק בעגלה, "בהגייט סמור למשק, למרחק 100 מ' ממנו, ע"י מפונה הכביש המוביל לכפר חסידים, ראו ערבים אחדים העומדים בכביש. הילו הבחנו לעגלה לעבור על פביהם, בהיותם מאותריה פתחו בבת אחת בפתח ירידות... הפרידות רצו מבוהלות לכיוון המשק שכドורי הרוצחים דלקים אתיהם, והכביסו את העגלה במרזחה לתוך החצר. בעגלהelman ארבעה פצועים ושלושה הרוגים" (יגור תולדות ואירועים, 1987).

ה. ויכוחים אידיאולוגיים - את תקופת "בראשית" זו, איפריבו ויכוחים אידיאולוגיים קשים ומרירות בדבר אופיו העתידי של הקיבוץ, שפגעו במורל החברים. לדוגמה: הויכוח בסוגיה האם הקיבוץ צריך להתבסס על שרת התקלאות או לא, שהוכרע בהצעעה לשובת הדעה הראשונה וגרם לעזיבתם של חברים רבים את קיבוץ יגור.

1. מצב כלכלי דחוק - מבחינה כלכלית המצב היה קשה, התקציב היה מצערני והכספי שהתקבלו מהסוכנות לא הספיקו לשום דבר קונסטרוקטיבי. ביגור, בוספה הבעייה הספרטנית שהמוסדות המישרים לא אישרו את ההתיישבות עצמה, והעליה על הקרקע בعشטה על חשבון חסכנות מעבודות צדיות בעיר. בלומר,

בשל מחסור במקומות העבודה בקיבוץ עצמו, באלו החברים לחפש מקומות תעסוקה והכבסה בעיר. מתוך סכתב שכותב למרבג החקלאי בשבת 1923: "המשק מעסיק 3-2 אברישט. השאר מחפשם עבודה בעיר. העירה הולכת ברגלי לעובדה. הקושי בכך שאין עבודה, כי אמרו לנו בפירוש שלא חשבים לדאות לנו כי אנו מסודרים... מן הסוכנות התקבלו סכומיים קטינים רק להונן חזרה ולא לשום דבר קובשת וקשיבי אחר". גם בשבים מאוחרות יותר היו קשיים כלכליים רבים - חלקם קשיים של המדייטה כולה: "שבות טרף-טרץ" היו קשיים של קירפאון: לא בוסף שום ערכיהם חשובים לממשק, לא ברכוש, לא בגין בידול ביעדר בעקביהם ולא במספר החברים. היו אלה שבות מזדמנות, שבות משבר קשה בארץ, שבטים של מכת עכברים קשה ופשיטת הארבה. קופת "קרן היסוד" הייתה ריקה והיה צורך בסכמי סיוע דיבים למחסורי העבודה ולעזרה למושקים מוכי העכברים" (יגור תולדות וairoויזט, 1987).

מכל המתואר לעיל משתקפת תמורה של דלות, בדידות ומצוקה בהם היו בתוכיהם באותה תקופה הקבוצה ככלל והחברים כפרטם. מובן מאליו שבתקופה שכזו הוקדש מירב תשומת לב החברים לבניות הקיום וכמעט ולא הייתה מודעות לשיפוח הבוי והבוף. הביטוי הפורמלי לכך שבושא זה תפס חסיבות משנית בלבד בסדר היומם הקיבוצי, היה בשידור העבודה, ככלומר בעובדה שלא שוכנו אבושים לטיפול בכוי ובבוף, והאחיות בתחום לא הוגדרה באופן מסודר.

לאור האמור לעיל, מפליאeh העובדה שככל זאת הוקדשה תשומת לב כלשהיא לכושא הבוי והבוף. את העובדה זו אפשר לנbast להסביר בכמה גורמים:

A. מאז תחילת גירובן העלייה על הקרקע, ועד העלייה בפועל, עברו שבטים מתישות של לבטים, דיבורים אידיאולוגיים, חיפושים אחר אתר מתאים להתיישבות ובסייגות לזכות בתמיכת המוסדות המריישבים. בשל תקופת ההמתבה הארץיה והמתישה זו (יגור 1914-1923), סביר להניח שרצו המתירים שבים לקיים בית ממשי וקבעו היה חזק במיזח. את הרצון להקים "בית קבוע" אפשר להבין מן הוויכוח שהיה בשבת 1927 בקיבוץ יגור, בו התפלג הקיבוץ בין תומכי הביבה המהירה והצעירה - צרייפות, לבין תומכי ביבית מבבי קבוע קשייחס. למראות שבכיה צרייפות הייתה צולמה ומירה יחסית, הוחלט על ביבית מספר מבנים קשייחס שעלוותם הייתה גבוהה ובכיה איטית אך היו בבחינת "בתי קבוע". אחד התחרומים שהיו יכולים לתרום לתהוות "בית קבוע" היה שיפור הבוי והבוף, וראיה לכך אפשר למצוא בעובדה שהחדרה הראשונה בפיתוח בקיבוץ יגור כבר בשבת 1926, עוד לפני שהוקם בית המגורים

הראשון. שטילת צמחייה בכלל ובנסיבות חורשות בפרט, בתוכו גם תחווה חזקה של "כיבוש הקרקע" ובעלות עליה.

ב. הסבר נוספת לרצון בשיפור הבזק והכזוי בקיובץ ביתן במקتب של חברי הקיבוץ למחלקה להתיישבות של הסוכנות, בו צוירינה חסיבות השיפור הבזקי עבור חברי הקיבוץ והרצון ביצירת חיים וייגואלי בין הקיבוץ לבין הכיביש ממנה בראו מבני המגורים: "המבנים ערטילאים ועושים רושם לא טוב" (ויסברוד, ארביון יג'ור, 1928.11.30).

ג. האקלים באזור עמק-יגרעל, מקום מושבם של הקיבוצים הבודדים, חם מאוד ובחודשי הקיץ אף קשה ממושא. הבזק במקומות, לפחות העליה על הקרקע, הירה צחיח, כמעט ללא עצים. מצלומיות מאותה תקופה מתבלת תחווה של שמה וריקבות. תבאי הסביה והחומר הרב גרמו לחבריהם לבשות לשפר את המিクリו-אקלים ע"י בטיעת עצים לייצור אזורי מוצלים.

ד. בשבים הראשוניים לעליה על הקרקע, תבאי המגורים של חברי היו "ספרטביים". החברים גרו באוהלים, בצריפים ובחדרים קטבים מאוד. הריהוט היה מינימלי – מיטות פשוטות, שולחות מאולתריות מרוגזים, כסאות וארונות. כמו כן, הייתה חסנה פרטיות מכיוון שהאוהל, החדר או הצריף היו משותפים למטרחחים או לזוגות בשואים שכירפו שותף שכיר לחדר. חוסר הידע והמודעות גרמו לכך שהבביה חסנה בדרך כלל התחשבות בגורמים אקלימיים, הן מבחן השימוש בחומרים, הן מבחן מיקום וגודל הפתוחים והן מבחן כובני האויר והפכיה פתוחי המבניות. עובדות אלה הפכו את השהייה בחדר לבתיה בעימה ולעתים אף לבתיה בסבלת, בשעות מסורימות של היום. עקב התבאים הספרטביים, חוסר הפרשיות ותבאי האקלים הגרועית בתחום העדיפו החברים לשנות זמן רב מחוץ לחדרם. במקרים אחדות, השהייה הפתוחים בישוב הקיבוצי שימשו לא רק לשם הבאה וייגואלית ולביבליות שעות פבאי, אלא גם תחליף לשטחי המחויה בבית.

תאור גן הקיבוץ בתקופת ה"בראשית"

תקופת ה"בראשית" בקיובץ הייתה תקופה התארגנות והתגבשות של חברה חדשה בישוב חדש – מהליק שלווה בקשרים רבים. גם בתחום השטחים הפתוחים הבזק והכזוי, אופיינה תקופה זו בהתגבשות איטית ולא סדירה. תחילת התקופה אופיינה במצב של ריק והפכיה כל תשומת הלב לכושאים בוערים יותר, והמשכה – ביזמות

אקראיות ומקומיות לייצור עובדות חדשות בתחום זה בקיבוץ. במהלך התקופה לא הוכנו תוכניות מסודרות - מקומיות או כוללת לכל היישוב - לפיתוח כובי, לשתייה ולכטירה. הבשיעות נעשו לרוב על פי יוגמות אקראיות, דבר שגרם לבני ולבסוף בקיבוץ שבים אלה להታפין במרקיות, בחוסר תכון ובחוסר סגבון עיזובי מוגדר. חסרונם של אלה וחסרכונו של חבר אחראי פורמלית על בושא הבוי והכובע ועל הרווגות בתחום זה, הוסיף לאקראיות ולמרקירות בשבים הראשונות, בהן בשתלו ובפיתוח בקיבוץ בירחות וחורשות של עצים (וירדי, 1989).

קשה להגדיר את הצמיחה והכובע בתקופה זו בקיבוץ כ"גנ" ובודאי לא היה זה גן בעל סגבון עיזובי מוגדר. באותה תקופה היו ריכוזים מקומיים של עצים, שיחים ופרחים, כאשר פיזורים בחצר הקיבוץ ובסביבת מבני המגורים היה מקרי. לעצים ולצמחים השובים שהיו מפוזרים אקראית בחצר המשק לא היה תפקיד בקשר המבניות או ביצירת אופי או כזף טיפול לקיבוץ. אופיריבי הוא התיאור שתארה א. אורן (1965) את הקיבוץ באמצעות שבות השלושים: "לא היה כל ירך במשק, הילדים ישבו על מדרגות הצרייפים ולא היה להם ארפה לשחק". ובמוקם אחר תארה אותה חברה את הקיבוץ באותה תקופה "כשבאו (באמצע שבות השלושים) היה המשק בולו שלעים וקוצים. מלבד צמחייה הכרמל היה רק שני עצים שדיירים בטעו ליד הצריף שלהם, המראה היה קשה מכשוא" (אורן, א., 1965). חצר הקיבוץ כללה מבנים לא דביר, פשוטים וİZבושים מאד, בדרך כלל מלכביים. סידור המבנים לצבאי. התוצאה שהתקבלה בחלוקת אكري, ובחילקו היה ערוך בטורי, דומה למבנה לרכיבי המבניות באזורי אחד לעומת השתחים הפתוחים הברחבים והריקים במצב הטبيعي סבירו, ולא בשל צורת העמדת המבניות (וירדי, 1989).

בתקופה זו עדין לא התקיימ גן הקיבוץ. בחצר הקיבוץ לא היה סגבון עיזוב בזף דומיננטי והמאפיין העיקרי שלה היה העדרו של סגבון בזף. בסוף תקופה זו הופיעו סימני רושביים להזוכרות הגן וסמכים להכרה בחשיבות תכובונו.

למרות חוסר התכון, המקריות והעדרו של סגבון עיזוב מוגדר, שאופיריבי את גן הקיבוץ בתקופה ה"בראשית", ניתן היה להזוכר באותה תקופה ביוטיים מקומיים של אופיריבי סגבונות עיזוב בזף שוביים: עצים ביטעו בגן הקיבוץ, בין היתר גם בשדיירות "פורמליות" וגם בחורשות "חויפות". בביטחון עצים בשדיירות ניתן למצוא הד לsegueן ה"פורמלי", בו תוכנן הגן עפ"י חוקים גיאומטריים פשוטים ובדוריים. בטיעת העצים בשדיירות ישרות הדגימה ציריים ברורים ויצרה סדר

מתוכנן וקבע קבע. סגבון ביטהה זה ביטן להסביר גם במורשת הבוק' האירופי עלייה גדרו המתוישביס רוצאי אירופה וגם ברצון לייצור סדר ובהירות בישוב החדש.

להלן מספר דוגמאות לביטהה עצים בשדירות בתקופה זו: שדירת הדקלים הפורמלית שביטהה בכיבסה לkiemvoz-משמר העמק (אביבון, 1953); שדירת הקזוארכות שביטהה בkiemvoz יגור לאורך שורת הצריפים (יום יגור, 26.3.1928); שדירת החרובים שביטהה אף היא באותה שכבת kiemvoz יגור (יום יגור, 26.3.1928; יום יגור, 29.1.1928); ביטהה 50 עצי שיטה בשדיירה בkiemvoz יגור (יום יגור, 6.12.1928). גם במקتاب מחברי kiemvoz יגור לשرون וויאן מק"ל הודייעו האחרובים על הכוונה לטעת שדירות עצים בkiemvoz: "לה וויאן, ירושלים, אבו מתכובים לטעת חורשות אחדות ושדירות וביקשו אותו במקتاب שתකර אותו בימים הכוי קרוביים בשבייל להתייעץ איתך על מקום ביטהה, המין המתאים וכו'... כמו כן ابو רוצים לשאול בערך בכווען לשיפור בעצי הבר הגדיים אצלנו" (מקتاب, ארכון יגור, 5.12.1925, 16).

גם במקרים בהט ביטהה עצים מלבים "פורמלרים" בשדירות, לא תמיד בעזה הדבר במודע, כמו במקרה של שדירת הדקלים בכיבסה למשמר-העמק בה, לדברי החברות, הבחירה בין העץ - בדקלים - בשיטה רק בשל העובדה שאליה היו השתייכים הזמינים במשתלה באותה עת. עוד אמרה אותה חברה כי גם החלטה על ביטהה בשדיירה לא נעשתה בכוונה תכובית ברורה, אלא פשוט רצון ללוזות את דרך הכביסה בעצים (דרור, 1990).

הסיבה העיקרית לביטהה עצים בחורשות הייתה כנראה פונקציונלית,(Clomar, הרצון לייצור איזוריים מוצלים בהם יוכלו חברי לשוהות בקרירות יחסית במשך שעות היום החם).

מגמה זו ביטבת להסביר גם בהשפעה של איש קק"ל. איש קק"ל שהיה אמון על ביטהה חורשות ולא על תכובן גבים, מימבו ותרמו, לשיתרים קרובות, שתילים לביטהה בkiemvoz. כמו כן, העסיקו איש קק"ל את חברי kiemvoz בביטחון חורשות בסמוך לkiemvozים ובכך תרמו להכשרתם המקצועית של חברי בתחום זה (ידיעות משמר-העמק, 15.2.1939; ליאן, 1947).

סיבה אפשרית נוספת, לביטהה חורשות בkiemvoz, הייתה השפעתו של סגבון עיצוב "הגן האנגלי". זה היה סגבון שדגל בתכובן גביס בצדקה חופשית, תוך שימוש

בקווקים רכים, גורמים וחופשיים, בדומה לקרים בטבע, ובשימוש בצמיה לצורתה הטבעית ללא גידום (אורן, א., 1953).

להלן מספר דוגמאות לבטירעת עצים ב"חורשות" בתקופה זו: דיווח על הכוונה לטעת חורשות הופיע כבר בכתב שלחו חברי קיבוץ יגור לkek"ל ב-1925 (כתב למך וויאץ, ארכין יגור, 16.12.1925); בדיון על תוכנית השועה לקיבוץ יגור, בשmeno השגות שובות ובין היתר היטה השעה לשמר את החורשה הקיימת (ירמן יגור, 8.11.1934); חורשות האקליפטוס שבשתלו ביגור בשבת 1926 (ירמן יגור, 1926).

ביצבי ההכרה בחשיבות התכנון

למרות שימוש צמיה וחוואר תכובן היו בין מאפייני חצר הקיבוץ בתקופת ה"בראשית", זהה בתקופה זו גם ביצנים ראשונים של הכרה בתכובן בוּך מקצועי ומסודר. במשך תקופת ה"בראשית" בערכו בקיבוץ מספר דיבורים ובכתבו מספר מכתבים למוסדות המישבים בכושא תכובן הבקודה והחצר, ואף הוגמנו תוכניות בוּך ופיתוח מקומיות מ абсол'י מקצועי. למרות שביטויריות אלה של התיעיסות מקצועית כמעט ולא הורשו בפועל באותה זמן, הם שיקפו שירות מהותי בהתייחסות חברות לבושא, והיוו את תחילת תהליכי ההתחבשות של סגבון בוּך מוגדר בגין הקיבוץ.

במשך תקופה זו היו גם ביטויריות של רצון בתכובן מסודר של הבוי והכוף. למשל, בכתב למחילה להתיישבות ב"הבהלה הציונית" ששלחה בשנת 1928, בירקו חברי קיבוץ יגור עזירה בתכובן מקצועי של ביטוירות: "...קיילבון את חזרכם בקשר עם סיידור גיבות ונכויות במקודה. כמו כן שאנו מעוניינים להתחיל בבטירות במקודה. ואנו בירקנו זאת פעמיים מאת ה. ה. קואופמן וויאץ שעבדו תוכנית ושירעזו לנו בעין הבטישה הזו. אנו מבקשים אתכם שהקדמת תעזרו לנו בסידור תוכנית הבטירות במקודה. אצלבון זה הכרחי באופן מיוחד והיות הבקודה על יד הכבש והבנאיות ערתילאים ועושים רושם לא טוב" (ויריסברוד, 1928). דיווח היגור בשנת 1929 (יגור, ארכין, 1929), ובקיבוץ משמר-העמק הוזמנה תוכנית כל הקיבוץ מأدראיכל הבוי ויבברג בשבת 1930 (משמר-העמק, 1930; ויבברג, 1931). ויבברג הייתה אדריכל בוּך שגר עד אז בבהכל ועסק בתכובן ובהדרכה בתחום הגבבות והכוף. את חיבוכו וביסרונו המקצועי רכש ויבברג בגרמניה וסגבון התכובן שלו היה בד"כ פורמלי.

גם הבירטוניים של ההתייחסות ה"מקצועית" לגן הקיבוץ אופריווּבוֹ לעתים קרובות בחובבניות ובחוסר מקצועיות. הדבר בא לידי ביטוי בעת הזמנת תוכנית הבטיעות הראשונה בקיבוץ יגור (מכتب, ארכיוּן יגור, 1928.11.30). הפניה היתה לאדריכל ריכרד קאופמן, שהיה האדריכל הראשי של מחלקת ההתיישבות של ה"סוכנות היהודית". בביוגרפיה, לא היה קאופמן אדריכל בודד ועיקר עיסוקו היה בהכנת תוכניות אב של יישובים חדשים ובתוכנונם מבני ציבור בישובים אלה.

הדרישות מאדריכל קאופמן, כפי שהופיעו בכתב ששלחה אליו מקיבוץ יגור, היו: "...הצערנו לעשות בתישה כפי לצירבטי בסקיצה. הגן המרכיביו הוא (צריך להזכיר) מקומ עם צל עט ספלי אבן וברז מרם", חלק מן השטח בקשר לבנייה החבריהם כי יהיה פרחים (כתב לא ברור) וכן "עצים מצירבטים בפריחה יפה ושהאפשר לעבד אותו במחרשה" (מכتب, ארכיוּן יגור, 1928.1.22). בדרישות אלה בולטה לעין העובדה שהבריה הקיבוץ הבינו כי את הבוי והבוך יש לתכנן בצורה פשוטה ולא להשאיר פתח ליוזמות פרטיזן או ליד המקרה. הדגש בפניה זו הושם על האסתטיקה הכלכלית, הפונקציונליות וההיבש התחרוקתי, אך לא על דרישות לתפיסה סגנונית או לכיוון עיצובי מסוים.

2.3 תקופת הסగנון ה"פורמלי-בקודתי"

מאמצע שבוט השלווה החל להתגשים בקיבוץ סגבון בווי ובוּר חדש – הסגבון ה"פורמלי-בקודתי". המוטיב העיקרי בסגבון זה הוא השימוש בצורות גיאומטריות פשוטות ושימוש בצמיחה מעוצבת ומסודרת. הסגבון ה"פורמלי-בקודתי", כפי שהוא לידי ביטוי בקיבוץ, היה גירסה מקומית לסגבון הפורמלי שהוא מקובל באירופה מאג המאה ה-17.

התהילר ההיסטורי של התגבשות הסגבון ה"פורמלי"

דוגמאות ראשונות לתוכנונם גבים בסגבון פורמלי באו לידי ביטוי כבר במצרים העתיקה, במקדשה של המלכה הטספסות בדיר-אל-בחרי, בסביבות שנות 1500 לפנה"ס, ובচতুর্থ המল্ল অম্বচোট শলিশি, בערך באותה תקופה. גבים אלה הופיעו ערים בטוועים בשדרות ישרות בתוּך חצר ריבועית מוקפת חומה, והם התאפיינו בסימטריה במעט מושלמת (Newton, 1971).

במאה הראשונה והשביה לספרה השתכל העיצוב הפורמלי של הגבירות בבית הרומי; החצר הפנימית של הבית שופחה כגן שבו היו שיחים ואלמנטים שוכנים, כמו פסליהם ועמודיהם, מוקמו בצורה סימטרית לחדרו בתוך הבית. לדוגמה: הבית של ושי בפומפי והוורילה של הדורי אבוס ליד טיבולי. גביהם אלה היו סגורים ותחומים ע"י חומה ואורגן בצורה מרחביות פשוטה וסימטרית (NEWTON, 1971).

אחרי התמוטטות האימפריה הרומית בתקופה ימי הביניים היו דוגמאות רבות של גביהם במוגרים ובערי מבצר. גביהם אלה היו בחצר פנימית של המבצר, מוקפים בקירות מבנה המבצר מכל עבריהם ובתוכם עצים ושיחים מסודרים בצורה פשוטה וסימטרית. הגן שימש מקומם מכוחה ובופש לבניינים (NEWTON, 1971).

באוטה תקופה החלה פריחת הגן המוסלמי אשר היה סגור ומוקף במוגרים. השימוש בגורות פורמליות ובסימטריה המשיך להיות דומיננטי, בתוספת שימוש מתוחכם בצירוי מבט, אלמנטים של מים ואלמנטים בכוריים שהתקשו ליצור אל הבניין שהקיף את הגן. לדוגמה: גבי אקלזיר בסיביליה מן המאה שłów עשרה וחצר ההדסים בגבי אלהםברה מן המאה הארבע עשרה (NEWTON, 1971).

בתקופה הרנסנס באיטליה, החל מהמאה החמש עשרה, במקביל לפריצת התרבות איבטלקטו-אלית שחלה באירופה, יצא גם הגן מן החומות אל המרחבים. הביטוי הבופיע לתופעה זו היה ביצירת גבי הוילות האיטלקיות. לדוגמה: וילה מדיצ'י בפיוזלה, וילה מדמה וויללה לנטה, כולל מן המאה השש עשרה (NEWTON, 1971). בגין הוילה האיטלקית בעשה שימוש בעקרונות הפורמליים, אך התווסף אליו השם אלמנט חשוב של מיקום הגן בטבע והתייחסות חזקה לטופוגרפיה קיימת, שב"כ הייתה משופעת וגרמה לשימוש רב בשרטות ובמדרגות. אך, גם בגין הוילה האיטלקית היה קטן בשטחו, תחום ע"י חומות ומופרד מסביבתו.

במאה ה-17 החל להתרפה הגן הפורמלי הצרפתי. בגין זה הייתה תפיסה מרחבית חדשה. הגראן הפורמלי האיבטסקי של חלונות בצורת שבילים ישרים שחדרו אל הטבע, בד"כ לירושת שהקיפו את הגן. בגין היה גדול יחסית בשטחו ולא תחום ע"י חומה. כמו כן תוכנו בד"כ בגין זה, שדרות מובא מפוארות שהוליכו אליו מן העיר או מן הכפר הקרוב. לדוגמה: גבי וו-לה-ויקונט וגבי ורסאי שתוכנו על ידי לה-בושה במאה השבע עשרה (NEWTON, 1971). בגין הפורמלי הצרפתי הגינו הסימטריה והפורמליות לשרא: הייתה הקפדה מקסימלית על ציריו מישר ועל בניית אלמנטים של גן, כמו קירות, מדרגות, בריכות ופסלים, תוך הקפדה על פרטיהם, חומרי בניית ועיצוב קפדי, ועל גיזום קפדי וסימטרי של שיחי הגן.

השפעת הסגנון ה"פורמלי אירופי" על גן הקיבוץ

סגבון הגן הצרפתי השפיע בצורה דומיננטית על סגבון עיצוב הבוּי והבוּר בכל אירופה. השפעה זו הגיעה באופן עקיף גם לקיבוץ. הסיבה העיקרית להתקפות סגבון הבוּי ה"פורמלי" בקיבוץ הייתה, שמתכבי הgebim, אבשי הבוּי הראשובים, כמו גם רוב חברי הקיבוץ באותה תקופה, היו יוצאי אירופה ששפגו את סגבון הגן הפורמלי בארץ מוצאם. כלומר, האជיות שתרכזו לగיבוש סגבון הבוּי והבוּר בקיבוץ היו אכזרים שלא הכירו, בד"כ, סגבון עיצוב בוּר אחר מן הסגבון ה"פורמלי אירופי" (דרור, 1990).

השפעת ה"סגבון הפורמלי אירופי" התבטאה בכך שבתקופה זו בעה בגן הקיבוץ שימוש במאפיינים רבים של הסגבון ה"פורמלי". תוכניות הגן התבוססו/non על סייטריה בעדרת שימוש בצדירות גיאומטריות מושלמות, כמו ה"עיגול" בקיבוץ יגור או ה"ריבוע" של איזור הבריכה בקיבוץ משמר-העמק, והן על תתייחסות לצירויות מוגדרים (תכנית יגור, ארכיוֹן יגור, 1936; תכנית משמר-העמק, ארכיוֹן משמר-העמק, 1931). בעה שימוש רב באלמנטים פורמליים כמו טرسות האבן ובצמחייה שבגדמה תדי לשוט לה צורה פורמלית ומסודרת. השפעה זו בוטאה גם בבחירה נבי הצמחים והפרחים אשר נעשתה בקפדות על מנת לתת לפחות ייחודי ומקסימלי, כמו השושנים והציפורניים (ידיעות משמר-העמק, 1936. 3. 20.).

השפעת אדריכל הבוּר ש. ויבברג על התגבשות הסגנון ה"פורמלי"

כאמור, ביצבי הסגבון הפורמלי החלו כבר בשנות העשרים, כשהיינו בקיבוץ שדיroot עצים, אך בacr לא היה עדין משום יצירת סגבון עיצובי. תחילתה המשמעות של תקופת סגבובית זו הייתה עת הזמגה תוכניות בוגיות מאדריכל הבוּר שלמה ויבברג. את הרצון לייצור סגבון עיצובי שיקף מכתב שהשלח לטוכנות אותה תקופה, שהתריע בשם חבר קיבוץ יגור על החוסר בתוכניות בטרואה וביקש שיזמיןו את האדריכל ש. ויבברג להסביר תוכניות בטייעות מסוידת (יגור, ארכיוֹן, 1935). גם בקיבוץ משמר-העמק בקתה יוגמה דומה בעת שהזמגה תוכנית בטייעות, גם היא מהאדריכל ש. ויבברג (משמר-העמק, ארכיוֹן, 1930).

שלמה ויבברג אורן, אדריכל בוּר יליד רומניה 1891, למד ארכיטקטורה באוניברסיטה הגרמנית וארץ רכש שם נסיוֹן מקצועי. בארץ למד בביה"ס החקלאי בבהיל, ובמקביל החל בתכנון בוּר עבור קיבוצים ולקודות אחרים. בשנת 1936 ה策ך

ליגור, והיה לחבר קיבוץ. סగבון של ויברגת בתכובו גבים היה סגבון "פורמלי" וביתן בו דגש רב להיבט האשתי והיעZOBI. בתוכניותינו בכלל מאפייניות רבים של הסגבון ה"פורמלי", כמו טرسות אבן, אבני דילוג וריצוף, בריבת דרים וסידור צמיה בצורה גיאומטרית וסימטרית (דרור, 1990; שדי, 1990).

יתכן שתכובו הבוך המסודר הראשון אשר בעשה בקיבוץ ע"י האדריכל ש. ויברגת, הוא שהופיע על התכבות הסגבון ה"פורמלי" בשנות השלוישים בגין הקיבוץ. אולם, יתכן גם שהפניה לאדריכל הבוך ויברגת בעשתה ע"י חברי הקיבוצים מתוך הכרת וידיעת ריקעו המקצועי בגרמאנית וסגבון עבודתו הפורמלי. ביטויו לכך אפשר לראות בתכובתו של איש הבוכי דאג בקיבוץ משמר-העמק "... בוכל סוף סוף לתת צורה מושלמת ואסטhetית... תוכנית הבקודה והגבירות בתוכה טובעת קווים סימטריים ופרליליים ולשם הבלט הצורה הסימטרית יש להתגבר על המדרון הגדול בקרקע... ע"י סידור שלוש טرسות מוקפות גדר מאכנים מסותות" (ידיעות משמר-העמק, 27.10.1934). ציטוט זה מעיד על תפיסתו הפורמלית של איש הבוכי והסכמתו המלאה לאופיו התכובו הפורמלי של ויברגת.

הצורה הגיאומטרית הדומיננטית של ויברגת, בתוכנותו לקיבוץ יגור, הייתה השיגול (יומן יגור, 1.1.1937; יומן יגור, 4.7.1937). בתוכנותו למשמר-העמק, היה ה"ריבוע" הצורה הגיאומטרית הדומיננטית (ידיעות משמר-העמק, 2.3.1935). את תוכניותיו אפייבנו, כאמור, השימוש באלמנטים בוכיים, כמו טרסות ומדרגות האבן, להגדלת החלקות ולגייר על הפרשי הגובהם. גם לצמיה בטון ויברגת אופי פורמלי. פרחים בשתלו בערוגות מסודרות, בעודם שוחים בשתלו מתוך כוונה להופכת לגדרות חיות גזומות באופן פורמלי. כמו כן, הושם בתוכניותיו דגש על צמחים ופרחים בעלי אופי וסגבון יהודים (ידיעות משמר-העמק, 7.10.1938; ידיעות משמר-העמק, 20.3.1936; ידיעות משמר-העמק, 15.3.1935; יומן יגור, 8.11.1937; ידיעות משמר-העמק, 10.2.1940).

התפתחות הנקודתיות בסגבון ה"פורמלי"

למרות ההשפעה החזקה של הסגבון העיצובי האירופי, היו מספר מוגבלות בהתפתחות סגבון "פורמלי" בקיבוץ. על מאפייניו של הסגבון ה"פורמלי" בעיצובו בגין אפשר למבוט את עלות הקמתו היקרה ואת המשאיים הרבים, הן משאבי האבן והן המשאיים הכלכליים, הדרושים לתחזוקתו. מאפייניהם אלו התאימו לגן ה"פורמלי אירופי", אשר בוגר לשלית יחיד, שטבע הדברים לא סבל מוגבלות משאיים

לתחזוקה ולביצוע, כמו גבי ורסאי שתוכננו עבור מלך צרפת לואי הארבע עשר. אולס, דזוקא מאפריבים אלה היו מבלחה חמורה בקיבוץ, בשל המחסור החמור במשאבים כלכליים ואבושרים, שאפריבו אותו בימין הנהם.

عقب האמור לעיל, התפתחה בקיבוץ גרסה מקומית לՏגבון הבוּף ה"פורמלי" – הסגנון ה"פורמלי-בקודתי" אשר לו מספר מאפריבים יהודים שארבו קירמיים בגין ה"פורמלי-איירופי":

1. במקום אין מטופה אחד גדול, כמו הגן ה"פורמלי איירופי", בוצרו בחצר המשק מספר גבים "פורמליים" קטנים מוגדרים, מטופחים ומופרדים זה מזה. הבקודתיות בגין הקיבוץ בוצרה גם בשל מגבלות המשאים שמנעו השתלטות על כל שטח החצר. כך בשארו בין הגינות והגנים המטופחים שוחית פתוחית לא מטופלים ולא מתוחזקים. "בגלל העבודה המרובה שיש להשיקע בגינות הבוי, הוסכם לא להוסיף השבה גינות חדשות" כך דוח בראשמה בשם "רבה העבודה בגינות הבוי" שפירנסטו אבשי הבוי ב"ידיעות משמר-העמק" (1939.2.15.).

2. פרטיהם בבניה, כמו קירות אבן, ריצופים, אלמנטים פיסוליים, בריכות מים ומבנים קלימים אשר בוצעו בסגנון ה"פורמלי איירופי" בקפדיות ולא כל מגבלה, מותבו, במידה רבה, בגין הקיבוץ והופרעו בצורה צבואה וחסוכנית ביותר בשל בעיות תקציב וכח אדם.

3. בגין ה"פורמלי-איירופי" לא הייתה כמעט התייחסות לבתובי השטח ולקיים בו והכל שובה בהתאם למטרות התכנוכיות. לדוגמה, בעת תכנון וביצוע "גבי ורסאי", בצתרת, שיבנו את פבי הטופוגרפיה בצורה מהותית בכך להשיב מישות עיצוביות-ויזואליות, כמו "אפשר" בין גבול הגן והאפק, ייצור באמצעות מלאכותיים גופי מים גדולים וכרטון יערות (NEWTON, 1971). לעומת זאת, בגין הקיבוץ הייתה התייחסות רבה לבתובי השטח ולקיים בו, וצורת הגן ומיקומו הושפעו במידה רבה מן הטופוגרפיה המקומית. לדוגמה, בגין של קיבוץ יגור תכננו וביצעו בתקופה זו אזורים בעלי אופי פורמלי, כמו ה"יעיגול" ואזור הטרסות בחזית חדר האוכל, אך התאימו אותו, במידה רבה, לטופוגרפיה הקיימת ולא שיבנו את פבי הקרקע בצורה מהותית. כאשר יצרו שם אלמנט מים, היתה זו בריכת דגים קטנה וצובעה (ידיעות משמר-העמק, 2.3.1935; ידיעות משמר-העמק, 24.5.1936; יומן יגור, 8.11.1987).

4. ב"גן האירופי" הייתה התעלמות מזרותם הטבעית של הצמחים ובעשה בהם שימוש להגשנת רצונות המתכון, הן ע"י גינזום תדר של עצים ושיחים לצורכי עיצובם בצדירות גיאומטריות והן ע"י שתילה קפדיות ומדודקמת של שיחים ופרחים לייצור תומכות בוך גיאומטריות וססקוביות, ואפילו השתמשו לשם כך בצעי עצים ושיחים שאיבט מתאימים לאזרחי האקלים בהם היו הגדלים. לדוגמה, ב"גבי ורסאי" היה גן עצי הדר שביטע בחבירות עץ אשר הועברו מידי חורף, אל תוך חמות ומידי קיעו הובחו מחדש (NEWTON, 1971). בגין הקיבוץ, לעומת זאת, נעשו אומנם בסירות לעיצוב "פורמל" של שיחים ע"י גינזום, אך רוב הצמחיה הופיעה בצדורתה הטבעית יותר, ובמשך כל התקופה נעשה שימוש בעיקר בצדירה המתאימה לאקלים, תוך ויתור על בני עצים ושיחים שהיו מוכרים לחבריהם מארצות הולידתם (יומן יגור, 1937.11.8).

5. גם בדרך הביצוע הייתה השפעה על הסביבון. ה"גן האירופי" – גן של שליטה יחיד – בוצע לפי תכניות, ברצף, מתחילה ועד לסיום, דבר אשר גרט לסביבון עיצובי אחד. בגין הקיבוץ, בשל מגבלות התקציב, בוצע תיכנון הגן במשך תקופה ארוכה, עם הפסיקות רבות, בקצב עבודה שוביים, ונ"י אבשים שוביים – דבר שגרם לפגיעה באחדות הסביבון העיצובי.

6. גם לרקע החברתי של הקיבוץ, שהוא חברה שוויונית ודמוקרטיבית במהותה, היה השפעות שובי שפגו משהו באחדות סביבון הגן. הדבר התבטא בכך שהפתקופת הסביבון ה"פורמלי-בקודתי" בקיבוץ נעשו בסיזבותם לקשר בין אבים קטבים שוביים לבין מטרות מסוימות, מעבר לעבירות עצמו, כמו גן חיבובי "בתכנית" בסדר בכל גיבות הבוי שליטים בשמי השמות המדערים והשבריים של כל צמח, כמו גם מלה כולה בילדים מבוגרים" (ידיעות משמר-העמק, 1943.12.2), גן עצי פרי "לפניהם בית אי ביתו 40 לימוני בר ובפטמבר ברכיב עלייהם קלמאניקות ובכוסף לזה בטענו שם עשרה רימוביים" (ידיעות משמר-העמק, 31.4.1939), או אבים שימושיים למטרות שוביות "בקרוב ייקבע עמוד חשמל על הדשא וב עבר את ערבי המושיקה לגבי הבוי" (ידיעות משמר-העמק, 15.7.1939). ذات בbijoudangan ה"פורמלי אירופי" בו לא היו חריגות מן הסביבון ובדרך כלל לא היו גורמים גרים שהופיעו על אופיו ועיצובו.

תאור גן הקיבוץ בתקופת הסביבון ה"פורמלי-בקודתי"

חצר הקיבוץ בתקופת הסביבון ה"פורמלי-בקודתי" לא הייתה גן אחד, אלא אוסף של

גיבות וגבירות, קטניות יחסית בפודלים, בפרדסים זה מזה, ובמקרים רבים תחומיינו ע"י גדרות חיות. הגיבות והגבירות היו צמודים למבני הציבור השובים כגון: חדר האוכל וחדר הקריה, ולמפני המגוררים כגון: בתים הילדיים וחדרי החברים. ש. ויברג תיאר ביום יגור את ביצוע הגיבות ליד בני הילדיים: "סידרו את הגיבות ליד בניו בני הילדיים, כל גיבת ומגרשה היבשת והירוקים וארכוי החול מסודרים ממזרח לבין וממערבו. על ידם בוצע מספר עצי צל, שיחים, פרחים רב שכתייריים, מטופים וגדרות חיות, כל דבר ומתרנו המשנית והאסתטית. לפי אותה שיטה סיידרו גם את הגיבת ליד בת הפעוטים. בסידורי גיבות אלה הייתה השתתפות פעילה של עובדות המוסדות, התיעצזו איתן וכן גילו הבנה רבה לעצמו. אותו דבר לגביה של בית הגימלים (מוסד ברכה) אשר העובדות קיבלו על עצמן להוציא לפועל...". (ויברג, 1940). ביום הקיבוץ תואר גם ביצוען של גיבות ליד מבני הציבור: "במה גיבות ציוריות", "גיבות הבוי ברחוב המשק", "גיבות חדשות... סודרו ליד חדר הילדיים", "הוכנה גיבת ליד חדר הקריה", "הגיבת... עיראה ומסתדרת ליד הכיתות" (שדמי א., ושרה מ., 16.10.1936; ידיעות שומר-העמק, 1.1.1939; ידיעות שומר-העמק, 14.11.1936; ידיעות שומר-העמק, 26.3.1937; ידיעות שומר-העמק, 15.2.1945).

לאורך חלק מן השbillim, בಗבולות הגיבות והגביהם, היו גדרות חיות בדרך כלל מלבני שיחים חזקים כמו הדודובה. במקומות שוביים בחצר המשק ובסביבתו הקרובה היו חורשות צל. במספר מקומות היו עצים שהגדירו ציריו מבט וצירוי הליכה, או חזו איזוריים והפרידו בין שימושי الكرקע השוביים. באזוריים מרכזירים בשוק, בקרבת מבני הציבור החשובים, כמו ליד חדר האוכל וליד חדר הקריה, היו הגיבות מטופחות במיוחד. מרבי היבוי הבוי והכבע הייחודיים בגיבות אלה היו בדרך כלל פרחים, כמו הוורדים שב"עירגול" בקיבוץ יגור. "הוחלט לסדר את השטה, הדשא והושבבים לצרייכם לבוא באמצעות העירגול" (יום יגור, 25.6.1937).

הגיבת המרכזית בקיבוץ שומר-העמק אפיינה את הסבון ה"פורמל-בקודטי" שהפתחה בגין הקיבוץ. "השיטה שהיא משופע חולק לאربع טرسות. בטרסה העליונה מוקמה בריכת דגים מרובעת. בכל פינה של הבריכה היה ריבוע קטן עם פרחי מים. משבי צידי הבריכה היו ערוגות פרחים ברוחב של ארבעה מטרים. בכל ערוגה סודרו שורות פרחים עותתיים ושיחים רב-שבתייריים. בקרבת הבריכה מוקמו הפרחים החד-שבתייריים הנמכרים והשירחים הרב-שבתייריים הגבויים יותר מוקמו רחוק יותר מן הבריכה. מעבר לערוגות הפרחים היו שתי שורות של עצי אשכולות ומעבר להן שתי שורות של דקלים, ביביהן היה שביל מרוצף. מעבר לשורות הדקלים הייתה גדר חיה גזומה בקווים ישרים שהפרידה בין אזור המגוררים לגיבת המרכזית" (דרור,

.(1990)

- מספר מרכיבים ומאפיינים עיצוביים בלטו בחצר הקיבוץ בתקופה זו:
- א. אדרור מרכזית "פורמלית" בעיצובה כמו "העיר גול" בקיבוץ יגור שצורתו הוגדרה ע"י צמיה וע"י קיר עגול ובמוך עשו אבן.
 - ב. פרסות מאבן לקט מקומית, שכשעה בהן שימוש רב יחסית במקומות שובים בחצר הקיבוץ.
 - ג. גדרות חיר שהקיפו ותחמו את הגיבות ובעצמו בקווים ישרים ובחתך מלכני.
 - ד. פרחים יהודים, כמו ורדים, אשר טופחו בעמל רב וזכה לתשומת לב יהודית.

חלק מן הגיבות הציבוריות היו גיבות בזוי בהן הושם דגש על צמחיים ופרחים יהודים, על שיחים גזומים בצורות גיאומטריות ועל אלמנטים בכנויים כמו הטرسות או בריכת הדגים. גיבות אחרות היוו את השטחים הפתוחים הפובקציונליים, בעיקר לשימוש החברים במקומות מפגש, בופש ומרגוע.

אזור המגורים בראשו שובים לגמרי מן המראה המאפיין אותו הרום. המבנים היו קטבים יחסית, בדומה של תיבה מלכנית בבני קומה אחת וגג רעפים. כל מבנה הכיל כ-4 חדרים בשורה ובכל שטחן ייחד לא עליה על שערות בזדדות של מיטרים מרובעים. המרחק בין הבתים היה רב יחסית ומידת צפיפות הביבוי הייתה גבוהה מאוד. הבתים בולם היו מסודרים בשורות, פנו לכיוון אחד והזכינו באופרייס מחבה צבאי.

גם מבני הציבור כמו חדר האוכל, בתיהם הילדים והמועדון היו מבנים פשוטים מאד, בני קומה אחת או שתיים, חלוקם ב"סגבון הביבלאומי" ואחרים פשוטים וצבועים עד כדי כך שאפילו אי-אפשר היה לשעריכם לסגבון זה.

ליד חדרי החברים היו גיבות קטנות תחותמות ע"י גדרות חירות שתחמו גיבות פרטיות של שלוש או ארבע יחידות דירות בעט ובעובה אחת. למראות שכל גינה פרטית טופחה ע"י דייריה החדר או הדירה אליה הייתה צמודה, לא הייתה הפרדה פיזית בין הגיבות הפרטיות שליד כל מבנה מגורים. גבי הצמחים שהיו בופולריים ביותר ליצירת הגדרות החירות היו הדורנטה והדזונגה. הגדרות החירות בגדמו תדים ע"י החברים ואבשי הבזוי בקווים פורמליים וירושים.

בגימות עצמן הושם הדגש הן על פרחים עותתיים כמו אמפון ותמר, ציבורות, בכות

חן וציפורני חתול והן על פרחים ייחודיים כמו הווורדייט. גיבנות פרטיות רבות בקיובץ היו מטופחות מאוד והיוו אלמנט קישוטי בולט, במיוחד על רקע צבירות המבניות, החדריות והריהוט שבתמן.

3.3 תקופת סגנון "גן הבוף"

בתחלת שנות החמישים, אחרי כמעט שני עשורים, בהם, כאמור, שלט בגין הקיבוץ הסגנון ה"פורמלי-בקודתי", החל להתאזרח סגנון חדש – סגנון "גן הבוף". זה היה סגנון בו בתפס כל שטח הקיבוץ בגין אחד גדול ועוצב בצורה חופשית תוך שימוש בקווים רכתיים, בנייסיון לחקות את הטבע. שלוש סייבות עיקריות גרמו למעבר מסגנון הגן ה"פורמלי-בקודתי" לסגנון "גן הבוף" החדש:
א. עליונות תחזקה גבסות של הגן ה"פורמלי".
ב. חוסר התאמה של הגן ה"פורמלי" לרעיונות השוניון והשיטוף.
ג. השפעת סגנון "גן הבוף" האנגלי.

3.4 חוסר התאמה לדרישות התחזקה

אחד המאפיינים הבולטים של הסגנון ה"פורמלי-בקודתי" בגין היה הצורך בתחזקה מרובה. הטיפול הרב ובעיקר עבודות היידיות המרובה שבדרשה לתחזוקת החלקות הקטנות ולטיפול נבי צמחים ייחודיים, גרמו לכך שאט תחזוקת הבוי והבוף באוטם ימים בקיבוץ אפיין מחסור מתמיד בכוח אדם. אבשי הבוי באותה תקופה התקשו לתחזק את גן הקיבוץ, דבר שגרם לכך שעד שבות החמישים טופה רק חלק קטן היישוב, בעוד שטחים אחרים, חלקים בלב היישוב, בותרו דריים ובלתי משופחים. מצב זה עודר בקידוד בזקמת החברים בקיבוץ, והוביל את התבאים לקבלת סגנון עיצובי חדש לגן הקיבוץ: חברי הקיבוץ, ובפרט אבשי הבוי "החליטו" לחפש סגנון שייתן פתרונות למוגבלות התחזקה של הסגנון הקודם (שדמי, 1989).

גורם נוסף לשאיפתם של אבשי הבוי לשינוי סגנון הגן הירשן היה בעזבנה שעבודת התחזקה היידית שבדרשה לשיפור הגן ה"יפורמלי-בקודתי" מבעה בעקביהם את התפתחות המיכון של עכף הבוי, ובכך עיכבה את שיפור תדמית העכף ועובדיו בקיבוץ. השאיפה למכנן וליעיל את עבודות העכף, הן למען מטרות פרקטיות והן למען שיפור תדמית עובדיו, חיזה את "הדרישה לשינוי אחר" בגין הקיבוץ. לדרישות התחזקה הירשה השפעה רבה, ואולי אף ההשפעה העיקרית, על גיבושו בכת ובסעיף של הסגנון החדש – סגנון "גן הבוף" (וורדי, 1989).

חומר המתאים לרעיונות השיוויון והשיכון

ההיבט הבקודתי של הגן בתקופת הסגבון ה"פורמלי-בקודתי" זכה לביקורת נוקבת מצד חברי הקיבוץ. בראשמה בשם "הבית" שבתפרסמה בבעאון קיבוץ יגור, התריע אחד החברים بغداد התפיסה הבקודתית ובגד אבשי הבוי. לטעמו, טרפהו אלה רק איזוריהם מצומצמים וערו לחברים בטיפוח גיבוטיהם הפרטיות, ליד החדרים, בה בשעה ששתחים פתוחים רבים, השיריכים לככל, בזורה מוגבה. אותו חבר אף טען שהתפיסה הבקודתית עליה התריע, بغداد את רוח הקיבוצים: "אין זה אמיתי, לא פועל, לא תרבותי ולא הוולס" (בן-שלום, 1948). שכן, הקיבוץ היה רשות חברתית כלכלית, שאורגנה על בסיס עקרונות של שוויון ושיכון, בעוד סגבון הבוֹף ה"פורמלי", שאפיין את גן הקיבוץ עד שנות החמישים, הייתה מעט מאוד מתאימה לעקרונות החברה הקיבוצית (shedmi, 1988).

ambilhetta היסטורית, הסגבון ה"פורמלי" היה סגבון גבי העשירות, גבי הכבשרה וגביה השכירות, סגבון מכור משאו, שבודד, בין היתר, להأدיר את בעלי הגן ולהפgin שליטה מוחלטת בסביבה ובטבע. הסגבון ה"פורמלי-בקודתי", שהיה הגירסה המקומית של הסגבון ה"פורמלי" בקיבוץ, הדגיש את ההפרדה בין האזרורים השוכנים בחצר המשק ואת הפרטיות בಗיבות הציבוריות ובגיבות והפרטיות.

חבר ותיק שהיה מעורב בבעשה בגין הקיבוץ באותה תקופה ציריך כי לדעתו עיצוב גן הקיבוץ עד שנות החמישים (בתקופה שקדמה לתקופת סגבון "גן הבוֹף") לא היה בי吐ו ל"ירוח החברה" אלא לモרשת העבר של חברי הקיבוץ ושל המתכבים (shedmi, 1988).

השפעת סגבון ה"גן האנגלי"

במאה ה-18, בהשפעת גל הרומנטיות בספרות ובאמנות שעבר על העולם המזרחי, ובהשפעת התהעבויות בטבע שהלכה וగברה באותה תקופה, החל להתפשט באנגליה סגבון חדש בעיצוב גבים – סגבון "גן הבוֹף", שבוצע בעולם מאוחר יותר בסגבון ה"גן האנגלי" או "גן הבוֹף האנגלי" (ENGLISH LANDSCAPE GARDEN). בסגבון ה"גן האנגלי" בירסו המתכבים לחקות את הטבע ע"י יצירת גן שיראה כחלק מן הבוֹף הטבעי, או ממה שבຕפס אז כבוֹף טבעי, מקום שיד אדם מעולם לא באה בו. ה"גן האנגלי" עוצב בקווים רכים וזרמיים, כשההנחה הייתה ש"הטבע מתבגר לקווים ישרים" (Newton, 1971). תואי הקרקע שכנו כדי לעשותם רכים

ו"טבעיריים" יותר וכן ליצור סביבה "כפרית ופיטורלית". השימוש בצמחייה בעשה בדורת הטענית, ככלمر ללא גינום ועיזוב, כפי שהיה בהוגן ה"פורמלי". אלמנטים בכווים בסביבון יוזבי קלסי, שבתפסו אז כ"טבעיריים", מוקמו בגן כך שישתלבו בתמונת הבוט הכללית ויתרמו לאוירה הפיטורלית.

סביבון ה"גן האנגלי" גרט למספר שיבויים וחידושים בתתייחסות לבוט. חידושמשמעותי שאפיין סביבון זה היה בתפיסה הבוטנית הכללית והרחבה לשביבה, על כל מרכיביה. הדבר בא לידי ביטוי גם בתתייחסות למרכיבים כל מרכיב אחד מרכיב רבים שיצרו את תמונת הבוט המלאה, לעומת סביבון הגן ה"פורמלי", בו המבנה היוזה את לב הגן ואת האלמנט המרכזי בו. חידוש נוסף בסביבון ה"גן האנגלי" היה קשור לצמחייה: לא עוד התיחסות אל הצמח הבודד, כנהוג בסביבון ה"פורמלי", אלא התיחסות לקבוצות צמחים בצורותם הטבעית, לשם יצירת אפקט שלבולות גם מרחוק.

סביבון ה"גן האנגלי" השפיע במא吐 ה-19 וה-20 על עיצוב הגבים במדיבות רבות בעולם המערבי, בין היתר בארה"ב ובארצות אירופה המערבית והמרכזית. סביבון ה"גן האנגלי" השפיע גם על מתכבי הגבים ועל קובעי המדיביות בתחום זה בקיבוץ (כרם, 1953).

התפתחות סביבון "גן הבוט" בקיבוץ

שלושה גורמים, או למעשה, שלוש עובדות הכיבו את הקיבוץ לשינוי הסביבון הבוטני שהחל להתגשים בו: העובדה ששביבון ה"גן האנגלי" היה פופולרי בעולם המערבי, העובדה שהסביבון ה"פורמלי-בקודתי" בגן הקיבוץ נגד למשה את הרעיון שבחמות הקיבוץ והעובדה שהיא זה כמעט בלתי אפשרי לקיבוץ, מעשית, לתחזק ולטפח את כל שטחו הפתוחים באותה תקופה.

סביבון "גן הבוט" הופיע בקיבוץ בתקילת שכות החמישים, אך הבסיס הרעיוני לתפיסה זו הוצע ע"י אדריכל הבוט שלמה ויברג, כבר בתקילת שכות הארבעים, עת הציג שגן הקיבוץ יהיה "גן בוט ולא גן בוי" (ויברג, 1943). ויברג אף הסביר באזנה תקופה, כי ביתן היה להשתחרר מן הקווים הפורמליים והישרים בתוכו הגן. אולם, בראה רעיונית אלה הקדימו את זמנו. אפילו בקיבוץ של ויברג, יגור, שם היתה אלישבע אשטו אורתראיט הבוט, בשארו רעיונות אלה בגדד תיאודריה, ובפועל המשיכו למשמש את סביבון העיצוב ה"פורמלי-בקודתי". גם בתחוםים אחרים המצב היה דומה. לדוגמה, הבקשה להתאמת הגן לדרישות התחזוקה

צווירבה מפורשות, בעת הגמכת תוכנית הבוף והבורי מדריכל הסוכבות ר. קאופמן: "שירותה קל לנבד במחשה" (וירסברוד, 1928). אך, גם בתחום התאמת הgan לדרישות התחזקה, הבקשה לא מומשה והסבון ה"פורמלי-בקודתי" המשיך להברות דומיינטי בפועל.

תהליכי השיבוי בפועל מן הסבון ה"פורמלי-בקודתי" לסבון "gan הבוף" החל כנראה בשנות ה-40, עם הגמכת אדריכל הבוף ליפה יהלום לתכנן את השטחים הפתוחים בקיבוץ שומר-העמק. ליפה יהלום, מו החשובים והותיקים באדריכלי הבוף הפעילים בארץ מאז שנות הששים, הכין תוכנית בוף מהפכנית והציג שיבוי מוחלט בתפיסה הבופית שהיתה מקובלת עד אז בקיבוץ (שדמי, 1988). התוכנית אפשרה וחתברים אף החליטו על הגמכת תוכניות נוספות לשיפורים שביב חדר האוכל ולאזורים אחרים בקיבוץ (ידיעות שומר העמק, 1949.12.13). התוכנית ביטה את תפיסת "gan הבוף" באופן מובהק. במקום גינות וגנים מוגדרים ובגדים, הציעה התוכנית gan אחד גדול ורציף; במקום שטחים ישרים, מוגדרים ע"י טرسות ומדרגות אבן, הציעה התוכנית גבעות ושיפורים קרקע רכיבים ומתקנים. כמו כן, הופיעו בתוכנית מאפיינים רבים אחרים של סבון "gan הבוף".

בפועל, מאז שנות החמישים החלו בקיבוץ ביצוע פעולות לשיבוי אופי הבוף והבוף. פורקו אלמנטים שהיו אופייניים לסבון ה"פורמלי-בקודתי", כמו טרסות האבן שביב חדר האוכל בשממר-העמק (ידיעות שומר-העמק, 1950.7.14). ביגור התלו במאיצן מכון לשיבוי הצמיה, עקרו שיחסם שדרשו גירזות תדריך ושתלו אחרים שדרשו פחות אחזקה (אורן, א., 1964). בשממר-העמק העבירו דקלים שהיו בטועים בשדירות פורמליות ובטעו אותם בקבוצות במקומות שוכנים בחצר הקיבוץ (ידיעות שומר-העמק, 1952.9.20). בשעה איפילו דרישת להחליף את הדקלים בשדיירת הכביסה, שהיתה סמלן של קיבוץ שומר-העמק, בעצי צל פונקי ובלדים יותר.بعשו מאיצים לייצור רצף צמיה בוחה לתחזקה ולכסיון כל שטח חצר הקיבוץ בירוק. את השיבוי בגין הקיבוץ תיירה עובדת בוי ותיקה בקיבוץ יגור: "במקום שיחסם במוכנים ופרחים וגינות בוי צפופות, פרשנו דשאים על פבי כל המשק" (אורן, א., 1965).

בשביר העשורית מאז תחילת שנות החמישים התחזקת בפועל התפיסה העצובית והתכובית של "gan הבוף" בגין הקיבוץ. תרמו לכך גם השירותים הכלכליים שהתרחשו בארץ. עם שירותים אלה במלאם השירות באספקת הפירות הטרירים שתרם לבוכנות לקבל את עקרת עצי הפירות (שירצנו מפגרים אסתטיים ופגרו ברצף התחזוקתי) והשירוף במיכון כל העבפים החקלאיים בקיבוץ בהתאם למיניהם את עבף

הבוֹן ואות סגבון "גַן הַבּוֹן".

תאזר גן הקיבוץ בתקופת "גן הבון"

בסגבון החדש שהתגשים בקיבוץ, אומצאו חלק ממאפריבריכי סגבון ה"גן האבגלי". שבירים מן הבולטים שבמאפריבריכת אלה הם:
א. הדגשת התתייחסות הבונית לשבייה כולה מכלול, תוך הצבעת המביבים והתוייחסות אליהם כפרשים בודדים מתוך רביים מכלול.
ב. הדגשת השימוש בקבוצות צמחים בצורות הטבעית לשם ייצור אפקט צביני,
שביבתי, תוך הפחתת החשיבות של הצמח הבודד.

אולם, למרות שבסגבון "גן בון" בקיבוץ אומצאו מאפריבריכת רביים מסגבון "גן הבון האבגלי", היה שובי רב בין הסגבונות. "גן הבון" הקיבוצי היוזה גירסה פשוטה ופובקציונלית, עם השפעות מקומיות, של סגבון "הגן האבגלי". עצם העובדה שגם הקיבוץ היה גן שקיילה שלימה לא רק מברכת בו אלא גם חיה בו, על כל המשטע מכך, הוסיפה לו מאפריבריכת יהודיות רביים. אלה חקרו יחד עם הורמים הכלכליים והמקומיים השוכנים וגרמו להתגשות הסגבון היהודי של "גן הבון" הקיבוצי.

בתקופה זו בgan הקיבוץ התמצאו הగיבוט הציבוריות עם הגיבוט הפרטיות לרצף המשכי אחד, שהוביל את כל השתחים הפתוחים. כל שטח הקיבוץ הפרק לגן אחד גדול בו היו פיזוריות עצי צל ובזוי וקבוצות שייחיות ופרחיות שכובעדו לייצירת אפקט יהודי. הגן עוצב בקוויס חופשיים ולא אופן פורמלי וסימטרי. בעשה שימוש בצמחייה בצורתה הטבעית, תוך הדגשת קבוצות הצמחים והמעטת תשייבות הצמח הבודד. עיקר הדגש בגן הרישוב הושם על המכלול, ומבני הציבור והמגורים הוצבשו ושולבו בגן. השימוש בפרט גן ובאלמנטים בינויים יהודיים, היה מועט ומשבי בחרישותו. חומרי הבניה היו פשוטים, פובקציונליים וגולמיים, ללא הצבעות והידור. הגן היה פובקציונלי באופיו ואזרחים שובים בו יונדו ושימשו לפעלויות שובות, כאשר מערכת שבילים פשוטה קירה ביעילות בין האזרחים והמוסדרים השוכנים בקיבוץ.

בחצר הקיבוץ שמרו המבטים הפתוחים במקוון, והיתה אפשרות ל"תפוס" חלקיים גדולים מן הרישוב כמעט אחד. בדרך כלל, לא היו מקומות טגוריים בהם ביתן היה לחוש בפרטיות וכמעט כל אזור נצפה מרוחקים.

בביגוד לsegueון "גן הבוט האנגלאי", במקבילו הקיבוצי לא בוצע בסירות נסאות מכווניות ליצירת אוירה פטטורלית ע"י שימוש אלמנטים בעוריה ובסירות "ישכון" או ע"י עיצוב מדויק של תומכות בוט פטטורלית.

segueון "גן הבוט" הפרק את חצר הקיבוץ לגן אחד גדול, אשר הינה משותף לכל בבעלות ובתחזקה - גן שהגדיש את השוזיון בתתייחסות לחלקיו הקיבוצי השובייט, והתאים במוחתו לאופייה של החברה הקיבוצית. "גן הבוט" התאים יותר לדרישות התחזקה, גם מהבחינה המعاشית, מכיוון שאפשר את הטיפוח בעדרת צוות עובדי מצומצם. segueון זה תאמס כל כך את רוח הקיבוץ עד שהוגדר ע"י אדריכלי בוט כ-"segueון הבוט היחידי שהוא ישראלי אופירכי" ובתפס כמרכיב איבטגרלי של הקיבוץ.

3.4 תקופת ה"תחזקה"

אחרי תקופה של כ-20 שנה בהן הינה segueון "גן הבוט" דומיננטי בקיבוץ, החלה תקופה חדשה בקיבוץ - תקופה "תחזקה". למראית עין דמה segueון הגן בתקופה זו דמה במידה רבה לsegueון "גן הבוט", בהבדל עקרוני אחד: בעוד segueון "גן הבוט" התבבס על עקרונות עיצובים ותיכוכובים ברורים, הרי שתקופת ה"תחזקה" ויתרו, לעומת זאת קרובות, על עקרונות אלה לפחות דרישות התחזקה. הדמיון הצורבי והSegueוני הרב של הגן בשתי תקופות אלה היה, כאמור, למראות העין בלבד, שהרי בדיקה מעמיקה יותר, העלתה הבדלים משמעותיים.

שתwei התקופות שקדמו לתקופת ה"תחזקה" היו Segueונות עיצובים אשר הציעו תפישה ברורה ותרמו לשינוי ולגיבוש אופיו החדש של גן הקיבוץ, וכן אפשרו היה להציגם בסצענות "חיוביים". לעומת זאת, בתקופת ה"תחזקה", הינה בגן הקיבוץ בסירה עיצובית. בדומה לתקופת ה"בראשית", תקופת ה"תחזקה" התאפיינה בפסירות תכובית ועיצובית ובהיררכיות אחר אילוצים.

תקופת ה"תחזקה" הושם הדגש על הכותות יותר מאשר על האיכות. יותר מואפי הגן וצורתו היה חשוב עצם העיבוד והכיסוי של כל השטח הפתוח בישוב ב"ירוק". גן הקיבוץ הפרק בתקופה זו למעצב ומעצבי פחות, אף אייבד הרבה מן הייחודה הסגוני שהיא לו, ביחס לגבים ביישובים אחרים בארץ. הדגש הושם על דשאים ועצים, ואילו השיחים ועוד יותר מכך הפרחים היו למשבויות בחשיבותם.

הגורמיים לשינוי ב��ישה לעיצוב חן

גורמיים רבים תרמו לשינוי הסביבוי של קיבוץ. חלק מן הגורמים היה קשור ישירות לעבר הבוי, לדמיות המסוריות שפעלו בתחום הבוי ולוותק שצברו ערך הבוי ועובדיו. יתרת הגורמיים בבהא מן התמורות החברתיות והכלכליות שהלכו בקבוץ בתקופה זו.

א. הגידול המתמיד ב��ית מבני ציבור ומגורים, גידול מקביל ומתמיד בעומס העבודה שהוטל על אבשי הבוי, ובכלל זה ביצוע תוכניות הבינוי, גיבון שטחי הבוי ותחזוקתם. כמו כן גידול המתמיד בבניה להרס תמיד של שטחי בוי "ותקירים" – מחד, ולגידול מתמיד בכמות שטחי הבוי – מאידך. ככלומר, הרחבת מבנים קיימים והוספת מבנים חדשים בתוך חצר הקיבוץ, בשיטה לערתים קרובות תוך פגיעה בבוי באזרחים הטמכים אליו. פגיעות אלה אילצו את אבשי הבוי לעסוק לאחר סיום הבניה בשיקום שטחי הבוי שבפגעו. ב��ית השכבות החדשנות בשיטה בד"כ על שטחי קרקע חדשים, שהיו עד אז מחוץ בתחום חצר הקיבוץ, וכן העדילו את שטח הקיבוץ ואת כמות השטחים הפתוחים אותו היו צריכים אבשי הבוי תחילתה לבן ואחר כך לתהזק.

ב. קיפאון או גידול איטי מדי במצב עובדי הבוי – העבר סבל ממחסור מתמיד בעובדים בכלל, ובעבדים קבועים בפרט. מאפייניות את הבושה המובאות הבאות: "העבודה לא מעטה ובמצוקת היידים העובדות המשמשות כירוס במקש, יש סכנה כי עבודה זו תיעזב ולא תישא השבה" (יומן יגור, 3.1937). "החסור המתמיד בעובדים גידול לבך שאבשי הבוי לא הצליחו לעמוד במשימה של טיפול כל חצר הקיבוץ" (ויברג, 1940).

ג. העדפת מיכון ומיובע, כמו גם רתינותם בפועל של אבשי הבוי מעבודת כפירות – חיקת בשל סיבות תדמית וחלקן, המבוגרים יותר, בשל מגבלות בריאותיות, השפיעה הלאה למשה על יצירת גן המתאים לתחזקה מיבורלית ועל בחירת דבי צמיחה המאפשרים תחזקה צאן.

ד. חוסר תריבה ועידוד מספקים מצד מוסדות הקיבוץ ומצד ציבור החברים באבשי הבוי – העדיפות הנמוכה שכינה לעבר הבוי במוסדות הקיבוץ ובסדר החשיבות של החברים תרמו, אם הם, לעדיפות מצטברת של אבשי הבוי ולמצוד ביזמותיהם החדשנות בתחום הבוי. "זעמת סידור העבודה והמרקם שלא מעריכים את עבודותבו; הרי בכל זאת לא רואים אותה כמכביה וapeuticamente.

בעקיפין ומשאיירה לבו רק מספר מிமילרי של עובדיים קבועים לשפה בקייס; השקאה, המטלה, עידור, קצירת דשא, גינזום, החלפת שתילי פרחים, הקצאת גדרות חיים, זיבול ומלחמה במחלות ובמגיקרים. לאפשרות של הכשרת שטחים נוספים אכו זוכים לעיתיות רוחקות. איו אצלנו הכרת הצורך לבבות וליפות את היישוב גם יחד. ההיפר מזה, שלטת עוד החברה שקדמת בבנה את המשק ואח"כ בשפר. אח"כ זה ממשך כבר קרוב ל-20 שבה",

ה. בשנות השבעים, חברה חסיפת החברת הקיבוצית לחברת העירובית - עובדה זו גרמה לנשיה לחקות את החברה העירובית בתחוםים רבים, וביבויהם הבכוגות לאמץ אלמנטים וחומרים לשימוש בגין הקיבוץ. למשל השימוש בריצוף ארכוליט ברחובות ציודית, או ה採取ת אלמנטים בבוריים שונים כמו פרגולות, גדרות, או כסאות גן בתחום החצר הפרטית.

ו. התחזקות מגמת המשפחה - הדיוון והמעבר ללייבה המשפחתית ושיבוזים בהתייחסות למונד המשפחה בקיבוץ תרמו לשיפור הפרשיות והיחסיות, דבר שהתבטא גם בగיבות החברים, אפילו על חשבון המראה הכללי של גן הקיבוץ.

ז. החלשות השפעתה של דעת הקהל הציודית בקיבוץ גרמה לחיריגות מן הבורות בכל התחומיים, בכללם בתחום הגן. בתוצאה לכך התקבלו בסלחנות מעשים כמו שתילת גדרות חי סביב איכויות החברים, הקמת סככות ופרגולות לצל, או ריצוף חלקים מן הגינה ה"פרטית" הסומוכה לדירות החברים.

ח. עיסוק מועט בצד התיאודטי של תכובן ועיצוב הבניין בקיבוץ, מיעוט בדיות מקצועים ברמת התכובן הכללי והתקדמות במערכות טכניות ומקומיות, גרמו לכך שרוב העיסוק בגין הקיבוץ היה בגדר "יכבוי שrifot" ופטרון בעיות מקומיות, ולא עוד עיסוק בתכובן כולל, באופי, בתפקידים ובמטרות הגן בקיבוץ.

מאפייני גן בתקופה ה"תחזקה"

להלן מספר מאפיינים הבולטים של סגן ה"תחזקה", אשר בחלקם הם שרידי הסגן הקודם - סגן "גן הבונף" - בחלקם הם קשורין להתפתחות או הסתבות של אותו סגן, ובחלקם הם ביישוריהם של השפעות חדשות אשר חדרו לקיבוץ בתקופה זו.

א. העדר קו עירוצי ברוד - בעוד שבתקופות הסగוביות הקודמות, תקופת הסగנון "הפורמלי-נקודתי" ותקופת סגנון "גן הבוט", תוכנן הקיבוץ כולם, במידה רבה, בעקביות סగובית, הרי שבתקופת ה"תחזוקה" כל שכבה או אזור תוכנן בהתייחסות "מקומית" ולא בהתייחסות לתפיסה עירוצית כלל.

ב. התיאיחסות טכנית ותחזוקתית -התיאיחסות לשטחים הפתוחים בתקופה זו הייתה בעיקרה התיאיחסותמן ההיבט הטכני תחזוקתי - שהו בדומה להתייחסות לשאר האלמנטים בחצר הקיבוץ, כgoal תשתיות או מבנים אותם יש לתחזק במביבים מאמץ ובמביבים עלות. התפיסה לפיה כל שטח בקיבוץ הוא גן אחד גדול היהת מקובלת על הכל, אך לא ציפנו מכך זה ליותר מאשר להיות ירוק. לכן, בישן למצוא פתרונות אריך לכיסות את כל השטח בצמיחה ירוקה ולתחזקו במביבים השקעה. בתקופה זו לא הייתה התפתחות רעיונית של גן הקיבוץ לא מן הבחינה התוכנית ולא מן הבחינה הסగובית. יתרה מזאת; גם העיסוק בסוגיות של תוכן וסגנון כמעט ולא היה קיים בתקופה זו. במידה והיה בכלל עיסוק תיאודטי בגין הקיבוץ, הרי הוא התמקד בהיבטים טכנולוגיים, כמו בשיטות השקיה או דרכי חיסכון בתחום. הגישה הטכנולוגית בגין הקיבוץ התבטה בכך בשימוש מצומצם יותר באבשי מקצוע, ובעיקר באדריכלי בוט, והן בהסתמכו על אבשי ביצוע גם בתחום התכובן.

ג. רצף תחזוקתי - רצף התחזוקה אשר בלט גם בסגנון "גן הבוט", הפרק בתקופת ה"תחזוקה" לדומיננטי עוד יותר. כל הגן הפרק לרצף תחזוקתי אחד, ובמעט ולא היה גורם שהצדיק את הפסקת הרצף, מלבד צרכיהם פרגמטיים והבדשיים כמו הפרשי גבהים, עלייהם היה קשה לגשר ללא מסלעה או קיר.

ד. שימוש מוגע באלמנטים בבוניים ובפרטי גן יהודים - גם מאפיין זה שהתקיימ בsburgן "גן הבוט" קיבל הדגשת יתר בתקופת ה"תחזוקה", בעוד הבכובות לשימוש באלמנטים או פרטיים יהודים הצטמצמה כמעט לחלוון.

ה. שימוש באלמנטים וחומרيات הלקוחים מהוויהת תכנון הבוט בעיר - בתקופת ה"תחזוקה" השתבע גורם חדש אשר לא היה מקובל בקיבוץ בתקופות קודמות. החל שימוש באלמנטים וחומרيات אשר הופיעו קודם לכך בערים, כמו רחבות ארבלרייט בגין הציבור בקיבוץ, עמודי תאורת גן, גדרות חיר וגדרותDKORTIVIOT.

1. הtmpקודות בצמיה עמידה ובכוחה לתחזקה - בעוד שבסביבון "גן הבוט" הייתה התויהשות לא לצמח הבודד, אלא לקבוצת צמחית אלמנט בוגרי שייעוד לו תפקיד חשוב בתמוכת הבוט הכללית, הרי שתקופת ה"תחזקה" הצטטמה בשירות אופי הצמח עוד יותר. הדגש בבחירה הצמח הושם על יכולתו לשרוד ולהתקיים לאורך זמן, ועל התאמתו לדרישות של תחזקה מיבילה ומומכנת, גם אם זה בא על חשבון דרישות גופיות ותכוביות. בתקופה זו בחרו שיחים שיאיבט מתחשיים יתר על המידה ועצים שלא משירים עליים, בעוד חלק ניכר מן השיחים הפטוחים כוסה בדשאים אשר התאימו לתחזקה ממוכנת וממכנת (ילין ועתה, 1981; עתה, 1989).

2. יוזמות פרטיות ופריצת בורות - ביטויים של יוזמות פרטיות, שכמעט ונעלו לחלוון בתקופת "גן הבוט", החלו להופיע שוב. הדבר התבטא בהקמת גדרות בבזות, גדרות חיר, ומתקבים שוכנים כמו פרגולות עץ, מתקבי התעמלות או רחבות מרוצפות, ואפילו בנטיעת בוסתבי פרי. יוזמות אלו היוו פריצה של בורות שהיו מקובלות עד תקופה זו בקיבוץ וב羞ו, בדרך כלל, בתחום הגירה הפרטית או בקרבתה המידנית.

תאור גן הקיבוץ בתקופת ה"תחזקה"

בתקופת ה"תחזקה" גדל שטח הקיבוץ בצורה משמעותית לעומת שטחו בתקופות הקודמות. בנוסף שכובות חדשות כמו "שכובת הכביש" ביגור, השכובות החדשנות תוכננו לפי סטנדרטים חדשים של שטח דירת המגורים, תוך התחשבות במוגנות החברתיות החדשנות בקיבוץ, ובמיוחד מגמות המשפחתיות והפרטיות שהתקיימו מאז תקופה זו, וכן התפזרו השכובות החדשנות על שטחים ברחבים יחסית. המבקרים הפכו לאלמנט דומיננטי בירוחם בכנים הקיבוץ. הבתים שהיו קודם לכך קשטים ופשוטים בסגנוןם, גדרו בשטחים והפכו מורכבים יותר ע"י כך שנוסף להם אלמנטים כמו בריכות לחולצות, גגות רעפים ועוד.

חלק מן החבריות, ביוזמת האישית, ביצעו פרויקטים מן הבורמה שהיתה מקובלת אז בקיבוץ לגביה הricesות: חלק מ לחבריות, שהיו אמנים חלק מרצף הגן הכללי בתכנון השכובות החדשנות, הפך נפרד ופרטי יותר, מאוחר והחבריות "סגרו" גיבות ע"י שיחים או גדרות חירות. שטחן של גיבות פרטיות רבות גדל על השבון הגן הציבורי ובגיבות פרטיות "הופיעו" אלמנטים כמו פרגולות, משטחים מרוצפים ודריות גן, שלא היו מקובלים בתקופות קודמות.

שטחי הגיבון הציבורי, אשר היו קודם לכך פתוחים ומאוחדרים לגן אחד ובו רצף גבבי, הפכו אקראיים יותר ומעברייבים פחות - כמעט מיקומות בעלי חשיבות מוחדרת, בהם הושם דגש על צמחים בעלי אופי ייחודי. במקומות בהם קשה היה לתחזק דשאים, הוחלפו האחרובים בעמחיים המתאים לכיסוי שטח והדרושים מיבטים תחזקה, כמו ערערית בשטחי הציבור, או דיבונדרה בಗינות הפרטאות. בחצר הקיבוץ בנוסף מתקביל אלמנטים רבים כמו מתקי משחק מעמודי חשמל, רחבות מרוצפות מגרבולייט, אופי תאורת רחוב וכדי.

פרק 4 – התקופות בקיבוץ קיבוץ – הטיפוסים המבבירים של הקיבוץ

לאחר הזיהוי של הגישות והתקופות הסביביות השובבות בגין הקיבוץ, אי אפשר היה שלא להסתקרן ולהחפש אחר הקבלה ואולי אפילו זיקה כלשהי למועד התרחשותם של תופעות ותהליכים בתחוםים אחרים – בחקר החברה בקיבוץ, בתכנון ערים, באדריכלות ובאדריכלות בז' – בארץ ובעולם. בתחוםים הקשורים לתכנון ולאדריכלות לא נמצאה שום אבלוגיה למצאי מחקה זה. אולם, בתחום של חקר החברה הקיבוצית נמצאה הקבלה רלוונטית בין מועדיו קיומן של התקופות הסביביות בגין הקיבוץ לבין מועדיהם בהם התקיימו טיפוסים סוציאולוגיים-騰באים שוכבים של הקיבוץ, כמו שאלה, האחרובים, גוזו ע"י חוקר החברה הקיבוצית. אי לך, הוחלט ללמד תופעה זאת בירת תשומת לב ולהפיץ הטבירות לקיים של הקבלה ושל הזיהה האפשרית בין מאפייניה החברה, בכלל אחד מן הטיפוסים של הקיבוץ, לבין מאפייניה הגן בכלל אחת מן התקופות הסביביות.

פרק זה בעיר במחקרים של הסוציאולוגים י. טלמון-גרבר, – "יחיד וחברה בקיבוץ" (1970), ו-א. כהן, – "STRUCTURAL TRANSFORMATION OF THE KIBBUTZ IN 1976" (COHEN, 1976). זיהוי הטיפוסים המבבירים השובבים של הקיבוץ במחקרים אלה בעשה בעשרות טיפולוגיות מבניות (STRUCTURAL TYPOLOGY), שהריא אחת השיטות המקובלות במרקורי-סוציאולוגיה.

הטיפוסים המבבירים האלה הם "טיפוס אידאליסטי" המיציגים את המבנה החברתי של הקיבוץ. המושג "טיפוס אידאליסטי" הוא מושג שפותח על ידי הסוציאולוג מקס וובר. אין הכוונה למצב אידאלי, ככלומר למצב רצוי, אך גם לא למצב חברתי ריאלי, ככלומר למצב בו מצויה חברה בפועל. "טיפוס אידאליסטי" הוא מירין מודל רעיוני, שב叙述תו מוצגת תופעה חברתית באופן מופשט המאפשר לנתח את החקירות הפעמיות שלו.

טלמון-גרבר הסטמבה על מונחים שתבעו סוציאולוגים אירופים כמו TOENNISES 1-SCHMALLENBACH וזיתה שבי טיפוסים סוציאולוגיים-騰באים בקיבוץ:
 1. "עדה" (BUND) – טיפוס שאפיין את הקיבוצים הראשוניים עם עלייתם על הקרקע.

2. "קהיילה" (COMMUNE) – טיפוס שאפיין את הקיבוצים עת התמסדותם. החוקרת ציינה כי השיבורי שעבר הקיבוץ מטיפוס של "עדה" לטיפוס של "קהיילה" הוא שיבורי בלתי הפיך וכי קיבוציות צעירות שהוקמו לאחר יותר, הצטרפו לשלב

מתקדם יותר בתהיליך כבר עם הקמתם, בהתאם למצבם של הקיבוצים הוותיקים וללא קשר למועד בו בוסדו. בראה שבחנה גו' בדבר מעבר מטיבוס אחד למשבחו, בכונה גם לגבי טיפוסים סוציאולוגיים-מבניים אחרים בקיבוץ (טלמון-גרבר, 1970).

טלמון-גרבר הבחינה לא רק בין "טיפוסים מבניים" אלא גם בין "טיפוסים ערביים". למروת שיתכן כי גם מידת הקירבה של קיבוץ לשיפור ערבי מסויימת עשויה להיות משמעותה העובדה, המחקר התייחס רק לטיפוסים המבנירים.

כהן התבסס במחקריו על זיהוי הטיפוסים הסוציאולוגיים-מבניים של הקיבוץ שבעה ע"י טלמון-גרבר - "עדה" ו"קהילה" - הרחיב אותו וזיהה טיפוס בוסף ה"התאגדות" (ASSOCIATION) - טיפוס שאפיין את הקיבוצים המתועשים בהם ריתה החברתית לאורבנית במידה רבה. כהן הציע מאפיינים רבים לקיבוץ בכל טיפוס וטיפוס, אולם האבחנה העיקרית בין הטיפוסים הסוציאולוגיים-מבניים בקיבוץ, בעיטה לפיה רמת האיבטגרציה החברתית. המושג של רמת האיבטגרציה החברתית מתיחס לתופעות עקרוביות, דרכן יוצרת החברה שלימות אחידה. בכלל אחד משלשות הטיפוסים של הקיבוץ הייתה דומיננטית רמה אחרת של איבטגרציה (COHEN, 1976).

בבוסף לשלוות טיפוסי הקיבוצים העיקריים שזוהו - ה"עדה", ה"קהילה" וה"התאגדות", זיהה כהן גם מספר טיפוסים משניים של הקיבוץ כמו "עדה במעבר" (TRANSITIONAL BUND), ו"קהילה פדרטיבית" (FEDERATED COMMUNE). הטיפוס של "עדה במעבר" מתיחס לקיבוצים בשלב שבו כבר חדרו מהוותם טיפוס של "עדה", אך עדין לא בשלו מאפייניהם כדי להוות קיבוץ משיפור של "קהילה". לאחר ובקיבוצים רבים השתרעה תקופת מעבר זו על פני תקופה ארוכה, אפשר להתייחס לטיפוס של קיבוץ במצב של "עדה במעבר" כתיפוס עצמאי, כפי שבעשה במחקר זה.

טיפוסי קיבוצים אחרים שזיהה כהן היו יהודים או פורייבו רק מיעוט קטן בקשר הקיבוצים, או קיבוצים שעמדו לפניו פירוק, או שלא התייחסו לתקופות זמן מוגדרות. לדוגמה, בקיבוץ משיפור של "קהילה פדרטיבית", הורכבה הקהילה מחת-קבוצות גדולות שאוחבו בבירור, והאיבטגרציה הכלכלת הושגה בה לא ע"י קשרים אישרים, אלא ע"י קשרים פורמליים ממוסדים. קשה לומר טיפוס זה לתקופה מוגדרת בתולדות הקיבוץ משود שבחליך מן התקופה שהטאפרינה בקיבוצים משיפור "קהילה", במצו לא מעט קיבוצים שהיו, למעשה, משיפור של "קהילה פדרטיבית", ובכך היו מת-קבוצה בתוך הטיפוס הסוציאולוגי של "קהילה" (COHEN, 1976).

ברוב התקופות של קיום החברה הקיבוצית התקיימו קיבוצים שהיו קרובים לכל

אחד מהטיפולים המבוקאים השובייט. בכל תקופה מלבד הטיפול השלייט (הדוミニונטי) התקיימו בו-זמנית גם קיבוצים שהיו קרובים לטיפולים מבוקאים אחרים. אולם, בכל תקופה הטיפול המבוקרי השלייט הופץ והופיע גם באותו הזמן קיבוצים שהיו קרובים לטיפולים מבוקאים אחרים.

לכן, בהמשך העבודה, תהיריה התייחסות רק לאربعة הטיפולים המבוקרים של הקיבוץ שביתן היה לשירותם ותפקידם מוגדרות בתולדות הקיבוצים, ושבאותן תקופות היו הטיפולים השלייטים והתאימים לדוב הקיבוצים – ה"עדה", ה"עדת במעבר", ה"קהילה" וה"התאגדות".

4.1 "עדה" – תקופת ה"בראשית"

טיפול הקיבוץ של "עדה" התהוו בשיטת הראשונות לאחר עליית הקיבוצים הראשוניים על הקרקע. כמו עצם המעשה של הקמת הקיבוצים, כך היו גם אורחות החיים ומאפייניהם החברים בהם, במידה רבה, תוצאה של מרד נגד חוויה יהודית גמורה, נגד הקפיטליים, ובנגד החיים בחברה האורבנית.

האיבטגרציה בקיבוץ טיפול של "עדה" צמחה מן הקשר האיבטנסיבי של החברים אל הערכיים. בתקופה זו החברים בתוכו פירוש לכל מעשה יומיומי והיתה להם מחויבות אדירה חזקה לערכיים עליوجניים מוחלטים.

ערבי הקיבוץ הראשוני התייחסו לשתי רמות: א. שיפור האדם והחברה בקיבוץ ע"י קבלת ערכי סוציאליים והומניאליים. ב. זיקה לרמת החברה החיצונית ע"י הגשת רעיונות הציוויל – ההתיישבות בארץ ישראל. בכיוון לחברות אוטופיות אחרות שהתקדו רק בעצמן, לקיבוץ הייתה גם מטרה לאומית והוא התמקד גם בעצמו וגם בחברה החיצונית.

הקיבוץ במצב "עדה", חסר במתכונו מוסדות, ולכן התקיימה בו פעילות איבטנסיבית סביר עביביים ציבוריים. החברים היו משוכנעים שהם חלק מבסיס חברתי שלדעתם עשי היה להיות שימושי לחוויה היהודית בפלשתין ואולי אף להיות אב טיפול לסדר ארגוני חדש בעולם. לכן, כל החלטה קתנה הפקה לעקרונית, לכל דבר הועבקה טמלוות ומשמעות רבה, ובכל פרט בחירות בשפט דרך הערכיים העליוגניים. בדומה לבת דתית, הכל הוכתב ובמהלך דרך הערכיים העליוגניים, לא התקיימה מערכת בהלים משבית פרגמטית, ולא היו בורות שהסתמכו. האסיפה

הכללית ריתה סמכות העל ולא היו בעלי תפקידים פורמליים.

חבריהם לא היו קשורים לעקב אחד בקביעות, אכן החליפו עיסוק בהתאם לצורר. חמי החברה ב"עדת" התמקדו בקולקטיב. מקומות המפגש העיקריים לכלל החברים היו חדר האוכל, הרחבה המרכזית שלידן והמקלחות. ריתה חברה אחת, כמעט ללא תתי-חברות, וחסיבות המשפחה צומצמה לימי מום. ב"עדת", ריתה התבאות מביבית בין הדחיפה לקולקטיביות וטובת הכלל, לבין רצונות ושייפות הפרט, אולם לא היו מכבוכים או מוסדות מסודרים להבטחת סטטוס-quo בין שתי שאייפות אלה. בשל הביאוד בין השאייפות ובשל חוסר קריטיריונים מסוימים לפירוש הערכיהם, היו ב"עדת" חמי חברה קדחתניים וגוועשים, שהובילו למתחים אישירים, למשבריהם חברתיים, ואף לעזירות.

בל עוז היה הקיבוץ קטן בוגלו, והחברה בו ריתה הומוגנית ועכבה לתמיכה חיובית מן התבוצה הקיבוצית וכן המוסדות הלאומיים, אפשר היה להתגבר על הקשיים החברתיים. אך, עם השיבוי בתבאים אלה, לא הצליחה יותר רמת האיבטגרציה למbose שיבורים או משבריהם רציביים במבנה החברה בקיבוץ. השיבוריים התרחשו, בדרך כלל, כאשר הקיבוצים בוגרו וגדלו, וקיבוצות חדשות של חלוצים שלא התבססו קודם לבן בחני השיתוף הצטרכו לשודוטיהם, בוגרו הבדלים מבטליות, בגיל ובכיסו בין הקיבוצות השובות והחברה הפכה להומוגנית פחות. כאשר בוגלו ילדים, בוצרה בעיה חדשה בין המשפחה לבן הכלל – אופן חיבוקם. מלבד המשבר החברתי באותה תקופה חל גם משבר כלכלי, והרווחיות הפכה גורם שימושי. ככלומר, עם התגברותו של הקיבוץ בוגר הצורך בתמונות מקצועית בהיררכיה ובחוקים.

תקופה זו בקיבוץ התאפיינה בחיפוש ובגיבוש דרך ואידיאולוגיה. הקמת הקיבוץ לא העשתה על סמך אידיאולוגיה בתובה וסדרה. בהפוך הוא – העליה לקרע של הקיבוצים הראשוניים קדמה לאיידיאולוגיה, לאורחות חמירות ולבזרמות אשר התגשנו באופן הדרמטי.

מבחינה כרוביולוגית התקופה בה התקיימה הקיבוץ מטיבוס של "עדת" תואמת את תקופת סגנון ה"בראשית" בגין הקיבוץ. תקופת ה"בראשית" בגין הקיבוץ אופיינה במקירות, ביזמות אקריאות ובחוסר גישה סגבורית ברורה. למעשה, אופיינה תקופה זו בהעדר סגנון עיצובי בגין הקיבוץ ולבן, תامة היטב את אופי החברה שהיתה בקיבוץ מטיבוס של "עדת" – חברה שהתלבטה, התנישרה ותיפשה את הדרך. כמעט בלתי אפשרי לדמיין חברתה שהיתה עסקה בתמודדות עם קשיים כלכליים,

בשתיותיים וחברתיים כה רבים יכולת היתה לטפח סగנון עיצובי ברור ומוגובש בגין הקיבוץ.

2.4. "עדה במעבר" – תקופת הסגנון ה"פורמלי-בקודתי"

את הקיבוץ מטריפוס של "עדה" ליוו קשיים, מתחים ומשברים רבים אך רק מעטים מבין הקיבוצים התפרקו עקב אי עמידה בקשיים. רובם הצלicho להתגבר על המשברים החברתיים הודות מעבר מטריפוס של "עדה" לשיפור של "קהילה". ברבים מן הקיבוצים הייתה תקופת המעבר (בה הקיבוץ כבר לא היה מטריפוס של "עדה" אך עדין לא הפך להיות טיפוס של "קהילה") ממושכת. לבן, התיריחסות לקיבוץ בתקופה זו של מעבר מטריפוס סוציאלובי אחד למשנהו היא התיריחסות באלו טיפוס עצמאי שכובה "עדה במעבר".

התקופה של קיבוץ מטריפוס "עדה במעבר" התאפיינה בתהליך של מיסוד חוקים, תקנות ובורות לביהוליעיל יותר, לפיקוח, לארגון ולקישור בין האידאות המופשטות והערכיות העליונות ובין צרכי המשק והקיים היומיומי. תהליכי המיסוד החל בתגובה למשברים החברתיים והכלכליים, שנוצרו בשל הספוגטיביות וחוסר הבחלה שאפיינו את הקיבוץ בסוף תקופת ה"עדה" ולא התאימו לקיבוץ שהתגבר וגדל. בשת תהליכי מיסוד הבחלים והתקנות, שבבעמיסיון להתגבר על הקשיים שלילו את תהליכי ההטמדות בקיבוץ מטריפוס ה"עדה במעבר", בחלהה הסולידיידיות של הקולקטיב ורפו המאמצים להגשים באופן ישיר את הערכיות העליוניות – תכובות שהיו אופייניות לקיבוץ מטריפוס "עדה".

בתהליכי התיריחסות לשיפור הדמות הפעמיים למקוועים יותר ודרשו יותר התמחות מצד החברים. כך קרה שהרוצחים בתפקידים פחתה וסמכויות מרכז העביבים גדלו. חוסר הבחרות בפירוש הערכיות השליוניות יצר גם צורך בקבלת החלטות לפתרון ביזואדים בין אמונות ישירה לערכיות לבין צרכי הקיום וגם צורך לפטור דילמות הקירימות במערכת הערכיות עצמה.

דוגמה לדילמה כזו היא הדיлемה בנושא השוואון. השוואון הערכי "כל אחד לפי ארכיו" היה מערבי היסוד של ה"עדה". ואכן, השיטה עבדה היטב בשנים הראשונות לקיבוץ, עת החברה בו הייתה הומוגנית מאד, המחוירויות לנורמות החברתיות הייתה גבואה, "הסתירות" לחלוקת היו מעשות, צרכי החברות היו מעטים ודומים. אולם, השיפור במצב הכלכלי, ההטרופיפות של ההומוגניות בחברה, היזוצרות משפחות

וביחוד הולדת ילדיים, הבליטו את הצורך בהגדלה ברורה של "צרבי החבר" ב כדי להשיב את השוויון הערכי.

שתי גישות עיקריות היו מקובלות לנושא השוויון: א. גישה ה"שוויון האיךוטי" – גישה שהכירה בשוויין בין צרכיהם שווים של חברות שוביים וטענה לשוויון ע"י סיוף שווה יחסית לצרכיהם שוביים. ב. גישה ה"שוויון המכבי" – גישה שטענה שככל אחד חלק שווה במוצרים, ללא התייחסות לצרכיהם האמיטריים.

מהחר וה"שוויון האיךוטי" היה קשה למיסוד, הופעל לחץ לכזון ה"שוויון המכבי". החברה החליטה מה צריך לחבר והחלשה זו תורגם לנסיבות צריכה. מאוחר יותר, עם שיפור בוסף במצב הכלכלי, לא אפשרה שיטת הנסיבות לעמוד בליחסים, ובוסס מכבי גם חדש לשיפור במצב הצריכה: ה"תקציב האישי" או "שיטת הבקודות". שיטה זו אפשרה מרוזה הפוגה לבחירה אישית, בנסיבות התקציב, מעין שוויון מהותי (EQUALITY ESSENTIAL) בו הייתה העדפה מסוימת של צריכה בהתאם לדרישות ולרצונות אישים, והתרחקות משוויון מכבי.

בחינה ברובוטגית, התקופה בה ריה הקיבוץ במצב חברתי של "עדת במעבר" תואמת את תקופת הסבון ה"פורמלי-בקודתי" בגין הקיבוץ. תקופת הסבון ה"פורמלי-בקודתי" התאפיינה בבניין לייצור סדר חדש בגין הקיבוץ, כשמעל לכל משה בכירה הגישה של שרירות האדם בטבע. התקופה זו התאפיינה בשימוש בצדירות גאותריות מושכילות ובהתייחסות לכל האלמנטים בגין, כולל האלמנטים הצמחיים, כל אלמנטים הביתתיים לעיצוב. התקופה בגין ה"פורמלי-בקודתי" תאמנה הריבת החברה בקיבוץ משירפוז של "עדת במעבר",(Clomar, חברה המסתמדת ומבסה לייצור עצמה כללים ובהלים ברורים. כאשר שביסו חברי הקיבוץ לייצור סדר חדש באורחות החיים ובאופן ניהול החברה בתקופה זו, כך גם ביסו לקבוע סדרים חדשים ומוגדרים בגין הקיבוץ.

3. 4. "קהיילה" – תקופת סבון "גן הבור"

עם התפתחות תהליכי המיסוד שעבר הקיבוץ מטריפוס ה"עדת במעבר", התקופה שבמהלכה בקבעו הסדרים, תקנות ובורות, התמסדו רבים מן הבלתי והסדרם החברתיים והקיבוץ עבר למצב חברתי של "קהיילה". רוב הקיבוצים עברו בהצלחה מ对照检查 של "עדת", בה האיבטגרציה התבessa על מחויבותם לערכיהם הפליגניים, דרך מצב של

"עדה במעבר", למצב של "קהיללה" בה האיבטגרציה התבטשה על קשרים חברתיים בין החברים.

אם בקיבוץ מטיבוס "קהיללה" היה עדיין נדרש במחוותם של החברים לערכיהם העליובנים, אולם מחוותם זו הייתה פחותה מאשר בקיבוץ מטיבוס של "עדה" או מטיבוס של "עדה במעבר". בטיבוס הסוציאולוגי החדש בחלשה עוד יותר יותר הרגשת הסולידריות עם הקולקטיב ובחלוּוֹ המאפשרת להגשים באופן ישיר את הערכיהם העליובנים.

האיבטגרציה של הקיבוץ במצב של "קהיללה" התמקדה ברמה של היחסים החברתיים. חברי הקיבוץ החלקו לחת-קבוצות די מוגדרות בתוך הקהילה, כמו עובדי עבך מסוימים או בכיראות שכבת גיל בקיבוץ - קבוצות אשר בתוכן היו קשרים הדוקים יותר בין החברים. האיבטגרציה של הקהילה כולה הושגה ע"י קשרים טפומטביבים ולא פורמליים בתוך תת-הקבוצות - וקשרים יותר פורמליים בין תת-הקבוצות השוכנות.

תהליכי המיסוד וההבדלים החברתיים בין קבוצות החברים יצרו מתייבות וסובלנות. ההתלבבות, כמו גם המתנה השילילי, התמתנו ובחלוּוֹ. מפרות ואיידאולוגיות שהיו במרכז ההוויה הקיבוצית בתקופות הקודמות, תורגמו לתביעות מוקומיות וקובקרטיים ואיבדו מחשיבותם. העצמאות האישית, ההגשמה העצמית והיעדים הכלכליים הפכו למרכיב העניין בקיבוץ.

עצמאות המוסדות השובבים בקיבוץ אפשרה התמודדות עם בעיות מעניות בנסיבות שוביים כמו חירבון, עבודה וצריכה, ללא צורך להתייחס ישירות לערכיהם העליובנים. האמון וההתלוּת בערכיהם העליובנים פחתו והתוּרים בקיבוץ איבדו מ"קדושתם". במקביל החלה צירה לסטטוס ולתקסיס דתיים ואחרים. המביך האישី לחירים בקיבוץ השתנה: לא עוד האידאל של הקולקטיב והרצון בהגשות מטרות לאומיות, אלא מטרות ארציות ומעניות. הסיפוק בעבודה והקשר לקהילה, למקומות, למשפחה, ולעבך, בנוסף למחוות האידאולוגית, הפכו לגורםים העיקריים שהשרו רביים מן החברים בקיבוץ.

חברה הקיבוצית בתקופה זו הייתה עדיין סגורה מבחינה חברתית ותרבותית ועיקר הקשרים עם החברה החיצונית היו פוליטיים ואופריים. התקירנות איזון מוצלחת בין רעיונות בעליים ומופשטים לבין דרישות מעניות בחירותיהם - לא עוד קהילה "קדושה", אלא קהיללה מתקדמת השומרת על העקרונות החשובים לה, תוך איזון

מושכלת בין רצון הכלל ורצון הפרט.

בתקופה זו התפתחה בגין הקיבוץ הגישה הסביבותית של "גן הבוט'" לפיה הפר שפט הקיבוץ לירחידה פתווחה אחת שבה עיקר הדגש הושם על המכלול והמטרה הייתה לייצור אפקט בוטי כולל. גן הקיבוץ עוצב בקווים רכיבים וזרמיים ובעשה שימוש בצמחייה לצורמת הטבעית. הגן הפר פובקציוני בכלי באופיו ואזרורים שבויים בו יונדו ושימשו לפעלויות שבוטות. סגבון "גן הבוט'" הפר את חזר הקיבוץ لأن אחד גדול, אשר היה משותף לכל בעלות ובתחזוקה, הדגש את השוויזון בתיאר חסותו לחלקה הקיבוצית השובנית, והתאים בהמותו לאופיה המייחד של החברה הקיבוצית. עירוב גן הקיבוץ בתקופה זו התאים גם לשיטות תחזוקה מתקדמות - עובדה שאפשרה את התאמת הגן לטכנולוגיות חדשות ויעילות.

זו הייתה תקופה של התאמת בגין הקיבוץ בין סגבון עירוב הגן לבין תכאי ובתוכו השיטה ודרישות התחזוקה של החברה הקיבוצית, שהפכה את תקופה השגת הסטטוס-קו החברתי. מבחן חברתי היה בתקופה זו מידה רבה של התאמת למציאות החיצונית והתקיימת בה אייזון מוצלח בין רעיונות בעלים ומושגים לבין דרישות מעניות בחירות היומיום. לא עוד רעיונות בשביבים וקשיים לביצוע היוצרים מתחים וקשיים, אלא חברה שהצליחה לשמור על אייזון מוצלח בין עקרונות כולם מושגים לבין צרכי המציאות ורצונות הפרט.

4.4 "התאגדות" – תקופה ה"תחזוקה"

המעבר בין הטיפוסים הסוציאולוגיים של הקיבוץ, מטיבוס של "עדת", ל"עדת במשפט" ול"קהילה", בבע מושברים פביימיים, ומן הצורך בהתאמת העקרונות לאורחות החיים, למציאות ולסבירה. בתקופות אלו היה הקיבוץ סגור עדין מבחן חברתי ותרבותית, ועיקר הקשרים עם החברה החיצונית היו פוליטיים באופייהם.

תהליך המעבר של הקיבוץ לשיטופים סוציאולוגיים של "התאגדות" שהוא, למעשה, למקרה השיטוף הרודוט בContextHolder הקיבוצי גם כירום קשור בשיבורי ביחס הקיבוץ לחברת הסובבת. בתקופה זו הילכו וחדרו לקיבוץ ערבי החברה החיצונית, והגבולים בין הקיבוץ לבין החברה החיצונית התפשטו. שיבורי רחס הקיבוץ לחברת הסובבת נגרם בשל שיבוריים שחלו בו בתחוםים רבים, ביניהם בתחום הכלכלי, התעשייתי והארובי. התיעוש שהתחיל מחקלאות הפרק למטרה כלכלית ולמקור הכבסה עיקרי. השיבוריים

בכלכלה הקיבוצי הובילו לשיכוני במבנה הארגוני. הקיבוץ הבודד דמה יותר ויוטר לחברה אידולית או להתאגדות כלכלית עם הבלה מרכזית. התכובן, התאות וההחלטות נעשו בצדקה רציוונלית ע"י ההבללה המרכזית, בעוד העבטים השובים קיבלו אופטומומיה רבה. ייעילות ורוווח הפכו לקריטריון עיקרי בעת קבלת ההחלטה וטפסו את מקומו של השיקולים האידיאולוגיים והזיקה לחקלאות. בעבטים השובים בדרשו יותר ויוטר עובדים מקצועיים וגדל הצורך בתמחות ובחיבור מתקדם. הוקמו שותפות עם יוצרים חיצוניים ובוצרו מסגרות אזוריות ותבונתיות לייצור, לשוק, לצריכה, לתרבות ולהיבור.

בטיפוס של "התאגדות" הפכה החברה בקיבוץ להיות חברה אורבנית במידה רבה, במובן התربותי של ההגדה: היה קרים פלורליزم של ערבים, בדומה לקרים ברוב החברות החיצונית. שם שהכללה כוונה לגורמים בשוק החופשי, אך גם אספקטים אחרים רבים של תרירם. חברי הקיבוץ בטו להסתכל על המועד הביבובי-הגבוה בארץ בעל אובייקט להתייחסות ולהשווואה מתחיבת רמת תרירם. לא חברי הקיבוץ, אלא אבשי מקצוע בתחוםם שובים שרמשו כקבוצת ההתייחסות העיקרית. עבר הלחץ לדינר טוב יותר, לשירותים נוספים בקיבוץ, לנסיעות לחו"ל ולהיבור גבוה. בחלש המבנה הפדרטיבי וצמחה תשתית פלורליסטית או אפילו איבדייבידואליסטית של יחסם חברתיים. הקיבוץ המשיך להיות רשות שיתופית, אך אובי הקשרים בין החברים השתבה ומאפייני השירות צומצמו. קשרי ההתאחדות השתו ממקומיים לפונקציונליים, ורביהם מן החברים היו קשורים יותר לאנשים מחוץ לקיבוץ מאשר לחבריו הקיבוצי. המעורבות החברתית של החברים עם גורמים מחוץ לקיבוץ הולכת וגדרה, וקשרי משפחה עס בני ישובים אחרים היו חשוביים מאוד. המוצא, הגיל והזדק, שהיו בסיס לתת-הקבוצות בקהילה, איבדו את חשיבותם עם התגברות הדור השבוי והשלישי, וקריטריונים כמו עבירות אישית או אוריינטציה מקצועית הפכו בסיס ליצירת תת-קבוצות חדשות.

הצריכה הייתה מוקד העביין בעיבוי רבים מן החברים. ההטרוגניות החברתית (השובי הגדל בין קבוצות החברים) היא שהובילה לשיבוי מהותי בבעשא. בעוד שבמעבר המחלוקות בעיבוי צריכה המתמודדו במושאי היומיום – כמו ביגוד וריהוט, בקיבוץ טיפוס של "התאגדות" המתמודדו המחלוקות בבעשא הצריכה בסוגיות כמו השמה עצמית וחופש בחירה. החל תהליכי של מעבר מ"תקציב איש" ל"תקציב כולל" (הकצתת התקציב לחבר מבעלי ליחידו לתמום מסויים) אשר בו לחבר היחיד חופש בחירה גדול יותר – לא רק בחירה בתוך כל אחד ממושאי הצריכה הראשית, אלא גם בין התחותמים.

האיבטגרציה של קיבוץ מטיפוס של "התאגדות" התמקדה ברמת המוסדות הפורמליריים. מוסדות הקיבוץ תפקדו כאמור להשלמת סדר, לארגון פעילות תקינה ולהבטחת חובות וזכויות הפרט. המוסדות בתמכו ע"י מודעות ומחויבות לשרכיהם הבוטחים להם לאירועיה. יחסם דאשוביים והתקבעות חברתיות שאmbט המשיכו עדין להתקיים בקיבוץ מהטיפוס הסוציאולוגי החדש, אך הפסקו להיוות המכבי גם השיקרי לאיבטגרציה. המכבי גם שקשר את החבר לקיבוץ היה זה של החובות הפורמליריים: ציפו מן החבר למלא חובותיו ולקבל שירותים בתמורה. התגמולים עדין חולקו בשווה, ללא קשר לתרומות האיבדייבידואל לקיבוץ. הפיקוח החברתי המשיך להיות בלתי פורמלי, אם כי הוא כוון ע"י חוקים פורמליריים והועבר, לשיתים, באמצעות תקשורת המובנים. חייהם בקיבוץ מטיפוס ה"התאגדות" חסרו הרבה מן האיכות שהרנו קיימות בקיבוץ מטיפוס של "עדת" ו"קהילה", כמו השיטות האיבטבטי ותחושת ה"ביחד", אך מאידך אפשרו יותר הגדלות בתחום האישי והמקצועי.

בתקופה בה היה הקיבוץ מטיפוס סוציאולוגי של "התאגדות" התפתחה בגין הקיבוץ גירתה ה"תחזוקה" שתאפיינה בהתאם כמעט מוחלט של אופי הגן לדרישות המחזקקה והכלכלה. בתקופה זו בעשיה יישום חלקי של עקרונות הסביבון הקודם של עירצוב הגן – "גן הבוגר" – בשילוב סטטוסים עיצוביים שוביים שבלחתו מן הערים והישובים האחרים בארץ ובעולם. תקופת ה"תחזוקה" שתאפיינה בחוסר בסיס תיאורתי לתכנון גן הקיבוץ. במידה והיה בסיס כזה, הוא התמקד בהיבטים טכנולוגיים כגון שיטות השקיה או דרכי חישובן בתחזוקה. בගישה זו רובה הייתה המקריות והפסיביות הרעיונית, לצד דרישת מתמדת למציאות פרטובות מקומיות לבניות "bowers", וכן הקיבוץ הפך להיות אקראי יותר וublisher יותר.

גן הקיבוץ שיקף בתקופה זו, במידה רבה, את מצבה של החברה הקיבוצית בכלל. מגמות המשפחתיות והפרטיות, שהפכו דומיננטיות בקיבוץ מטיפוס של "התאגדות", קיבלו ביטוי גם בגין הקיבוץ, עת גיבות החבריות הפכו פרטיות יותר, בין השאר בעקבות גדרות חירות, וגבר השימוש בהן על חשבון השימוש בגין הציבור. בגין הקיבוץ בתקופת ה"תחזוקה", כמו בקיבוץ מטיפוס של "התאגדות", אבד משזו מן השילד האידיאולוגי והרעיון, והתגברה בו מאוד השפעות החיצונית ובייחוד השפעות של החברה העירונית. האפשרות של איובוד המציג האידיאולוגי בקיבוץ מטיפוס של "התאגדות" כפי שצווין ע"י א. כהן (1976), התבטאה גם בגין הקיבוץ שהפר בתקופה זו אקלקטי באופיו.

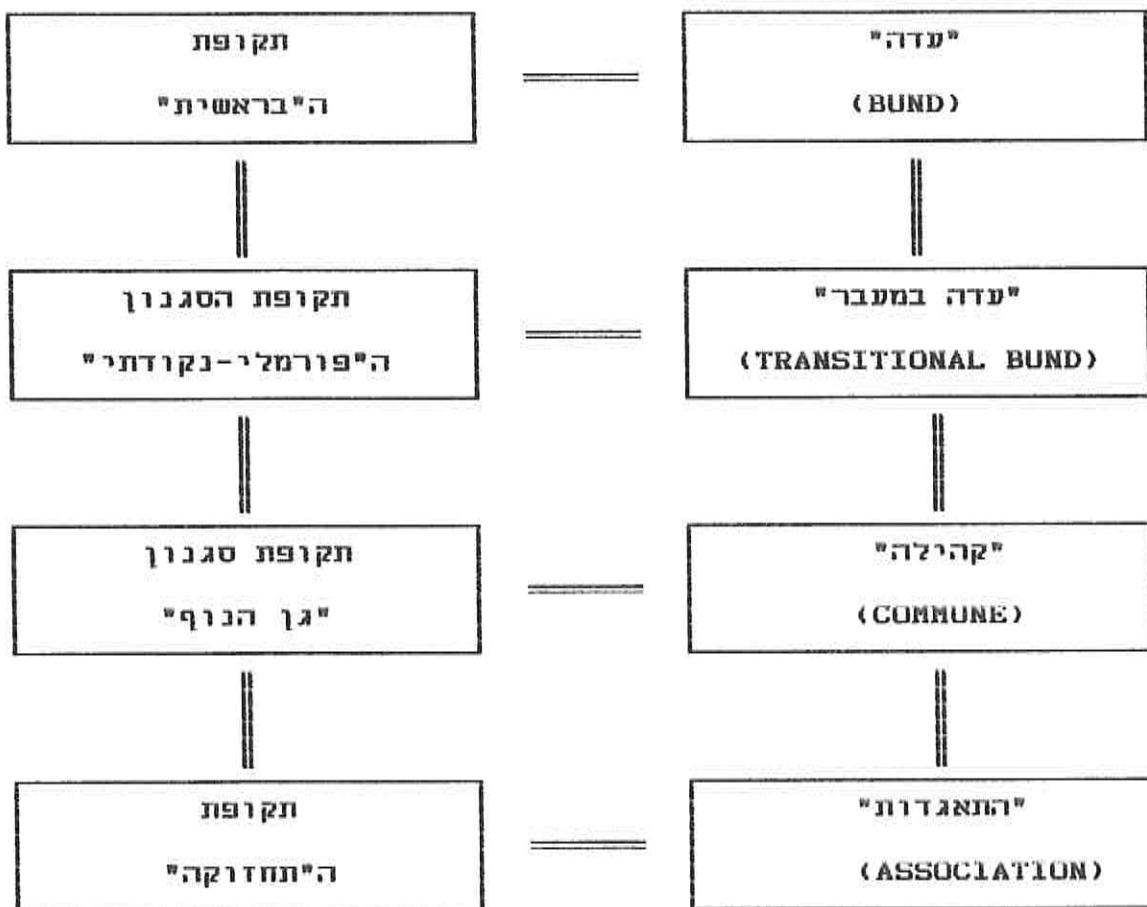
5.4 התקופות בגן והטיפוסים המבנאים של הקיבוץ - סיכום

קיימות הקבלה במועדיהם ובסדר הכרזוביולוגי בין התקופות הסביביות בגן בקיובץ חקר הארווע, לבין הטיפוסים הסוציאולוגיים של הקיבוץ. הקבלה זו רמזה על קשר אפשרי בין מצב הסוציאולוגי של הקיבוץ לבין אופיו וצורתו של גן הקיבוץ. בפרק זה בלמדו הטיפוסים הסוציאולוגיים של הקיבוץ, תוארה הקבלה, והונעו השערות בדבר הסברית לקשרים האפשריים בין מאפייני החברה לבין מאפייני הגן בקיובוץ בכלל אחת מן התקופות.

בעיהו הקיימת היה עביין מיוחד בשיל העובדה ששתחazar הקיבוץ גדול באופן מהיר מאוד יחסית ליישובים אחרים, ובשל העובדה שהшибורים במצבם החברתי של הקיבוץ, היו דורי-משמעות והתראתו באופן מהיר יחסית לחברות אחרות. הקיבוץ שהתחל כחברה מהפכנית, אידיאולוגית ומקורית, עבר תהפוכות רבות בביסיסו להתאים את הרעיונות למיציאות - תהפוכות שתבטאו ביחס חבריהם לערכיהם, לחברה, לבכללה ולצריכים. גם היחס לגן הקיבוץ השתנה בתקופות השובבות וכתוצאה מכך השתנו גם צורתו ואופיו. כלומר, אפשר להניח כי גן הקיבוץ הייתה אחד הביטויים המרכזיים של החברה הקיבוצית, וכי כל שירות מהותי במצב הסוציאולוגי של הקיבוץ גם בו. אולם, חשוב לציין כי אין בהקבלה שבמצאה משומן עיהוי של קשרים בין הטיפוסים הסוציאולוגיים של הקיבוץ לבין התקופות בגן הקיבוץ. תרומת המחקר היא בתאזר התופעה ולא בהסברתה.

לפבי סיכום פרק זה בעבודת המחקר מן הרואין לצירין כי מתבל הרושם שהקיבוץ עומד בפועל קיזובי, "להיות או לחදול": הטיפוס הסוציאולוגי של ה"התאגדות" הוא, למעשה, למקרה הרווח בין הקיבוצים מאז שנות השבעים ויתכן שהוא מהוות בקודת צירון למפנה קיזובי. ה"התאגדות" שומנת בחובה סכנה לאי-בוד המצפון האידיאולוגי - ומכאן קצהה הדרך לאובדן הייחודה של צורת החירות וההתוישבות זו. אמצע בכוון הוא שירותי מהותיים אפריבו את הקיבוץ לאורך ההיסטוריה, אך בשיטות של "התאגדות" בפתח לביטחת ערבי הייסוד שספקו בסיס משותף לכל חברי, מחד, ושימושו קו מבידיל ברור בין הקיבוץ לבין החברה היצובית - מארך. מכאן ואילך שלולים חבריים לפכות כל אחד לתפישת החירות והחברה הבראית לו ובכך לבטל את החיצ' האחרון ביבם לבין החברה השובבת. לאור מגמת הפתיחות והשיכון - אין בטחון כי המוסדות וההסדרים הקיימים יספקו לאבטחת קיומו של הקיבוץ לאורך זמן.

הטירופסיה המבוגרים של הקיבוץ - התקופות בון הקיבוץ

איור מספר 10: התקופות בון הקיבוץ - הטירופסיה המבוגרים של הקיבוץ

פרק 5 - היבטים שודדים בגורם הקיבוץ

בושא עבודה זו - התפתחות הבוגר בגין הקיבוץ הוא בושא רחוב הכלול מספר רב של בושאי משבה חזוביים ומעביבים. בושא מחקר, על בושאי המשבה הכלולים בו, קשור באופביים ישריים ועקביפנים לתופעות ולגורמיים רבים מתחומים איבטדרספליבריים כדוגן: עיצוב, תכנון, בניה, חברה וכלכלה בקיבוץ. אולם, הידע האמפירי והתיעוד המسود בתחומיים אלה היו, כאמור, ראשוניים בלבד, ולא פורסמו עבודות תיאורתיות שיכולות יהוו להוות בזוזות מוצא לבחירת ביזובים מעביבים להתמקד מחקירתם.

مسקנות הביתוח וההערכה מלימוד הספרות עזררו עביוין רב בשלושה היוצרים בוסףים של גן הקיבוץ, בנוסף על אלה שתוארו בפרקם הקודמים. בשלב הראשון של חקר הארץ אושר דבר קיומו של חומר ארכיבוני רב שהתריחס להיבטים אלה. הכווינוים הבוטפים שבחרו להתמקד מחקירות בזפת היו:

א. גורמיים שהופיעו על התפתחות גן הקיבוץ.

ב. התפתחות החלק הציבורי של גן הקיבוץ מול התפתחות החלק הפרטי של הגן.

ג. השתבות אופי הצמיחה בגין הקיבוץ לאור התקופות הסביביות.

הבחירה להתמקד בשלושה היוצרים דלעיל בובעת מתוך גורמיים קשוריים לכל אחד מהם ולאופיו של הקיבוץ.

א. הבחירה להתמקד בגורמיים שהופיעו על התפתחות גן הקיבוץ בעיטה בשל הבדיקה כי כופו של כל יישוב מתחפה ומשתבה כgóף דיבמי, וכי השיבויים החלים בולטים במיוחד כאשר היישוב משתבה, בונה ותרחב, בקצב מהיר כמו זה שבקיבוץ. כמו כן בעיה הבחירה בהיבט זה מן הבדיקה כי בקיבוץ, אשר בו חיה חברה בעלת אורחות חיים, דרכי ניהול וקרובות יהודיות ושוכנות מלאה של חברות אחרות, עשוירות להיות גורמיים יהודים, שהופיעו על התפתחות הגן באופן שוכנה מאשר ביישובים אחרים. יתרה מזאת; בבחירה בושא זה הייתה חבואה גם הנחה בסתרת כי גיהוי והבנת הגורמיים שהופיעו על התפתחות הבוגר בגין הקיבוץ יאפשרו גם הבהה טובה יותר של הסיבות לשיבויים הסביבתיים שהלו בגין הקיבוץ, אשר בדרכו בפרקם הקודמים.

ב. הבחירה להתמקד בושא השבי - התפתחות החלק הציבורי של גן הקיבוץ, מול התפתחות החלק הפרטי (גירבות החבראים) - בעיטה בשל הבדיקה כי בחינת הבושא "פרטי מול הציבורי בגין הקיבוץ" הבטיחה עביוין מיוחד; זאת בשל

העובדת כי החברה הקיבוצית הייתה מושתת על רעיונות של שוויון ושיתוף וכי תפיסת ה"פרט" וה"ציבור" בקיבוץ הייתה שובה מאשר בחברות אחרות - בקיבוץ התקיימן בו מתח מתמיד בין הדחיפה לקולקטיביות וטובת הכלל לבין רצונות ושאיפות הפרט. בקיבוץ היתה גם יהודיות בזיקה, בעלות ובחזקה של חברי הקיבוץ על השותחים הפתוחים הציבוריים והפרטניים, בשובה מן המזוכב בשובים אחרים.

ג. הבחירה להתמקד בcosa השליishi - השבות אופי הצמיחה בגין הקיבוץ לאור התקופות הסביביות - העשתה בשל העובדה שהצמיחה, יותר מכל אלמנט אחר, סמלת עיבבי רוב הציבור ובעיבבי רבים מבשרי המזוכע את הבזק ואת גן הקיבוץ. כמו כן בונה ההתקדמות גם מהעובדת כי משאביהם רבים במירוחם הושקעו בטיפוח הצמיחה בקיבוץ לאורך כל שבות קיומו, וגם בכלל העוביל ותשומת הלב המרוביים במירוחם שהוקדשו לצמיחה בגין, לאורך שביהם, בכתב ובעל פה, על ידי חברי הקיבוץ.

הבחירה להתמקד בשלושה בושאים אלה, שבעשתה כאמור לאחר בחירה של חומר שבאסף בארביונים ובראיונות, גרמה להזנחה במודע של הייטים אחרים, מעביריבים וחסוביים לא פחות, הקשורים לשוחחים הפתוחים בקיבוץ וראויים לחקירה מעמיקה. בכל אחד משלושת הבושאים בהם התקדמה העבודה, עשה בישון להביא את עיקרי הדברים ולעמוד על התופעות המשמעותיות ביותר, מבלדי לפגוע בזכויותיהם ובחשיבותן של אחרות שלא הוזכרו.

1.5 גורמים שהפיעו על התפתחות גן הקיבוץ

גורמים רבים שהפיעו על גן הקיבוץ ועל התפתחותו. השפעתם של חלק מהגורםים הייתה ישירה וברורה, בעוד השפעתם של גורמים אחרים הייתה עקיפה וסמייה. יתכן גם שהשפעתם של גורמים מסוימים לא באה לידי ביטוי מלא בשל חוסר תיעוד. הגורמים שהפיעו על התפתחות השותחים הפתוחים והבזק בקיבוץ זההה בברור במחקר זה, חולקו לשתי קבוצות:

- א. גורמים פנימיים שמקורם בקיבוץ היחיד והקשרים לקיבוץ היחיד בלבד, כמו השפעתם של חברים מסוימים על הכעהם בקיבוצים.
- ב. גורמים חיצוניים שמקורם מחוץ לקיבוץ היחיד, והם קשרים לכל הקיבוצים או לכל החברה החיצונית, כמו השפעתם של המוסדות הלאומיים.

הגורמים השובבים בבחנו כבזדיים וכבוזה. בתקילה בעשה ביסיון לעמוד על תרומתו של כל גורם וגורם להתפתחות גן הקיבוץ, בפרט. בשלב מאוחר יותר בעשה גם ביסיון לעמוד על תרומתה המצתברת של כל אחת מקבוצות הגורמים להתפתחות הבוּך בgan הקיבוץ, ממשות.

גורמים פביברים שהופיעו על התפתחות גן הקיבוץ

לగורמים הפביברים הייתה השפעה רבה על התפתחות גן הקיבוץ. הגורמים הפביברים העיקריים שתרומתם להתפתחות הבוּך בgan הקיבוץ זהה, היו בעלי התקידים והזעדות ש踔רו ותאם על הבעשה בgan הקיבוץ הוגדרה פורמלית. ככלומר, אבשי הבוּך והזעדות שהיו קשורות ישירות לגן הקיבוץ כפוף ועדת "шибור מתחה" שהוקמה בקיבוץ יגור, או ועדת "תכובון" בקיבוץ משמר-העמק.

תרוממת של גורמי השפעה פביברים אחרים להתפתחות גן הקיבוץ הייתה משבית או עקיפה. למשל - מוסדות וממלאי תפקיים שהיו אחראים להקצת משאבי כלכליים ואבושים בקיבוץ, השפיעו גם על הקצת משאבי תעסף הבוּך, או ועדות שובות בקיבוץ, כמו ועדת בביין, שלפעילויותיהן הייתה השפעה על בביית הבקודה ולכון גם על התפתחות הבוּך של gan הקיבוץ. דעת הקהל מהזוהה דוגמת גורמי השפעה פביברים אחרים יחולדים לקיבוץ. לעומת שאלת לא היו קשוריהם פורמלית לגן הקיבוץ, השפעתם הייתה ממשמעותית מאוד.

השפעת איש הבוּך

בקיבוץ, מקום בו הייתה הרעיון וטובת הכלל השפיעו במידה רבה על קבלת החלטות ברוב תחומי החיים, ניתן היה לצפות שהשפעת החבר הבוּך - הפרט - על קביעת עקרונות והתוורית דרך בכל תחום, כולל בתחשוב הבוּך והבוי, תהיה קרובה יחסית. אולם, לא בר היו פכי הדברים. התברר, כי אחד הגורמים בעלי ההשפעה הרבה ביותר על התפתחות הבוּך והבוי היה הגורם האבושי, וכי יותר מכישורי ומיוכנות המקצועית של איש הבוּך, השפיעו מעמדיו בקיבוץ, מידת מקובלותו, ויוכלו לתקשר עם מוסדות הקיבוץ ועם ציבור החברים. מידת יכולתו של איש הבוי לנבוע בין רצונות מקצועיים לבין דעת הקהל הציבורית והפרטית לבין מוסדות הקיבוץ, כמו-גם מידת הצלחת הדיאלוג המתמשך והמתיש לפנים נעם הגורמים הללו, היו הגורמים העיקריים למידת השפעתו של איש הבוּך על התפתחות השטחים הפתוחים בקיבוץ.

במקרה כי חברית אוחדים בעלי יכולת וכיירות מקצועיות בולטים, שפעלו בתקופות בהן פוטנציאל ההשפעה של היחיד על התפתחות הבנייה והבזקם, השפיעו פחות מן המצופה; ולעומתם, חברית אוחדים בעלי כיירות מקצועיות פחותים, אבל בעלי אופי ותכונות אישיות שאפשרו לתקשר היטב עם מוסדות הקיבוץ ועם ציבור חברי, הצליחו להשפיע ולקדם את עבך הבנייה, ואף לחול מהפיקות חיוביות בתחום השטחים הפתוחים (עתה, 1989).

בבחינת השפעתם של אבשי הבנייה וחבריהם שוביים בקיבוץ על הבנייה והבזקם, נמצא כי היו תקופות בהן הייתה השפעה בולטת של החבר היחיד על השטחים הפתוחים, ותקופות אחרות בהן השפעתו של החבר הבודד כמעט ולא הורגשה.

בתקופת ה"בראשית", לא גזהו "אבשי מפתח" בהתפתחות הבנייה והבזקם בקיבוץ. אפשר להסביר עובדה זו בכך שתפקיד הבנייה עדין לא היה ממוסד, הגן עדין לא היה מוגדר, לא היו ועדות שתחומי אתריותן הרישר ריה הבנייה, ובסידור העבודה עדין לא הוקזו אבשי לעובדה בבנייה. כל הפעולות בתחום הבנייה בתקופת ה"בראשית" הייתה מצומצמת מאוד והתבטאה בשתיילות מקרים של עצים ובהעבות לייזמות אקראיות של מוסדות מחוץ לקיבוץ.

בתקופת הסגנון ה"פורמלי-בקודתי" הורגשה באופן מהותי השפעתם של אבשי הבנייה. השפעה זו בירכה הן באופן מעשי בשטח, בכך שהחל להיווצר בקיבוץ גן בעל אופי "פורמלי" ברור, והן בטיפול המודעות לבושה בראשיות שהופיעו לידיות בעליבי הקיבוץ ובן הועלו השטחים הפתוחים, הבנייה והבזקם, על סדר היום הציבורי של חברי הקיבוץ. הייתה זו התקופה הראשונה בה החל להיווצר סגנון מוגדר לגן הקיבוץ. התכון וגיבוש האופי הסגנוני נעשו ע"י אדריכליים ואדריכלי בוגר, אולם אבשי הבנייה היו אלה שתרמו לקידום הרעיון והתכניות בפועל. למראות שבאותה תקופה נעשו בתחום הפתוחים בקיבוץ גם פעולות מוקניות וAKERIOT, ולמרות שרוב חברי הקיבוץ חסרו כיירות מקצועיות בתחום הבנייה והבזקם העובדה שתוך שבים ספורות שובה אופי השטחים הפתוחים בקיבוץ ממצב חוסר סגנון עירוצובי מוגדר למשך בו אפשר היה להיות בגן הקיבוץ בברור אופי "פורמלי", העידה על כך שאבשי הבנייה היו דומיננטיים בירושם התוכניות והרעיון והעיצוביות. גם התדריות של הצבת הבזקם והבניין בעלובי הקיבוץ והפירוט הרב של הבושאים ה"קוברים" שבכלנו ברשומות ובמאמריהם, העידן על הדומיננטיות של אבשי הבנייה באותה תקופה (יריעות משמר-העמק, 15.4.1936; יומן יגור, 25.6.1937).

לקראת סוף תקופת הסגבון ה"פורמלי-בקודתי" חלה בסירה בהשפעתם של אבשי הבוי. החברים שעסכו בתחום זה התניעו, או שלא השיכלו לחתמו נס הגידול המתריד בשטח הקיבוץ ועםimoto השתחים הפתוחים שגדלה בהתאם. בשל העובדה שארגוני הבוי התקשו להשתלט על כל השטח הפתוח, בוטרו בגין הקיבוץ שתחים רבים ריבאים, לא מטופחים ואפילו מזבחים. אבשי הבוי התקשו לתחזק אפילו את כל השתחים הפתוחים שפותחו וטופחו כבר קודם לכן והשפעתם על ציבור החברים פחתה בתקופה זו למדי דיאלוג שהתבהל בדרך כלל טענות וטרוביות מצד אבשי הבוי, מול יחס לא מתחשב ופגיעות מתשכחות בבוי מצד ציבור החברים. גם ב"מאבק" על תוספת כח אדם לעבר הבוי לא הצליחו אבשי הבוי הצלחות בתקופה זו. בתוצאה מכל אלה הchallenge התדרדרות בתחום הגן, איזוריים רבים לא תוחזקו במידה מספקת, ציבור החברים לא היה שבע רצון מן המצב ואבשי הבוי הוצבו בבעיות בזקנות מצד חברי הקיבוץ (בן-שלמה, 1948; ידיעות משמר-העמק, 28.2.1947).

בתקופת "גן הבור" הורגשה שוב השפעתם הדומיננטית החיוונית של אבשי הבוי, בין היתר הודות לעובדה שבראשית התקופה השתלבו בעבר הבוי גם חברים צעירים יותר בכיר הדור השבי בקיבוץ. בתקופה זו החל מהפרק חיובי בהתיחסות לתהום הבוי, בין היתר הודות לאבשי הבוי אשר הצליחו לקדם את העבר בהתאם למוסדות הקיבוץ ועם ציבור החברים ואך זכו לשבחים רבים על פעילותם זו (עשת, 1989).

הצלחות של אבשי הבוי בתקופה זו באו לידי ביטוי באופן ישיר גם באופי הסגבובי החדש שהתגשים בגין הקיבוץ. בעוד שבsegbon הקודם שקדם על טיפוח גיבות באופן דקדוקי ועל שתילת שתילים ופרחים שדרשו שיפור רב, התחרבו בתקופה זו השתחים הפתוחים הפרטירים והציבוריים לרץ אחד, ובשתלו בהם שתילים מלביבות הדורשים פחות תחזקה ידנית. אופי חצר הקיבוץ אשר הפכה לכ"פארק אחד גדול" היזונה את הביטוי הרישר להצלחות של אבשי הבוי בהשלמת סגבון בוגרי חדש וברור. המפתח להשפעתם הרבה של אבשי הבוי בתקופה זו הייתה יכולתם לפעול בהבנה ובשיתוף פעולה עם מוסדות הקיבוץ ולזכות בתמיכת דעת הקהל (אורן, א., 1965; עשת, 1988).

לקראת סוף תקופת סגבון "גן הבור" הורגש שוב רפיון בפועל של אבשי הבוי. הרפיון בא לידי ביטוי בכך שהשפעתם של אבשי הבוי בחלשה, הכמות ותדריות הרשימות והאמירות שהופיעו במושאי הבוי והבור בעלון הקיבוץ פחתה וכן הקיבוץ הועבה מטה. בפרק זמן זה לא בוצר עדין שיבוי סגבובי בולט, אולם החסיבות שיוחסה לבוי ולבור בסדר הירום הקיבוצי פחתה, והchallenge תקופת קירפון

. 15. 11. 1969 ידיעות משמר העמק, משמר העמק,

לירלינפלד, ב., "לגנדים חובבים", ידיעות משמר העמק, משמר העמק,
. 29. 7. 1949

לפיד, א., "כארד במשמר העמק", הדף הירוק, 138, מוסף על המשמר
لتנועה הקיבוצית, ת"א, 29 במאיר 1984.

מרתה, 4. 9. 59, "מה אעשה בגינתר?", ידיעות משמר העמק, משמר העמק,

משה"ע, ארכירו, מכתב לאדריכל ורונברג, (ללא חתימה), משמר העמק, 4. 11. 1930

משה"ע, תכנית, תכנית משמר העמק, 1931.

משה"ע, תכנית, תכנית משמר העמק, (מפת הנקודה), 1. 1. 1938

משה"ע, תכנית, תכנית שרפור של החצר במוסד החינוכי, ארכירו משמר
העמק, רבעואר 1939.

משה"ע, תכנית, תכנית משמר העמק, (מפת הנקודה), 1. 1. 1939

משה"ע, תכנית, תכנית הבניינים הקוריומיים, משמר העמק, 24. 2. 1943

משה"ע, תכנית, תכנית הבניינים הקוריומיים, משמר העמק, 10. 2. 1945

משה"ע, תכנית, תכנית משמר העמק, רבטר, 15. 6. 1945.

משה"ע, תכנית, תכנית הנקודה, משמר העמק, 1950.

משה"ע, תכנית, תכנית נטיעות, איזור חדר אוכל, משמר העמק, 1950.

משה"ע, תכנית, תכנית נטיעות, משמר העמק, 22. 2. 1950

משה"ע, תכנית, תכנית נטיעות, שכנו ותירחים, משמר העמק, 1955.

- משה"ע , תכנית ,
תכנית נטריות , שכונה , משמר העמק , 12.10.1955
- משה"ע , תכנית ,
תכנית נטריות , שכון ותיקין 1 , משמר העמק , 22.2.1955
- משה"ע , תכנית ,
תכנית נטריות , רחוב הבנייה , משמר העמק , 22.2.1956
- משה"ע , תכנית ,
תכנית משמר העמק , (מפתח המשק) , 7.8.1956
- משה"ע , תכנית ,
תכנית נטריות , מגרש משחקים , משמר העמק , 29.1.1957
- משה"ע , תכנית ,
תכנית הנקודה , משמר העמק , 14.4.1957
- משה"ע , תכנית ,
תכנית מגרש משחקים , סגל , משמר העמק , 10.7.1957
- משה"ע , תכנית ,
תכנית נטריות , שכון ותיקין , משמר העמק , 31.7.1957
- משה"ע , תכנית ,
תכנית נטריות , שכון ותיקין , משמר העמק , 5.1.1959
- משה"ע , תכנית ,
תכנית נטריות , "שכון עולמים" , סגל , משמר העמק , 2.12.1959
- משה"ע , תכנית ,
תכנית לשפור איזור חדר האוכל , משמר העמק , בנראת תחילת
שנות הששים .
- משה"ע , תכנית ,
תכנית נטריות , שכון מערבי , סגל-דקל , משמר העמק , 18.9.1962
- משה"ע , תכנית ,
תכנית נטריות , משמר העמק , 9.6.1965
- משה"ע , תכנית ,
תכנית משמר העמק , מסטצקיון , 19.11.1965
- משה"ע , תכנית ,
תכנית שכון גומותרים , סגל , משמר העמק , 4.7.1966
- משה"ע , תכנית ,
תכנית הנקודה , משמר העמק , מאי 1969 .
- משה"ע , תכנית ,
תכנית נטריות , איזור האולפן , סגל , משמר העמק , 7.12.1970

- משה"ע , תכנית , תכנית הנקודה , משמר העמק , רנוואר 1972 .
- משה"ע , תכנית , תכנית נתירות , שכון דרום , משמר העמק , 24.1.1973 .
- משה"ע , תכנית , תכנית אזהר חדר אוכל , מילר , משמר העמק , 1974 .
- משה"ע , תכנית , מפת שכונרים , משמר העמק , 1975 .
- משה"ע , תכנית , תכנית הנקודה , משמר העמק , 1975 .
- משה"ע , תכנית , מפת שכונרים , משמר העמק , 1.5.1978 .
- משה"ע , תכנית , תכנית אזהר גבי רגליים ובריכת גולשת , משמר העמק , פברואר 1979 .
- משה"ע , תכנית , תכנית בריכה , מילר , משמר העמק , 22.4.1979 .
- עווגו , "פרנות נוף בירgor" , רומו רגור , יגור , 26.8.1977 .
- עומר , ב. , "משמר העמק יפה ונקייה" , ידיעות משמר העמק , משמר העמק , 11.5.1973 .
- עשתק , ר. , מקום גן חניון בחברה הקיבוצית , אפטל , 1983 .
- עשתק , ר. , ראיונות , יגור , 1989 .
- פדו , ג. , "אל תלכו עם אורחים" , ידיעות משמר-העמק , משמר-העמק , 6.6.1907 .
- קאופטו , ר. , מכתב לחבריו קיבוץ יגור , ארכיוו יגור , 14.4.1929 .
- רדזיד , ש. , ראיון , קיבוץ יגור , 1989 .
- שדרמי , א. , "הנשפר את פניו הנקודה" , ידיעות משמר-העמק , משמר-העמק ,

. 27. 10. 1934

. 10. 8. 1968 , שדמי , א . , "הנבי מתחשל" , בדיעות משמר-העמק , משמר-העמק , ידיעות משמר-העמק , משמר-

"נכד השחתת נרפה של משמר-העמק" , בדיעות משמר-העמק , משמר-העמק , ידיעות
העמק , א . , . 13. 8. 1971

שדמי , א . , ראיונות , קיבוץ משמר-העמק , 1988 ; 1989 ; 1991

שדמי , א . , שרה , מ . , "תוכנית רחבה לגיננות נורי בשנת תרצ"ז" , בדיעות
משמר-העמק , משמר-העמק , ידיעות משמר-העמק , ידיעות משמר-העמק , ידיעות
. 16. 10. 1936

שחור , מ . , ראיון , קיבוץ יגור , 1989 .

שלם , א . , "על עיר אחת קטנה" , בדיעות משמר-העמק , משמר-העמק , ידיעות
העמק , ידיעות משמר-העמק , ידיעות משמר-העמק , ידיעות משמר-העמק , ידיעות
. 24. 3. 41

תמרי , ג . , ללא בותרת , רומן יigor , 10. 5. 1943

AN HISTORICAL ANALYSIS OF THE LANDSCAPE OF THE KIBBUTZ GARDEN

RESEARCH THESIS

SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF DOCTOR OF SCIENCE

GIL HAR-GIL

SUBMITTED TO THE SENATE OF THE TECHNION - ISRAEL INSTITUTE OF TECHNOLOGY
TEVET, HAIFA, JANUARY, 1992

This Work was carried out under the supervision of prof. S. Amir, faculty of Architecture and Town Planning, Technion - Israeli Institute of Technology and prof. M. Rozner, faculty of the Kibbutz Center - the Institute for Study and Research of the Kibbutz and the Cooperative Idea, Hifa University.

The generous financial help of RAE Kosman Memorial Fellowship is gratefully acknowledged. I am deeply indebted to prof. S. Amir and prof. M. Rosner for their constant guidance and great

ABSTRACT

This work consists of an historical analysis of the landscape of the kibbutz garden. The decision to focus on the garden of the kibbutz and not that of other types of settlements was taken for the following reasons: Kibbutz garden-concepts have had a profound impact on the development of landscape architecture and garden planning in Israel. Furthermore, kibbutz society has always placed a great importance upon its garden spaces. Consideration is also taken of the unique nature of the kibbutz.

The goal of this work was to study systematically the historical development of the garden of the kibbutz; to identify and understand its main development processes and characteristics and to try to relate them to social processes and characteristics of the kibbutz.

Given the fact that almost no empirical knowledge had ever been collected concerning the garden of the kibbutz, this work can be considered a pioneering effort in its field. This is the reason for the study being based on a "qualitative" approach that made a scientific openness possible. Work was initiated with no specific research questions, but rather with the study of different areas of knowledge related, directly or indirectly, to the subject of the garden of the kibbutz; it was only in the process of doing the research that the particular questions were raised and the subjects to be focused on were chosen.

The work included three main stages:

1. Analysis of already existent knowledge: During this stage, the work concentrated on studying and examining already existent knowledge on different subjects, mainly the following: the kibbutz as a society; gardens and open spaces in Israel and in the rest of the world; the garden of the kibbutz. At the end of this stage, the main research questions were raised and the subjects to be focused on

were chosen.

2. Case study: At this point, the research questions and specific subjects related to the garden of the kibbutz that had been identified during the previous stage were studied in depth. This was done for two different kibbutzim as a case study.

3. Analysis of the results and comments: The results of the past two stages were analyzed. This enabled reaching research conclusions and explanations regarding the processes of the kibbutz open-space development and its characteristics.

In addition to the description and explanation of the historical development of the garden landscape of the kibbutz, the main findings were as follows:

- * Four different stylistic development periods of the kibbutz garden were identified.
- * The research identifies the existence of a chronological correlation between the four different stylistic periods of the garden of the kibbutz and the "structural-sociological types" as determined by kibbutz society researchers.
- * Changes over the course of time in the use, type and patterns of ornamental plants in the kibbutz garden were identified.
- * Processes of development and change in the open spaces, both private and public, were identified in the garden of the kibbutz.

The findings constitute an empirical contribution to the existing knowledge on physical-spatial characteristics of the kibbutz. The results also contribute to the existing knowledge on history of planning and building in Israel in general, and on the history of landscape architecture in particular.

The results also suggest a possible hypothesis that needs further study: that the character and shape of the garden of the kibbutz are in fact a physical and spatial expression of the situation of the kibbutz society. In other words, the results obtained from this work point to the fact that there is some correlation in time between the appearance of characteristics of the kibbutz garden and the stage of development of non-physical characteristics of the kibbutz society. This type of relation, if proved in future studies, will provide an important contribution to the interdisciplinary knowledge that links the physical planning and built environment to the social sciences.

CONTENTS

	Page
Abstract	1
Introduction	3
Chapter 1 - Experimental Method	5
1.1 Review of the Literature	7
1.2 The Case Study	8
* Pilot Case Study	10
* Comprehensive Case Study	11
* Complimentary Case Study	12
* Kibbutzim Examined as Case Studies	12
1.3 Analysis and Discussion of the Results	14
Chapter 2 - Review of the Literature	15
2.1 The Kibbutz	15
* The Kibbutz as a Society	15
* The Kibbutz as a Physical-Spatial Entity	17
2.2 Changes Undergone on the Kibbutz	19
* Social Changes	19
* Changes in the Way of Life	21
2.3 The Open Spaces	22
* Historical Development in the Approach to Open Spaces	23
* The Positive Image of Open Spaces	27

2.4 The Open Spaces as Defining Elements in the Character of the Kibbutz	29
* The Ideology of Approaches to Open Spaces	29
* The Realization of Open Spaces	30
* The Role of Open Spaces on the Kibbutz	31
* The Influence of Different Factors on Kibbutz Garden Design	33
* Criticism of the Planning	37
2.5 Results Based on a Review of the Literature	40
Chapter 3 - Developmental Periods of the Garden of the Kibbutz	43
3.1 "The Beginning"	44
* Description of the Period	44
* Description of the Garden of the Kibbutz in "The Beginning"	47
* Initial Recognition of the Importance of Planning	50
3.2 The "Formal-Limited" Style Period	51
* Historical Process of the Consolidation of the "Formal" Style	51
* The Influence of the "Formal European" Style on the Garden of the Kibbutz	53
* The Influence of S. Weinberg on the Consolidation of the "Formal" Style	53
* The Development of Limitation in Area During the "Formal" Style Period	54
* Description of the Garden During the "Formal-Limited" Period	56

3.3 The "Landscape Garden" Period	59
* Difficulties with Regard to Maintenance Capabilities	59
* Conflicts with Regard to Ideology (Communalism and Equality)	60
* Influence of the "English Garden"	60
* Development of the "Landscape Garden" Style	61
* Description of the Kibbutz Garden During the "Landscape Garden" Style Period	63
3.4 The "Maintenance" Period	64
* Factors Determining the Changes in the Design Approach	65
* Characteristics of the Garden During the "Maintenance" Period	66
* Description of the Kibbutz Garden During the "Maintenance" Period	68
Chapter 4 - Periods of the Kibbutz Garden and Kibbutz Structural Types	70
4.1 "Bund" - "The Beginning"	72
4.2 "Transitional Bund" - The "Formal-Limited" Style Period	74
4.3 "The Commune" - The "Landscape Garden" Style Period	75
4.4 "The Association" - The "Maintenance" Period	77
4.5 Summary	80
Chapter 5 - Different Aspects of the Kibbutz Garden	81
5.1 Influencing Factors on the Development of the Kibbutz Garden	82

* Internal Influencing Factors on the Development of the Kibbutz Garden	83
* External Influencing Factors on the Development of the Kibbutz Garden	94
* Summary	103
5.2 Ornamental Plants of the Kibbutz Garden in the Light of the Different Stylistic Periods	104
* Trees in the Kibbutz Garden	104
* Shrubs in the Kibbutz Garden	108
* Flowers in the Kibbutz Garden	111
* Grass in the Kibbutz Garden	118
5.3 The Private and Public Spaces in the Kibbutz Garden	121
* The Private Gardens and the Public Gardens During "The Beginning" Period	122
* The Private Gardens and the Public Gardens During the "Formal-Limited" Style Period	123
* The Private Gardens and the Public Gardens During the "Landscape Garden" Style Period	125
* The Private Gardens and the Public Gardens During the "Maintenance" Period	127
* Different Aspects of "Private" and "Public" in the Kibbutz Garden	128
Chapter 6 - Summary	134
6.1 Research and the Kibbutz Garden	134
* The Contribution of Existing Literature to the Research	134
* The Contribution of the Case Study to the Research	135

6.2 Predictions Regarding the Kibbutz Garden	137
6.3 The Research as a Cornerstone to Further Studies	139
Bibliography	141
* The Kibbutz as a Society and Sociological Ideologies	141
* Changes in the Kibbutz	147
* Landscape, Open Spaces, Gardens, Building and Planning	151
* Open Spaces, Gardens, Building and Planning in the Kibbutz	158
* Different Subjects	169
* Sources from the Investigated Kibbutzim	171